

МАУП

Міжрегіональна
Академія управління
персоналом

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
*Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Випуск 4

Хмельницький – 2024

УДК 342.7
ББК 67.9 (4Укр)
А 148

А 148 Актуальні питання юридичної науки та практики: зб. наук. пр. студ. та молодих вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2024. Вип. 4. 188 с.

НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104485

У збірнику наукових праць вміщено статті за матеріалами інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Актуальні питання юридичної науки та практики. Авторами статей розкрито ряд актуальних питань різних галузей права України, особливості інститутів права у період політичного режиму воєнного стану.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 27.05.2024 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
© автори статей,
2024

Редакційна колегія:

Білий Л. Г., директор Хмельницького інституту МАУП, кандидат педагогічних наук, доцент (головний редактор);

Авсієвич А.В., доктор філософії в галузі права (Хмельницький інститут МАУП);

Андрушко А.В., кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова);

Гаюрі І.Й., кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП);

Гуменюк А.Ф., кандидат економічних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП);

Лисенко С.О., доктор юридичних наук, професор (МАУП);

Жданкіна Л.К., кандидат юридичних наук (visiting academic with School of Law at the University of Glasgow; LLM International Human Rights lecture, University of Strathclyde, United Kingdom);

Мота А.Ф., доктор юридичних наук, доцент (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького);

Мороз Ж.М., Голова наукового товариства студентів та молодих вчених Хмельницького інституту МАУП;

Наголюк О.Є., кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП);

Охман О.В., кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут МАУП);

Олійник В.В., кандидат педагогічних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП);

Осмолян В.А., кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут МАУП);

Парандій В.О., кандидат історичних наук, доцент (Хмельницький економіко-правовий фаховий коледж МАУП);

Петлюк Ю.С., кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП);

Слободян О.С., кандидат наук з державного управління (Хмельницький інститут МАУП).

Рецензенти:

Семенець-Орлова І.А., доктор наук з державного управління, професор (Міжрегіональна Академія управління персоналом, м.Київ)

Мушенюк В.В., доктор юридичних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.Київ);

Рабовська С.Я., кандидат юридичних наук, доцент (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.Київ).

ВСТУПНЕ СЛОВО

Важливим напрямом розвитку України є формування правової держави та громадянського суспільства, остаточне запровадження інститутів ринкової економіки, створення якісно нового суспільства, орієнтованого на пріоритет інтересів людини; зміну та оновлення функціонального призначення державних органів; запровадження «партнерських» відносин особи та держави.

Досягнення позитивних результатів відповідних процесів державотворення та правотворчості є можливим за умови дотримання принципу науковості, ґрунтовних напрацювань у сфері юридичної науки, тісного взаємозв'язку юридичної науки, нормотворчості і правозастосування. Від обґрунтованості наукової юридичної бази багато в чому буде залежати ефективність правотворчих і державотворчих процесів та їх результативність. Саме це й зумовлює актуальність теоретико-правового аналізу природи, системи та структури теоретичної юридичної науки.

Кафедрою права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП продовжується видання збірника наукових праць студентів та молодих вчених «Актуальні питання юридичної науки та практики». У збірнику планується публікувати результати наукових досліджень студентів та молодих вчених, що навчаються та працюють у Інституті. Значна частина статей, що будуть опубліковані у збірнику наукових праць, – результати наукових досліджень магістрів та бакалаврів Інституту.

Також ми запрошуємо студентів та молодих вчених інших закладів вищої освіти, фахової передвищої освіти та наукових установ долучатися до формування наступних випусків збірника наукових праць.

Закликаємо усіх авторів до дотримання принципів академічної доброчесності, що є основою здійснення якісного наукового дослідження.

Дотримання академічної доброчесності студентами та молодими вченими передбачає:

- посилаання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності.

Редакційна колегія

А.В. Авсієвич,
аспірантка, PhD
(м. Київ, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ РОЗГЛЯДІВ АРБІТРАЖНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Результати діяльності постійно діючих інституційних арбітражів знаходить своє відображення у їх звітах чи розробці ними низки правил (регламентів), які стають обов'язковими для застосування, якщо сторони спору обирають той чи інший арбітраж.

Проаналізуємо підходи до організації розгляду справи провідними установами. Так, Міжнародною Торговою Палатою 9 квітня 2020 р. оприлюднені Керівні положення щодо можливих заходів, направлених на зменшення наслідків пандемії (далі – керівні Положення МТП 2020 р.) [1].

У Керівних положеннях МТП 2020 р. розтлумачено, що можливість заслухати учасників арбітражного розгляду в контексті ст. 25(2) Арбітражного регламенту Міжнародної Торгової Палати [2] після розгляду всіх можливих клопотань і пред'явлення всіх необхідних доказів варто розуміти як безпосередню участь сторін спору, так і використання спеціальних технічних засобів для прийняття участі в «усному розгляді». Тож вирішення питання про можливість проведення розгляду справи в режимі відеоконференції має вирішуватися складом арбітражного суду в кожному випадку окремо з урахуванням усіх аспектів. І акцентуючи на визначенні дефініції «розгляд справи» Керівні положення МПТ 2020 р., визначають її як «живий, змагальний обмін між сторонами», який необов'язково повинен бути безпосереднім.

У 2020 р. Королівський Інститут арбітрів прийняв Типове Положення щодо дистанційного врегулювання спорів, яке враховувало сучасні рекомендації урядових та інших арбітражних установ у період пандемії COVID-19 або інших обставин, які б унеможливлювали проведення безпосередніх контактів сторін арбітражного розгляду. У Типових положеннях розкривається суть «дистанційного врегулювання спорів» крізь призму саме відео- та аудіоконференцій, хоча водночас передбачається, що такі форми проведення арбітражного розгляду є лише частиною цієї дефініції (Guidance Note on Remote Dispute Resolution Proceedings).

Королівський Інститут арбітрів закликає сторони спору передусім використовувати комбіновані відео- або аудіоконференції, оскільки вони є більш ефективним засобом для врегулювання спорів у разі, коли розгляд справи з фізичною присутністю скасовується чи відкладається. Типові положення містять певні застереження, що стосуються дистанційного арбітражного розгляду. Оскільки різні країни мають різне законодавче регулювання та тлумачення норм щодо можливості дистанційного розгляду, виникають питання щодо визнання та виконання таких арбітражних рішень. Це може поставити під сумнів вибір такої форми проведення арбітражного розгляду. Хоча цифрові технології набувають більшого визнання як комерційні та правові інструменти, існують такі застереження:

- сторони спору повинні усвідомлювати ризики застосування дистанційного формату арбітражного розгляду, включаючи можливість скасування арбітражного рішення або відмови у його визнанні та виконанні;

- сторонам спору рекомендується зберігати оригінали документів з підписами уповноважених осіб у паперовому вигляді. Це стосується як первісних документів (позов, договір, арбітражна угода тощо), так і всіх процесуальних документів, які можна отримати в арбітражі, якщо це можливо. Досить цікавим й дещо гнучким є погляд, що висвітлено у Звіті Бельгійського центру арбітражу та медіації «Усний розгляд під час COVID-19» (Oral hearings in times of COVID-19, 2020). Гнучкість полягає в тому, що, попри відсутність чіткої законодавчої регламентації щодо форм проведення арбітражного розгляду, у Звіті наведено поради для сторін спору та арбітрів щодо можливості вибору різноманітних варіацій розгляду справ при повному дотриманні права кожного бути заслуханим:

- дійсність. Немає потреби автоматично відкладати розгляд справи, щоб учасники спору могли бути фізично присутніми, оскільки віртуальні слухання здебільшого можуть вважатися дійсною альтернативою безпосереднім зустрічам.

- варіативність. Арбітражний розгляд не обов'язково має відбуватися виключно з фізичною присутністю учасників або бути повністю віртуальним. Комбіновані форми арбітражного розгляду дозволяють ефективніше й швидше вирішувати спори.

- можливість подання доказів. Якщо під час розгляду справи одна зі сторін хоче продемонструвати арбітрам доказ у паперовому

вигляді, функція спільного використання екрану у віртуальному розгляді забезпечить арбітрам доступ до саме того доказу, на який звертає увагу сторона. чіткі та детальні процедурні правила. Склад арбітражного суду під час прийняття рішення про проведення дистанційного (віртуального) розгляду справи має чітко і зрозуміло визначити як організаційні (перевірка наявності технічної можливості, стійкий інтернет-зв'язок тощо), так і процесуальні аспекти задля запобігання виникнення проблемних питань [3, с.74-75].

Для дослідження дефініції «віртуальний розгляд» в країнах континентальної Європи важливо надати аналіз Віденського Протоколу 2020 р. (Перелік передумов дистанційного розгляду), який розроблений та оприлюднений Віденським міжнародним арбітражним центром (Vienna International Arbitral Centre) та є керівними правилами для арбітрів і сторін спору щодо визначення того, чи є дистанційний розгляд справи доречним у конкретних обставинах (The Vienna Protocol – A Practical Checklist for Remote Hearings).

Обґрунтовуючи необхідність застосування Віденського Протоколу 2020 р., розробники зауважують, що ситуація з пандемією поставила сторони спору та арбітрів в умови, за яких вони вимушені шукати альтернативні форми безпосередньому арбітражному розгляду.

У тексті Віденського Протоколу 2020 р. зауважується, що через відсутність дозвільних та забороняючих норм щодо дистанційного розгляду в багатьох країнах світу за наявності лише абстрактного нормативного регулювання необхідно:

- розглянути питання про те, чи загалом допустимий дистанційний розгляд відповідно до закону місця проведення арбітражного розгляду та застосовних регламентів (якщо такі є);

- розглянути питання щодо виникнення потенційних проблем правозастосування під час дистанційного розгляду;

- у разі встановлення допустимості дистанційного розгляду розглянути питання доцільності призначення такої форми проведення розгляду спору в кожному конкретному випадку.

Як і більшість арбітражних регламентів, Арбітражний регламент Віденського міжнародного арбітражного центру 2021 р. [4] не містить чіткої норми щодо визначення та можливості вибору сторонами чи арбітражем чіткого виду арбітражного розгляду. У ст.

30 (1) Арбітражного регламенту 2021 р. передбачається, що: «..якщо сторони не домовились про інше, арбітражний суд ухвалює рішення щодо того, чи буде арбітражне провадження здійснюватися усно чи письмово [4].

Якщо сторонами не було виключено усне слухання, на прохання однієї з сторін арбітражний суд повинен провести таке слухання на відповідній стадії розгляду. З огляду на позиції сторін та конкретні обставини справи, арбітражний суд може прийняти рішення про проведення усного слухання за особистою присутністю сторін або за допомогою інших засобів. Сторони в будь-якому випадку повинні мати можливість ознайомитися з клопотаннями та поясненнями інших сторін та викласти суду свою позицію щодо них, а також щодо доказів» (Арбітражний регламент Віденського міжнародного арбітражного центру) [4].

Отже, у цій нормі особлива увага зосереджується саме на можливості проведення «усного слухання», яке за своєю квінтесенцією наділене всіма ознаками дистанційного розгляду [5, с.74]. Таке твердження прямо узгоджується зі ст. 28 Арбітражного регламенту 2021 р., відповідно до якої «арбітражний суд має здійснювати арбітражний розгляд ефективно та з найменшими витратами відповідно до Віденських правил та угоди сторін, а в усьому іншому – на власний розсуд». Адже саме ці ознаки розгляду спору більшою мірою притаманні саме дистанційній, аніж безпосередній формі.

Попри таке диджитал-забарвлення арбітражного розгляду, на наш погляд, залишається все-таки невирішеним питання щодо врахування суб'єктивної думки сторін спору щодо можливості проведення дистанційного розгляду та співвідношення дискреційних повноважень арбітражу з «автономією волі» сторін спору.

Відповідь на ці два питання представлена у Рішенні Верховного Суду Австрії 2020 р. Так, арбітражний розгляд у цій справі проводився у Віденському міжнародному арбітражному центрі. У січні 2020 р. за клопотанням позивачів розгляд справи був відкладений на 15 квітня 2020 р., але через ковідні обмеження арбітрами в режимі відеозустрічі зі сторонами запропоновано проведення розгляду справи з використанням технічних засобів. Сторони спору заперечували проти проведення розгляду справи в такому форматі, подавши відповідні заперечення та прохання відкласти його на більш пізніший строк [3, с.75; 6].

Арбітражний суд за 7 днів до проведення слухання відмовив у задоволенні таких заперечень і вирішив, що все-таки розгляд справи буде відбуватися саме в режимі віртуального слухання. Після розгляду справи сторони, висунувши клопотання про скасування арбітражного рішення, стверджували, що відбулося несправедливе проведення розгляду справи з порушенням процесуальних гарантій і нерівне ставлення до сторін через проведення віртуального розгляду справи і унеможливлення підготуватися до судового засідання. Усі доводи зводились до того, що проведення арбітражного розгляду в режимі відеоконференції не відповідало європейським принципам щодо справедливого судового розгляду, відповідно відбулося порушення ст. 6 ЄКПЛ. До того ж сторона відповідача стверджувала, що під час віртуальних слухань неможливо встановити достеменно, якими документами будуть користуватися свідки та чи може бути на них здійснений вплив з боку третіх осіб. Верховний Суд Австрії, відхиляючи всі заперечення відповідача, зауважив, що:

- арбітражний суд наділений широкими дискреційними повноваженнями щодо управління арбітражним розглядом;
- справедливе й неупереджене ставлення до сторін спору не означає, що обидві сторони рівною мірою зобов'язані приймати участь під час розгляду справи, а лише те, що вони повинні мати справедливую потенційну можливість зробити це. Через те, що сторони були попереджені за 4 місяці до початку проведення судового засідання, то відповідно в них було достатньо часу для того, щоб підготуватися до нього;
- відеоконференція є загальновизнаним та широко поширеним інструментом проведення як арбітражних, так і державних розглядів, особливо під час пандемії. Отже, проведення віртуального слухання через відеоконференцію не порушує ст. 6 ЄКПЛ, оскільки має елементи права на доступ до суду, яке тісно пов'язане з правом на ефективний правовий захист;
- віртуальне слухання, що проводиться через відеоконференцію, може заощадити кошти та час, що сприятиме зміцненню правопорядку та водночас зможе забезпечити здійснення справедливого судового розгляду. Зокрема під час пандемії технологія відеоконференцій дає можливість гармонійно поєднувати право сторін на ефективне відправлення правосуддя й право бути заслуханим, що також є проявом верховенства права [7; 8].

Список використаних джерел та літератури:

1. Guidance Note on Possible Measures Aimed at Mitigating the Effects of the COVID-19 Pandemic, ICC International Chamber of Commerce, 2020.
2. Rules of Arbitration of the International Chamber of Commerce, 2017. URL: <https://jsumundi.com/en/document/rule/en-international-chamber-of-commerce-2017-icc-2017>
3. Кравцов С. Віртуальний арбітражний розгляд зовнішньоекономічних спорів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 4. С.73-87.
4. Арбітражний регламент Віденського міжнародного арбітражного центру 2021 р. https://www.viac.eu/images/documents/vienna_rules/Wiener_Regeln_Ukrainisch_inkl_Mediationsregeln_20160909.pdf
5. Цірат Г. А. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. / Г.А. Цірат. К.: Алерта, 2019. 410 с.
6. Born, Gary B., Anneliese Day, Hafez Virjee. Chapter 7: Empirical Study of Experiences with Remote Hearings: A Survey of Users' Views. *International Arbitration and the COVID-19 Revolution*, edited by Maxi Scherer, Niuscha Bassiri, and Mohamed S. Abdel Wahab. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International. 2020, P. 137-150.
7. Scherer Maxi. Remote Hearings in International Arbitration: An Analytical Framework. *Journal of International Arbitration*. 2020. Issue 4, pp. 407-448. URL: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Journal+of+International+Arbitration/37.4/JOIA2020020>
8. Oberster Gerichtshof in Republik Österreich, 18 ONc 3/20s-2, 2020.

К.О. Адамчук,
здобувачка фахової передвищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ ПРОФСПІЛОК НА ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Головні аспекти трудових відносин працівників всіх підприємств, установ, організацій в Україні регулює провідний Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (незалежно від виду та сфери діяльності, осіб, які працюють з фізичними особами за трудовим договором) [1]. Зокрема, завдяки ч. 2 ст. 14 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного часу» передбачено, що саме на період військового стану дія ст. 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» призупиняється [2]. Відповідні норми колективних договорів, також включаються в цей перелік.

Стаття 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» вимагає, щоби власники підприємств, установ та організацій відраховували кошти профспілковим організаціям. Кошти нараховувалися на культурно-масову, фізкультурну та оздоровчу роботу. Розміри було передбачено конкретними колективними договорами та угодами кожного підприємства, але присутнє зауваження, сума повинна бути не менше ніж 0.3% фонду оплати праці пропорційно сум, що витрачені на валові витрати. В бюджетній сфері відраховування коштів відбувається шляхом бюджетних дотацій або асигнувань.

Таким чином, можна зробити висновок, що роботодавці підприємств, установ чи організацій на період військового стану можуть собі дозволити не відраховувати кошти профспілкам. Профспілки в свою чергу, повинні розуміти ситуацію країни, і не потребувати від підприємств зобов'язальних платежів. Навіть 0.3% фонду профспілки не повинні отримувати від підприємств.

Українське законодавство не забороняє підприємствам, установам чи організаціям відраховувати кошти добровільно, за наявності бажання або можливості роботодавця допомогти

профспілкам. Відрахування тримаються лише на власному бажанні та мотивації власників підприємств [3].

Частина 3 ст. 42 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» зазначає, що за наявності заяви (письмової) працівників, які є безпосередніми членами профспілок, роботодавець зобов'язаний кожного місяця відраховувати на офіційний рахунок конкретної профспілки членські внески. Розмір членського внеску регулюється конкретним колективним договором, у конкретні визначені терміни. Роботодавець не повинен і не має права затримувати платіж, і розмір платежу не повинен бути менший, ніж той, який зазначений у договорі [2].

Особливі умови для колективних договорів та профспілок:

- деякі умови та визначення колективних домовленостей можуть бути під час військового стану призупинені за проханням роботодавця;

- членські внески власників підприємств, установ чи організацій на розвиток та діяльність профспілок на невизначений термін призупиняються (ст. 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та відповідні положення колективних договорів).

Призупинення дії трудового договору на період воєнного стану. Важливим поняттям в законі є «зупинення дії трудового договору». Закон його трактує як «тимчасове припинення роботодавцем надання працівникові роботи та тимчасове припинення працівником виконання роботи у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість виконання роботи, але не тягне за собою припинення трудових відносин».

Власник і безпосередньо працівник повинні, за можливості, сповістити один одного про зупинення трудового договору на невизначений термін будь-якими зручними для них способами. Через воєнний стан ст. 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності та відповідні норми колективних договорів» призупиняється, і всі подальші зобов'язання роботодавця щодо профспілок тимчасово зупиняються [2].

Законом передбачені особливості припинення трудових відносин з працівниками, які є членами профспілки або обрані до профспілкових органів. При цьому законодавцем внесено деякі зміни щодо звільнення таких працівників в умовах воєнного стану.

Нагадаємо, що у мирний час роботодавець повинен звернутися до профспілки з обґрунтованим письмовим поданням, якщо він має намір звільнити працівника, який є членом профспілки, з власної ініціативи з підстав, наприклад:

- реорганізації компанії, скорочення працівників;
- виявлення невідповідності працівника займаній посаді;
- систематичного невиконання працівником без поважних причин трудових обов'язків;
- прогулу без поважних причин;
- нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд через лікарняний [3].

Після конкретного розгляду профспілковий комітет повинен прийняти відповідне рішення про згоду або незгоду на звільнення працівника. Будь-який результат повинен бути достатньо аргументований та обґрунтований. Прийняте рішення, яке не має за собою конкретних аргументів не буде діючим [1]. Попри це, законодавство не забороняє проводити відрахування за добровільною згодою, якщо у роботодавця присутня така можливість.

Що стосується решти профспілкових функцій: контроль за виплатами заробітної плати, права запиту та отримання інформації від роботодавців, порушення та обговорення прав та гарантій працівників, право на розгляд питань пов'язаних з розірванням трудового договору, обов'язкових платежів, таких як членський внесок, законодавство України ґрунтовних змін не зазнало.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» покладає на профспілки та їхні об'єднання нову функцію – функцію максимального сприяння обороноздатності держави. Однак слід зазначити, що ця функція є досить декларативною, оскільки Закон не наділяє профспілки конкретними повноваженнями для її виконання, як і інші ключові функції (представництво, захист, громадський контроль за додержанням законодавства про працю та охорону праці, додержання мінімальних гарантій зайнятості).

Отже, профспілки на сьогодні відіграють важливу регулюючу роль між власниками підприємств, установ та організацій з одного, та з іншого працівниками. Основним завданням профспілок є покращення трудових умов, забезпечення порядку на місцях, гідна заробітна плата. Попри це, профспілки не повинні маніпулювати

своєю владою чи робітниками задля власної вигоди. Профспілки виступають своєрідним фасилітатором між роботодавцем та робітником. Вони повинні бути тим важелем, який порівнює вагу як роботодавця, так і працівника. Гідні умови праці та кваліфіковані, лояльні працівники є прикладом успішного бізнесу і запорукою процвітання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. Редакція від 24.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV. Редакція від 24.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>
3. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Редакція від 11.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

О.М. Галко,
старший викладач
(м. Хмельницький, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ЦЬКУВАННЮ (БУЛІНГУ ТА МОБІНГУ) ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Останнім часом значної уваги набуває часто наболіла проблема усунення цькування та протидії цьому ганебному явищу, яке досить нерідко спостерігається у всіх без виключення сферах суспільної діяльності, а особливо ж систематично та показово в галузі надання освітніх послуг та реалізації трудової функції. І якщо в сфері освіти ситуація з протидією цьому ганебному явищу вже врегульована трохи давніше шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 року, то в сфері трудових відносин ця ситуація унормована зовсім нещодавно, а саме 11 грудня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» від 16.11.2022 року № 2759-IX.

Щодо першого із згаданих нормативних документів, то, як свого часу зазначила тодішній Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич: «Цього року ми розпочали говорити про цю проблему відкрито, стартувала кампанія проти булінгу, проти цькування. І, як ви бачите, це синхронно відобразилося на нормативній діяльності Верховної Ради України і був прийнятий цей Закон. Я вважаю, що найперше з булінгом треба боротися через його попередження, але ті, хто здійснюють цькування, мають розуміти, що за цим слідує покарання» [1].

Так, дійсно, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 року, який набув чинності 19.01.2019 року передбачено і правове визначення дій, які можуть вважатися булінгом і міру покарання за їх вчинення.

Зокрема, даним законом внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, шляхом його доповнення статтею 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» та

Закону України «Про освіту» шляхом доповнення його частини першої статті 1 пунктом 3-1, якими визначено, що булінг (цькування) – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2; 3; 4].

Також ним встановлено, що вчинення даних діянь тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. Якщо ж такі діяння вчинені групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, тоді штраф буде становити від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або ж можуть бути присуджені громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин [3].

У випадку, коли такі діяння вчинені малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, штраф накладається на батьків або осіб, які їх замінюють у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або їм присуджуються громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин, чи у випадку групових або ж повторних діянь – відповідно штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або ж громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку [2; 3].

І хоча, здавалося б, ця міра покарання мала би застерегти потенційних кривдників (булерів) від вчинення таких діянь щодо навколишніх (потенційних жертв), проте реалії сьогодення свідчать про зворотнє.

Так, перший випадок в Україні покарання учня та його батьків за булінг над учителем відбувся, як це не прикро, саме на

Хмельниччині. Зокрема, рішення на користь 50-річного педагога 28 лютого 2019 року прийняв Нетішинський міський суд в Хмельницькій області. Проте історія отримала продовження.

Старшокласник був визнав винним у скоєнні адміністративного правопорушення, і згідно з судовим рішенням батьки юнака зобов'язані були заплатити штраф в розмірі 850 грн. Директор Нетішинської школи № 1 Таміла Соболик розповіла, що один з восьмикласників обрав собі за жертву вчительку з фізики: то на 15 хвилин запізниться, то просто, не дочекавшись дзвінка, мовчки йде з уроку. Голосно вмикав музику, показував непристойні жести. Далі пішли грубі звернення, образи – психологічний тиск. Вчителька не витримала і звернулася із заявою до директора. Відповідно до закону, адміністрація школи не повинна ігнорувати такі випадки, тому було прийнято рішення зібрати комісію і розглянути ситуацію з усіх боків. «Ми переговорили з усіма учнями, вчителями та батьками, які також залучені до шкільного комітету. Є чітка інструкція, якій я вирішила слідувати: після того як стало зрозуміло, що учень чинить моральний тиск на вчителя, я звернулася із заявою в поліцію. Потім був суд і рішення на користь педагога. Але на цьому ситуація не закінчилася», – розповіла Таміла Соболик. Виявилося, що і для восьмикласника, і для його мами сплатити штраф у розмірі 850 грн. – це не покарання. І навіть не урок. «Хлопець специфічний, і вік, звичайно, складний, але він прямо перед комісією і на суді заявив, що вчительку з фізики не поважає і ходити до неї на уроки не хоче. А мама його лише руками розвела: «ну не поважає він її, як я можу поважати». Тобто заплатити штраф для них – це дрібниці. Треба буде – ще заплатять, але, судячи з усього, ставлення до педагога старшокласник не змінить», – розповідає директор Нетішинської школи № 1 [5].

Тобто, або ж встановленої міри покарання замало, або ж потрібний комплексний підхід до цієї ситуації, який би дозволив оцінити ситуацію та вплинути на неї різнобічно, або ж закон дещо запізнився і не може вплинути на уже сформоване покоління сучасної молоді і надія, відповідно, лише на те, що він зможе вчинити виховний та попереджувальний вплив на наступне покоління підлітків.

Поточний рік також не проходить без оприлюднення резонансних випадків, пов'язаних із булінгом, зокрема нинішній міністр освіти та науки Оксен Лісовий прокоментував випадок з

булінгом дитини в Івано-Франківську, про що він написав у Фейсбуці.

Зокрема він зазначив, що інколи дорослі знають про булінг, але намагаються цього не помічати, замовчувати, не втручатися - це категорично неприйнятно. Ситуація, яка склалася в одному з ліцеїв у Івано-Франківську, має всі ознаки систематичного цькування. І, на жаль, виглядає, що адміністрація не намагалася його зупинити. Вже було спілкування з управліннями обласного і міського департаментів освіти. Створена комісія, яка з'ясовує всі обставини. Паралельно - на зв'язку з освітнім омбудсменом. Вживаємо заходів, серед яких – аудит діяльності ліцею", - написав Лісовий [6].

Він же зазначає, що не варто толерувати це, особливо з допомогою заїждженої фрази - «Так завжди було». З його слів – це одна з найгірших фраз, яку можна почути щодо булінгу, нормалізуючи це явище. Нібито «з усіх же колись сміялися, нічого такого». Але насправді булінг – це страшно і завжди потребує втручання дорослих, адже ніколи не можна знати наперед, чим саме закінчиться таке цькування для дитини. Так само не можуть лишатися без уваги випадки знущання з педагогів. Отож, учням, їхнім батькам і вчителям важливо знати, що робити в разі булінгу [7]. Чинний міністр освіти та науки також переконує, що задля цього підготували законодавче роз'яснення щодо механізму дій в разі вчинення булінгу, що, в свою чергу, не може не плекати у нас надії на дійсно деталізоване та чітко регламентоване законодавче врегулювання ситуації з протидії булінгу.

Що ж до правового регулювання протидії цькуванню в сфері трудових відносин, та, як уже зазначалося, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» від 16.11.2022 року № 2759-IX. Ним врегульоване питання з відповідальністю за вчинення мобінгу шляхом доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею 173-5 «Мобінг (цькування)».

Мобінгом є діяння учасників трудових відносин, які полягають у психологічному, фізичному, економічному насильстві, у тому числі, із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно працівника підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з

фізичними особами або такою особою стосовно інших учасників трудових відносин з метою приниження їх людської гідності за певними ознаками, створення стосовно них напруженої, ворожої, образливої атмосфери та примушування учасника трудових відносин до зміни місця роботи. За мобінг встановлена відповідальність на громадян у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин і на фізичних осіб - підприємців, які використовують найману працю, посадових осіб – від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин [3; 8].

Що ж до удосконалення правового регулювання цих процесів, то нині у Верховній Раді України зареєстровано новий законопроект № 11044 про розблокування позапланових перевірок за заявою працівника або профспілки для вивчення випадків мобінгу на роботі.

В пояснювальній записці зазначається, що зараз діє заборона на позапланові перевірки у сфері праці, окрім визначених випадків. Водночас за 2023 рік до Державної служби з питань праці та територіальних органів надійшло 553 звернення щодо ознак мобінгу. «У зв'язку із чим виникла необхідність внести зміни до законодавства та розширити перелік випадків, в яких можна проводити позапланові заходи державного нагляду (контролю) під час дії правового режиму воєнного стану», – йдеться в документі [9].

Тобто проектом закону пропонують встановити, що у період дії воєнного стану Держпраці може проводити перевірки для виявлення неоформлених трудових відносин, вчинення мобінгу та законності припинення трудових договорів.

Таким чином, протидія таким негативним проявам цькування, як булінг та мобінг повинна бути однозначно та безальтернативно врегульована в правовому полі, а будь-які питання, що виникають в процесі застосування відповідних правових норм щодо цих ганебних та недопустимих в сучасному громадянському суспільстві явищ, повинні вирішуватися комплексно та враховуючи соціальні запити, права, свободи і цінності європейської спільноти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Новий закон, направлений на протидію булінгу, передбачає чіткі алгоритми дій у випадку цькувань. URL: <http://www.vin.gov>.

ua/news/528-zahalnoderzhavni-novyny/16751-novyj-zakon-napravlenyi-na-protydiiu-bulinhu-peredbachaie-chitki-alhorytmy-dii-u-vypadku-tskuvan.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 8. Ст. 255.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

4. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

5. Штраф за булінг проти вчителя. Продовження історії. URL: <https://economistua.com/shtraf-za-buling-proti-vchitelya-prodovzhennya-istoriyi/>.

6. Випадок із булінгом дитини у Франківському ліцеї вивчить комісія – Лісовий. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3834539-vipadok-iz-bulingom-ditini-u-frankivskomu-licei-vivcit-komisia-lisovij.html>.

7. Офіційна сторінка в Фейсбуці міністра освіти та науки України Оксена Лісового. URL: <https://www.facebook.com/oksenlisovyi/posts>.

8. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 01 грудня 2022 року № 2806-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 1. Ст. 107.

9. У Раді зареєстрували новий законопроект про перевірки на мобінг на роботі: подробиці. URL: <https://oppb.com.ua/news/u-radi-zareyestruvaly-novuj-zakonoprojekt-pro-perevirky-na-mobing-na-roboti-podrobytsi>.

К.С. Дзюба,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Ю.С. Петлюк,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасна модель правоохоронної діяльності у правовій державі базується на чіткому визначенні та суспільному сприйнятті базових інституціональних парадигм. Передусім ідеться про формування сучасної парадигми суб'єктності держави у процесі нормотворення, що визначально спрямоване на забезпечення прав і свобод громадян. По-друге, важливим складником правоохоронної діяльності виступає унормування діяльності органів влади, які забезпечують правоохоронну функцію держави.

Слід зазначити, що до найважливіших функцій держави Конституція України віднесла забезпечення прав і свобод людини, соціальний, правовий та економічний захист громадян. Саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість державної діяльності. Реалізація цих конституційних положень значною мірою залежить від організації публічного управління діяльності відповідних державних органів та їх посадових осіб. Законодавче регулювання такої діяльності і здійснюють норми публічного адміністрування. Вони базуються на положеннях Конституції України, законодавчих актах Верховної Ради, актах Президента та Уряду країни, актах центральних та місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, тісно пов'язані з теоретичними положеннями таких суміжних дисциплін, як теорія держави і права, історія держави і права, конституційне право, адміністративне право [1, с. 104].

З позицій формального закріплення поняття «правоохоронна функція» варто навести науковий підхід В. Дяченка, який пропонує всі правоохоронні функції поділити на: головні (такі, що безпосередньо пов'язані із протидією злочинності та правопорушенням, тими, що спричиняють юридичну відповідальність у сфері публічного права); другорядні функції,

- а) контрольна (наглядова);
- б) дозвільна (надання дозволів на проведення відповідної діяльності, зокрема підприємницької, чи вчинення певних дій);
- в) правороз'яснювальна (яка включає в себе функцію надання правової допомоги);
- г) аналітична та методична;
- г) інформаційна (здійснення інформування інших державних органів, зокрема і правоохоронних);
- д) нормотворча (із правом ухвалення актів міжвідомчого характеру);
- е) координаційна [2, с. 117].

І. Марочкін та Н. Сібільова розглядають правоохоронну функцію у вигляді елементу діяльності державних органів та інших органів, установ і організацій, їх посадових осіб, що спричинено конституційними вимогами дотримання охорони правопорядку, законності, свобод та прав громадян, інтересів суспільства загалом. Така діяльність для більшості органів влади є за своєю природою вторинною, а не основною, полягає здебільшого в забезпеченні виконання їхніх організаційно-управлінських функцій у галузях економіки, фінансів, науки, освіти тощо [3, с. 63]. Загалом, більшість науковців спираються на модель правоохоронної функції держави, що ґрунтується на комплексі принципів та засад діяльності правоохоронних органів, передусім через режим законності та поняття правопорядку як специфічного стану суспільних відносин.

Сучасна правоохоронна функція позбавлена надмірного інтересу до примусу. Сьогодні правоохоронні відносини охоплюють площину не тільки владно наказової діяльності із протидії правопорушень. Для них все більшої актуальності набувають функції з надання послуг, проведення просвітницької роботи, утвердження прозорості, підзвітності та підконтрольності громадському суспільству. Осторонь не залишилася інтеграція правоохорони у сферу інформаційних, комерційних відносин. Реалізація правоохоронної функції на місцях стала більш відповідальною перед місцевою громадою завдяки реформі децентралізації. Змінились вимоги до якості законодавчого, нормативного забезпечення правоохоронної інфраструктури. З урахуванням зазначених тенденцій та чинників, правоохоронні стандарти в сучасній демократичній державі потребують переосмислення своєї адміністративно-правової природи, формування нової моделі роботи

суб'єктів правоохоронної діяльності, яка задовільнила б вимоги суспільства [4, с. 92].

Правоохоронну функцію сучасної української держави можна упевнено віднести до головних, основних функцій, оскільки вона, насамперед забезпечує виживання, або збереження, суспільства як цілісності. У зв'язку з цим можна погодитися з окремими науковими підходами, що метою держави є захист об'єктивного права, тобто забезпечення правопорядку. Змістом правоохоронної функції для правової демократичної держави є визнання та практичне здійснення прав і свобод людини та громадянина, гарантування їх захисту.

Взагалі, на думку В. В. Крижної, питання віднесення функції охорони правопорядку до складу функцій держави ще не отримало однозначного трактування в науковій літературі й залишається дискусійним. Специфіка наукових суперечок за цією тематикою визначається, перш за все, наявністю двох абсолютно протилежних наукових позицій, а саме: ряд дослідників вважають, що належність зазначеної функції до складу функцій держави є проявом об'єктивної реальності. Інші науковці заперечують самостійність даної функції та характеризують її як загальний феномен, що «розподілений» між іншими функціями держави [5].

З метою більшої ефективності функції правоохоронні нашої країни на сьогодні важливою є необхідність науково-теоретичного обміркування та ймовірно запозичення закономірностей досвіду покращення підходів до діяльності держави в сфері охорони прав людини в сусідніх європейських країнах, в першу чергу у тих із них, які на даному етапі вирішують подібні до українських соціальні завдання.

Необхідність в покращенні правоохоронної системи в Україні пояснює дослідження досвіду теоретичного та практичного реформування системи правоохоронних органів країн Центральної Європи, особливо враховуючи досвід їх взаємодії з Європейськими інституціями. Цікавим також видається досвід впровадження теоретичних і практичних аспектів забезпечення дієвої моделі незалежності судів, оновлення функцій органів прокуратури, обсягу повноважень та структури, важливості існування етапів провадження в кримінальних справах, як досудового, так і оперативно-розшукової діяльності, значення в цілому правоохоронної функції держави тощо.

Отже, правоохоронна функція є однією з основних та фундаментальних функцій держави та важливим напрямом руху державної політики, який за допомогою правових засобів реалізується для досягнення такого соціального ефекту як захист права в цілому, засад конституційного ладу, а особливо – прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, зміцнення законності й правопорядку, водночас виступає правовою формою досягнення інших цілей суспільства та держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Хоміч Ю. Г. Правоохоронна функція сучасної демократичної держави: публічно-український аспект. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. № 5. С. 103–107.
2. Дяченко В. Система правоохоронних органів : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 320 с.
3. Організація судової влади в Україні : навчальний посібник / за ред. І. Марочкина, Н. Сібільової. Харків : Право, 2009. 184 с.
4. Терехов В. Ю. Сучасні аспекти теоретико-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави.
5. Крижна В. В. Окремі аспекти дослідження генезису правоохоронної функції держави. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/51.pdf.

А.Ю.Дячук,
здобувачка фахової передвищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

СТАТЕВА СВОБОДА ТА СТАТЕВА НЕДОТОРКАНІСТЬ ОСОБИ, ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Стаття 3 Конституції України зазначає важливе положення всієї української правової системи, а саме, що наша держава визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Як випливає з цього конституційного положення, встановлення і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Також ст. 29 Конституції України проголошує, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність [1].

Термін «недоторканність», що вживається в Конституції України, має дуже широке значення і також включає в себе статеву недоторканність та статеву свободу. Статева недоторканність, своєю чергою, займає особливе місце серед особистих прав людини, адже посягання на неї є вкрай неприйнятним із загальнолюдських моральних принципів, завжди заподіюють глибоку психологічну травму і досить часто значної фізичної шкоди [2, с. 110].

Статева свобода та статеву недоторканність особи є родовим об'єктом кримінальних правопорушень та норм про відповідальність за які зазначено в розділі IV Особливої частини Кримінального кодексу України. Кримінальні правопорушення, які посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи, зазначаються у таких статтях:

- 1) ст. 152 КК України «Зґвалтування»;
- 2) ст. 153 КК України «Сексуальне насильство»;
- 3) ст. 154 КК України «Примушування до вступу в статевий зв'язок»;
- 4) ст. 155 КК України «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка недосягла шістнадцятирічного віку»;
- 5) ст. 156 КК України «Розбещення неповнолітніх»;

б) ст. 156-1 КК України «Домагання дитини до сексуальних цілей» [3].

Існують й інші кримінальні правопорушення, які вважаються кримінально караними посяганнями на моральність. Сюди відносять такі статті КК України: ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301); одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (ст. 301-1); проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи (ст. 301-2); створення або утримання місць розпусти і звідництва (ст. 302); сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303) [3]. При цьому, ст. 303 КК України втягнення до зайняття проституцією і ст. 154 КК України примушування до вступу в статевий зв'язок є спорідненою формою злочинного порушення саме статевої свободи особи, адже від цього злочину передусім страждає статева свобода особи, тоді як моральність є лише його додатковим об'єктом. Крадіжка речей фетишистом, наруга над тілом померлого, ексгібіціонізм у громадському місці, жорстоке поводження з тваринами тощо, також можуть вважатися злочинами, які відповідно до Кримінального кодексу не належать до кримінально караних посягань на статеву свободу і статеву недоторканість особи [4, с. 5].

Розглянемо більш детально одну із зазначених статей КК України, а саме ст. 154 КК України «Примушування до вступу в статевий зв'язок».

Під примушуванням у кримінальному праві зазвичай розуміється протиправний психічний вплив на свідомість потерпілої особи, спрямований на приведення її у стан, за якого вона внутрішньо готова підкоритись вимогам суб'єкта примушування. У результаті потерпіла особа обмежується у можливості діяти за своєю волею, будучи вимушеною обрати той варіант поведінки, який суперечить її бажанням [4, с. 59].

Характеризуючи дане кримінальне правопорушення, не можна виключати зі способів примушування до вступу у статевий зв'язок і погрозу застосуванням фізичного насильства. Якщо суб'єкт, погрожуючи застосуванням фізичного насильства і не намагається вчинити акт сексуального характеру за власної участі, примушує інших осіб вступити між собою в статевий зв'язок, то вчинене посягання на статеву свободу потерпілих осіб утворює принаймні

один з елементів злочину. Примушування може здійснюватися у будь-якій формі: усно, письмово, з використанням засобів зв'язку, адресуватись потерпілій особі як безпосередньо, так і через третіх осіб [4, с. 60-61].

Вільна згода особи, яка не досягла чотирнадцятирічного віку, визнається законом фіктивною, примушування цієї особи до вчинення акту сексуального характеру має розглядатися як замах на злочин, передбачений ст. 152 (ст. 153) КК України. Якщо потерпіла особа добровільно погоджується на одні форми сексуальних контактів, але заперечує проти інших, то її примушування до них за наявності підстав також утворює склад розглядуваного злочину [4, с. 58-59].

Поняття «статева свобода» включає в себе кілька важливих ознак: по-перше, це природне право жінки або чоловіка, які досягли повноліття; по-друге, це статеві зносини за взаємною згодою двох сторін (добровільно, без примусу, без насильства і тд); і по-третє, не порушувати законні права та інтереси інших осіб, держави і суспільства. Особи, які не мають статевої свободи:

- психічно хворі особи, які визнані судом недієздатними;
- особи, які не досягли певного віку або є статеві незрілими.

Статева свобода порушується у випадках застосування насильства, залякування та використання безпорадності жертви. Вона не повинна порушувати громадський порядок у випадках простого цинізму та безсоромності або в аморальних формах. Тому статеві свободи, як об'єкт кримінально-правової охорони можна визначити як право особи, яка відповідно до чинного законодавства досягла встановленого віку, мати статеві стосунки, вільно задовольняти свої потреби, не порушуючи законних прав і інтересів інших осіб, держави та суспільства [5, с. 208].

Поняття «статева недоторканість», перш за все, полягає в забороні будь-якого протиправного втручання у сферу статевих стосунків малолітньої або неповнолітньої особи. Статева недоторканість є об'єктом статевих злочинів щодо неповнолітніх, а статеві свободи обмежуються лише у випадках вчинення статевих злочинів відносно дорослих осіб.

Що стосується малолітніх, то вони ще тільки формують свою психологію і фізіологію, вони ще не розуміють ролі і значення статевих стосунків і тому, відповідно, не можуть мати статевої свободи. Існує навіть погляд, що статеві недоторканість

поширюється на осіб чоловічої та жіночої статі у будь-якому віці, а не тільки на малолітніх та неповнолітніх. Право на статеву недоторканість та статеву свободу надається кожному громадянину, незалежно від статі та віку, рівня моральності та доброчесності [5, с. 208].

Доречно згадати й про те, що від 28 березня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» № 3342-IX де зазначається про появу нового виду покарання як пробаційний нагляд.

Якщо коротко про обов'язки, які будуть накладенні на особу щодо якої було застосовано такий вид покарання, то можна виділити:

- 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання;
- 3) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

Пробаційний нагляд призначається на строк від одного до п'яти років.

Такий вид покарання буде застосовуватися до більшості статей, в тому числі і ст. 154 КК України «Примушування до вступу в статевий зв'язок» [6].

На нашу думку, такий вид покарання буде недоречно використовувати для досить важких злочинів, такі як, наприклад, примус до вступу в статевий зв'язок, тому що засуджений буде перебувати не у в'язниці чи ізоляції від суспільства, а за місцем свого проживання або цілодобового домашнього арешту. Тобто засуджений буде перебувати в одному приміщенні з потерпілим від такого злочину і цілком ймовірно, потерпілий буде надалі страждати від проявів примусу, а також буде нездатна захистити себе та зберегти своє психічне здоров'я. Крім того, з таким видом покарання збільшиться корупція, тому що більшість злочинців можуть заплатити для отримання пробаційного нагляду для умовного терміну покарання. Також, це в свою чергу дозволить правоохоронним органам неправомірно збільшити статистику розкривання злочинів.

В Україні привертає увагу неповнота статистичної звітності про злочинність і судимість, в яких взагалі не передбачено окремого обліку потерпілих від злочинів, не говорячи вже про окремий облік малолітніх та неповнолітніх потерпілих від статевих чи інших сексуальних зловживань. Крім того, люди – можуть стати жертвами посягань на їх статеву недоторканість, коли це не пов'язано з їхнім віком [2, с. 110]. Відповідно до цього, можна стверджувати, що ці показники свідчать, насамперед, не про низький рівень злочинності, а про потенційно високий рівень злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, де злочинність прихована. Основними причинами, через які потерпілі не повідомляють правоохоронців про вчинений злочин, є сором, страх перед своїми кривдниками або недовіра громадян до правоохоронних органів. На жаль, і самі працівники внутрішніх органів не зацікавлені в реєстрації додаткових злочинів. Саме тому необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед населення та відповідні наради з працівниками правоохоронних органів щодо посилення співпраці з метою недопущення суспільно небезпечних діянь у майбутньому [2, с. 111].

Таким чином, можна зробити висновок, що статева недоторканість – це основний безпосередній об'єкт ненасильницьких статевих злочинів проти неповнолітніх, що включає заборону протиправного втручання у сферу статевих відносин малолітньої або неповнолітньої особи. В свою чергу, статева свобода – це право і можливість кожної особи самостійно вирішувати питання про своє статеве життя, включаючи право на вибір партнера тощо. Головна різниця між цими поняттями полягає у тому, що статева свобода фокусується на позитивних правах особи, таких як вільний вибір та прийняття особистих рішень, тоді як статева недоторканість зосереджена на захисті цих прав від будь-якого неправомірного втручання чи насильства. До того ж, було згадано новий вид покарання, як пробаційний нагляд. На даному етапі неможливо точно сказати як буде застосовуватися дане покарання для порушників відповідних статей, а також важливо забезпечити, щоб цей інструмент використовувався відповідально і з урахуванням інтересів суспільства та прав особи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
2. Мартинишин Г.Я. Статева недоторканість як об'єкт кримінально-правової охорони в юридичній літературі : *наук. вісник Міжнародного гуманіт. ун-ту. Сер. : Юриспруденція*. 2015 № 18 том 2 С. 110-113.
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 28.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
4. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : *прак. poradnik MBC України, Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*, 2018. 92 с.
5. Хряпінський П.В. Щодо родового та безпосереднього об'єктів ненасильницьких злочинів проти статевої недоторканості неповнолітньої особи. *Наук. вісник Дніпропетровського держ. Ун-ту внутр. справ.*, 2020. № 4 С. 206-210.
6. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text> (дата звернення: 19.04.2024).

О.І.Загасвська,
здобувачка освіти
Науковий керівник: Е.Г. Вох,
вчитель історії та правознавства
(м. Хмельницький, Україна)

ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ

Збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до тимчасової окупації частини української території, що спричинило грубі порушення прав і свобод людини та громадянина. Внаслідок нового посиленого нападу, окрім раніше окупованих регіонів Криму та частин Донецької й Луганської областей, Росії вдалося окупувати також і інші території України, зокрема частини Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Запорізької, Херсонської, Миколаївської областей і деякі населені пункти Донецької та Луганської областей, які раніше не було окуповано.

Ця стаття має на меті дослідити основні конституційні права, які порушуються на тимчасово окупованих територіях, та проаналізувати механізми їх захисту.

Росія порушила вже абсолютно всі норми гуманітарного права. Основні конституційні права, які порушуються на тимчасово окупованих територіях.

До числа основних конституційних прав, які порушуються окупаційною владою, належать:

- **Право на життя та свободу особи:** представники РФ свавільно вбивають місцевих мешканців окупованих територій, порушуючи їхнє право на життя. зафіксовано численні випадки вбивств, катувань, насильницьких зникнень та позбавлення волі українських громадян. У березні 2023 року на Херсонщині одному з сіл Горностаївської громади російські військові вбили місцевого жителя. Також, у селі Малокаховка від рук російських військових загинуло двоє осіб. Російські загарбники без вагань розстрілюють мирне населення, яке намагається вирватися з тимчасово окупованих територій. Про це свідчать нові телефонні розмови окупантів, які вдалося перехопити СБУ. Його підрозділ досі стоїть на сході України

і винищує українців, які намагаються врятувати свої життя та втекти від «асвабадітелів». СБУ системно документує ці та інші факти для міжнародних судів. Бо дії рашистів є грубим порушенням законів і звичаїв війни.

- Право на свободу від тортур та жорстокого поводження: окупанти застосовують тортури, катування та інші жорстокі, нелюдські або принижуючі гідність методи поводження з людьми. На правобережжі Херсонщини після її звільнення (11 листопада 2022 року) виявили 20 катівень та місць, де утримували полонених українців, російські військові. В Херсоні їх 5. Коридори та численні камери, у них - сліди від катувань. Тут російські військові під час окупації області утримували херсонців. Пресофіцер ГУ Нацполіції в Херсонській області показує сліди від кийків та гумових палиць в Херсонському ІТТ: "Такі характерні плями. Ті, кого тут утримували і катували, розповіли, що тут на столику стояв польовий телефон, за допомогою якого окупанти виробляли струм. Дроти під'єднували до різних частин тіла людини, яка сиділа прив'язана, до вух, до геніталій і таким чином пропускали струм через тіло людини й завдавали надзвичайного болю". Способи і засоби катування людей були різними, каже поліцейський. Військові РФ заливали воду в горло людини, натягали протигаз і не давали дихати, просто нещадно били, вибивали зуби. Стаття 7 МПГПП зазначає, що «нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню». Ці катування призвели до чисельних травм і ушкоджень у громадян та військовополонених, через що вони були змушені просити про медичну допомогу.

- Право на медичну допомогу. Українцям в окупації не надають меддопомогу без паспорта РФ – ЦНС. Окупати допомоги не надавали ні полоненим, ні цивільним громадянам. "Відтак більшість мешканців мають відмову у медичних послугах. Виключенням є лише швидка допомога у разі критичних ситуацій. Таким чином окупанти юридично прирівняли мешканців окупованих територій до "іноземців" у своєму рідному краї", – додали у ЦНС. Водночас росіяни продовжують завозити медиків з РФ на окуповані території, але не для місцевого населення. Наразі на окупованій частині Запорізької області розгорнули роботу медичні бригади з Карелії, де зокрема працюють анестезіологи, хірург-онколог, лікарі УЗД-діагностики та терапевти. Однак якість та доступність медичних

послуг для місцевого населення залишається на критично низькому рівні.

Також у селі Малокаховка 9 березня військові РФ вбили 50-річну жінку, щоб не надавати їй медичну допомогу через відсутність ліків у аптеках і постійний обстріл лікарень); також мертвим було знайдено чоловіка, якому російські військові відмовили у лікуванні.

- **Право на власність.** Найпоширенішим порушенням прав людини на окупованих територіях за березень 2023 року є порушення права на власність. Військові РФ, представники місцевих окупаційних адміністрацій, а також члени воєнізованих формувань «Л/ДНР» систематично привласнюють або знищують майно місцевих жителів. Російські військові захоплюють не лише будинки і квартири, а й привласнюють рухоме майно місцевих жителів, зокрема, автомобілі, електронні чайники, мікрохвильовки і зерно. За березень 2023 року найбільше таких випадків зафіксовано на Луганщині, Херсонщині та у Запорізькій області. Насамперед, місцеві мешканці скаржаться на свавільну апропріацію їхньої власності. Так, у містах Северодонецьк, Лисичанськ, та декількох населених пунктах Луганської області, російські військові самовільно заселилися до квартир і будинків цивільних і користуються їхнім майном. Схожу практику можна спостерігати й у Запорізькій області. Наприклад, у місті Бердянськ російські військові селяться до квартир місцевих мешканців, а у місті Мелітополь привласнення приватного майна, «що не має господаря» відбувається на рівні узгодженої політики місцевої окупаційної адміністрації, яка передає квартири людям, що виїхали, для проживання колаборантам.

З відкритих джерел стало відомо, що награване майно російські військові вивозять до Криму. Стаття 17 Загальної декларації прав.

- **Право на свободу слова та інформації:** на окупованих територіях жорстко цензурується ЗМІ, переслідуються журналісти та активісти, обмежується доступ до інформації. **Право на свободу слова та інформацію:** окупанти цензують ЗМІ, блокують доступ до українських сайтів та переслідують за інакомислення. Як відомо, російські загарбники систематично перевіряють телефони українців на тимчасово окупованих територіях. Так, у Маріуполі окупанти шукають у телефонах школярів підписки на проукраїнські групи та нібито "нацистську" символіку. Подібні перевірки проводять і у

Луганській області. Там вчителі-колаборанти шукають у гаджетах докази проукраїнської позиції.

Восени повідомлялося, що загарбники шукають у телефонах дітей та батьків додаток української онлайн-школи. Загарбники погрожують людям "наслідками". На тимчасово окупованих територіях (ТОТ) ворог блокує доступ до сервісів Google. Мешканці низки населених пунктів півдня не мають доступу до YouTube, пошуковику Google, пошти Gmail та інших сервісів Alphabet. Таким чином ворог не лише посилює контроль за інформаційним полем, а й спонукає перейти на "російські аналоги". Проте відомо, що компанія Яндекс передає інформацію окупантам та допомагає відстежувати рух українців на ТОТ. Раніше йшлося про те, що за майже два роки окупації росіянам так і не вдалося довести до ладу свої фейкові РАЦСи на ТОТ. Причина залишається незмінною – брак кадрів.

- **Право на свободу мирних зібрань:** окупаційна влада забороняє та розганяє мирні демонстрації (зазвичай розстрілом протестантів), затримує та переслідує їх учасників. У Херсоні, на площі Свободи, окупанти закидали світлошумовими гранатами проукраїнських мітингувальників та відкрили вогонь в повітря. Про це розповіли очевидці. Серед людей є поранені, їх забирає швидка допомога. Нагадаємо, що Херсон зараз перебуває у тимчасовій окупації російськими військовими. Мешканці міста неодноразово виходили на мітинги на площу Свободи перед кінотеатром «Україна». Попри залякування з боку ворога, херсонці розтягнули державний прапор України, скандують «Херсон – це Україна», «Слава Україні! Героям слава!», «Україна понад усе!», «Додому».

- **Право на свободу віросповідання:** окупанти обмежують свободу віросповідання, утискають діяльність релігійних організацій, захоплюють та руйнують релігійні споруди. Російська окупація Криму спричинила утиски свободи совісті та віросповідання: від початку російської військової інтервенції на півострів Крим українські церкви і релігійні громади стали мішенями для цілеспрямованих утисків їхньої діяльності. За словами Омбудсмана, вкрай небезпечним залишається становище самих вірян на тимчасово окупованих територіях. Окупанти вбивають, викрадають, застосовують тортури до священнослужителів – це є звичною практикою для агресора. За даними ISW (Інституту вивчення війни), з моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну російські солдати або окупаційна влада вчинили щонайменше 76 актів

релігійних переслідувань в Україні. На ТОТ російська влада закрила, «націоналізувала» або примусово перетворила щонайменше 26 культових споруд на Російську Православну Церкву, вбила або захопила щонайменше 29 священнослужителів або релігійних лідерів, а також розграбувала, осквернила або навмисно зруйнувала щонайменше 13 культових споруд на території окупованої України. «Релігійні переслідування, ймовірно, є частиною російської кампанії культурного геноциду та етнічних чисток, спрямованої на знищення ідеї незалежної української нації та Православної Церкви України», - констатував Дмитро Лубінець. Уповноважений нагадує, що переслідування членів релігійних організацій на тимчасово окупованих територіях є грубим порушенням Росією 18 статті Загальної декларації прав людини та 9 статті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, згідно з якими кожен має право на свободу думки, совісті та релігії. Крім того, Женевською конвенцією заборонено застосування законів країни-окупанта на окупованій території. "Україна – відкрита й толерантна до всіх релігій, а права вірян - захищені законом!" - наголосив Омбудсман.

- Вибірчі права: громадянам України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, неможливо реалізувати своє право обирати та бути обраними. В окупованому росіянами Маріуполі Донецької області за день до завершення псевдореферендуму вже говорять про 77% явки і намагаються змусити людей до "голосування". Столи для "голосування" ставили просто у дворах та скверах. Люди просто писали своє прізвище на білих аркушах. Всюди перебувають військові зі зброєю

- Соціально-економічні права: окупаційна влада уцімлює соціально-економічні права громадян, зокрема право на працю, соціальний захист, освіту та охорону здоров'я. Також, за його словами, підприємців відразу почали змушувати перереєструватися за російським законодавством. Хтось пішов із задоволенням, каже Солопов, але більшість робила це під тиском. Тих, хто до останнього не перереєстрував свої підприємства, більшість все ж змусили зареєструвати бізнес за російським законодавством і сплачувати податки до бюджету РФ. «Є непоодинокі випадки, коли люди не могли цього терпіти, кидали свої підприємства і виїжджали з окупованої території. Доля цих підприємств така, що землі, які обробляли ці сільгосппідприємства, окупантами, представниками комендатури, гауляйтерами визнавалися такими, що є

«безгосподарними», далі визначалися люди, які обробляють ці землі, а збіжжя – далі його крадуть», – стверджує посадовець. Він розповідає, що є випадки коли загарбники зайняли сільгоспідприємство, яке було одним з найтехнологічніших в регіоні, викрали там частину техніки, а на тій, що залишилася, працюють вже нові господарі. Деякі підприємства були просто пограбовані, включаючи запаси посівних матеріалів, паливно-мастильних матеріалів, запасом запчастин, каже Солопов. При цьому російські окупанти не полишають надії набрати студентів до своїх псевдоуніверситетів. На тимчасово окупованих територіях росіяни створили фейкові ВНЗ на базі захоплених приміщень українських університетів. Більшість викладачів вищих закладів освіти лишило регіон, але залучивши підтримкою низки маргіналів, та набравши команду людей без фаху окупанти почали видавати “дипломи” кожному охочому.

Механізми захисту конституційних прав громадян на тимчасово окупованих територіях. Захист конституційних прав громадян на тимчасово окупованих територіях є складним завданням, яке потребує комплексного підходу. До числа основних механізмів захисту належать:

- Міжнародно-правові механізми: Україна має можливість звертатися до міжнародних судових та правозахисних органів, таких як Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд, Комітет ООН з прав людини, з метою захисту прав своїх громадян на окупованих територіях. Також: Рада Європи, Міжнародний кримінальний суд, Організація Об’єднаних Націй.
- Національні механізми: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Національна рада з питань прав людини
- Діяльність національних органів влади: Україна вживає заходів щодо захисту прав своїх громадян на окупованих територіях на національному рівні, зокрема шляхом прийняття відповідних законів та постанов, створення спеціальних органів влади, надання гуманітарної допомоги.
- Діяльність громадських організацій: Громадянське суспільство відіграє важливу роль у захисті прав людини на окупованих територіях. Громадські організації документують порушення прав людини, надають правову та гуманітарну допомогу постраждалим, ведуть інформаційно-просвітницьку роботу.

Важливо зазначити, що захист конституційних прав громадян на тимчасово окупованих територіях є довготривалим процесом, який потребує постійних зусиль з боку міжнародної спільноти, української влади та громадянського суспільства.

Висновок

Порушення конституційних прав громадян на тимчасово окупованих територіях є грубою зневагою до норм міжнародного права та принципів гуманізму. Важливо вживати всіх заходів для захисту цих прав та притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України
<https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Закон України «Про захист прав людини під час тимчасової окупації»
3. Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: <https://www.ombudsman.gov.ua/>.
4. Верховна рада: <https://minre.gov.ua/2022/12/22/pro-zabezpechennya-prav-i-svobod-gromadyan-ta-pravovyj-rezhym-na-tymchasovo-okupovaniy-terytoriyi-ukrayiny/>
5. Національна рада з питань прав людини: <https://ips.ligazakon.net/document/T141207>
6. Мінреінтерпації: <https://minre.gov.ua/>
7. Організація Об'єднаних Націй: <https://www.un.org/en/>
8. Рада Європи: <https://www.coe.int/en/>
9. Міжнародний кримінальний суд. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf>

М.С. Зварич,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Ю.С. Петлюк,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У світі давно обговорюються питання корупційних проявів. З давніх-давен люди намагаються осмислити корупцію, знайти її причини та ефективні способи боротьби з нею. До одних із перших згадок про аморальність корупційного діяння, що залишилися зафіксованими в книгах історичного минулого, слід віднести Старий Завіт Біблії (Вихід 23:8), у якому зазначалося, що «дарів (хабарів) не бери, тому що дари (хабарі) роблять сліпими зрячих і спотворюють справи чесних». Історичним підґрунтям корупції вважають звичай приносити дарунки вождям (жрецам) для здобуття їхньої прихильності. Коштовний дарунок був запорукою того, що прохання буде виконано. Тому в первісних суспільствах така винагорода вважалася нормою. Особливо переймалися в давні часи продажністю суддів, що призводило до протиправного перерозподілу власності та бажання вирішити суперечку поза правовим полем.

На думку співавторів монографічного дослідження «Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні», повністю подолати корупцію неможливо, у будь-якому разі в недалекому майбутньому. На такий висновок наштовхують аналіз політичної і правової думки минулих часів та історія права. Хабарництво та інші форми зловживання владою заборонялися (або в документах згадувалися як явище) ще у таких давніх джерелах права, як «Закони Ману» (стародавня Індія), «Закони XII таблиць» (Стародавній Рим) та ін. Приклади корупції та її засудження містять Біблія, Коран, Старий Завіт, вчення Будди тощо [1, с. 16].

Джерела права стародавнього Вавилону (друга половина XXIV століття до н. е.) мають згадку про корупцію. В епоху шумерів і семітів цар Лагоша (територія сучасного Іраку) був вимушений

реформувати державне управління з метою припинення зловживань своїх посадовців та суддів [120].

У античні часи поняття корупції (від лат. *corrumpere*) означало ушкоджувати шлунок неякісною їжею, псувати воду в закритій тарі, втрачати можливість, знищувати майно пожежею, перекручувати зміст, соромити гідність тощо. Слово «корумпувати» також означало підкуповувати кого-небудь або всіх (не обов'язково посадовця) щедрими подарунками. Префікс «cor-» начебто «запрошував» спільно порушувати закон, договір, із самого початку визначаючи, що корупція – явище, яке має співучасників [2, с. 22].

Антична спадщина доводить, що проблема корупції існувала також і в ті часи. Так, давньогрецькі філософи Платон і Арістотель у своїх роботах неодноразово згадували про руйнівний вплив зловживання владою та хабарництва на економіку, політичне і духовне життя суспільства. Арістотель у роботі «Політика» виділяв корупцію як найважливіший фактор, здатний привести державу якщо не до загибелі, то до виродження.

Боротьбу з корупцією Арістотель розглядав як основу забезпечення державної стабільності: «Найголовніше при всякому державному устрої – це за допомогою законів та інших норм влаштувати справу таким чином, щоб посадовим особам неможливо було наживатися. Тільки ті державні устрої, – писав він, – які мають на увазі загальну користь, є, згідно з суворою справедливістю, правильними [3, с. 71].

Основні уявлення про корупцію зазнали істотних змін у ранньофеодальний період, що пов'язано із зростанням ролі церковної влади, і частішим використанням нею неліберальних методів управління, в тому числі близьких до корупційних. У цей час в Західній Європі основним центром корупції стає папський престол, у розпорядженні якого сконцентрувалися значні матеріальні та духовні ресурси, Зокрема Папа коронував імператорів та королів, а також міг позбавити їх корони, здійснював розлучення коронованих осіб тощо. Все це призначення на вищі духовні посади, санкціонував надавало йому широкі можливості для зловживання владою заради збагачення. Подальший розвиток суспільства (промислова революція, відокремлення світської влади від духовної і, як результат – держави від церкви) призвів до втрати церквою домінуючого положення, яке вона займала у феодальному суспільстві.

Водночас, посилення держави не послабило корупцію, а лише змістило центр її тяжіння: розростання бюрократичного апарату супроводжувалося фактами незаконного використання державної влади в особистих (корисливих) інтересах. Нова психологія власника і підприємця загострила конфлікт приватних інтересів з інтересами держави. Найчіткіше проявляється суперечливість дій особи, яка, перебуваючи на державній службі, порушує закон заради особистої вигоди і цим руйнує основи держави та, як наслідок, основи власного благополуччя [4, с. 74].

Досліджуючи довгий шлях європейських країн до поділу публічної та приватної сфери, С. Борсукова зазначає, що «ще півтора століття тому державні посади в Європі закладали і давали в придане, часто передавали у спадок. Наприклад, в Іспанії пости в колоніях продавали на офіційних аукціонах. Голландський чиновник оплачував «ліцензію на зайняття посади» в колоніальній Батавії. Ще в середині XIX ст. для більшої частини Європи було характерним сприйняття державної посади як приватної власності» [5, с. 89]. Але ніхто не називав це корупцією. Ці практики були або законними, або трактувалися законом двозначно. Лише в кінці XIX ст. почали формуватися морально-етичні, соціально-політичні та організаційно-правові основи визначення корупції.

Погоджуємося з Т. Бельською, що історичні корені корупції сягають давнини, коли людина прагнула виділитися з-поміж інших дорогим подарунком. У первісних суспільствах подарунок жерцю та вождю були нормою. Перші спроби побороти корупцію зроблені ще у XXIV ст. до нашої ери Урунімгіна – шумерським царем міста-держави Лагаша. Минули тисячоліття, але корупція продовжує існувати [6, с. 114].

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН, що ухвалена 15 грудня 1975 року стала одним з перших міжнародних актів, яким засуджуються всі види корупції, зокрема й хабарництво. Цей документ закликає уряди всіх країн вжити на національному рівні всіх необхідних заходів (насамперед, законодавчих) щодо протидії та запобігання корупції.

На восьмому конгресі ООН, який відбувся в Гавані у 1990 році, ухвалено «Практичні заходи боротьби з корупцією», в яких визначаються найбільш важливі завдання для подолання корупції. А саме, уряди мають: проаналізувати адекватність свого кримінального законодавства, включаючи процесуальні норми, з тим щоб реагувати

на всі види корупції; розробити адміністративні та регулятивні механізми попередження корупції; встановити процедури виявлення, розслідування та засудження корумпованих посадових осіб; розробити правові положення для конфіскації коштів та майна, набутих в результаті корупції; вжити відповідних заходів по відношенню до підприємств, причетних до корупції [126, с. 52].

З цього часу визначені «завдання не змінювалися. Вони уточнювалися, деталізувалися в різних документах, прийнятих в рамках ООН. Зокрема, це:

- Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» від 12 грудня 1996 року (A/RES/51/59);
- Декларація ООН Про боротьбу з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях» (1996 р.);
- Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1996 р.),
- Керуючі принципи для ефективного виконання Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1989 р).

Зазначені документи мають рекомендаційний характер. Водночас саме вони відіграли ключову роль в підготовці міжнародно-правових актів, які закріпили міжнародні стандарти протидії за запобігання корупції.

Одним з головних документів у цій сфері є Конвенція ООН проти корупції, прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН у жовтні 2003 року. Конвенція визначає пакет стандартів, заходів та правил, які всі країни можуть застосувати для зміцнення своїх правових норм та режимів державного регулювання у сфері боротьби з корупцією. Дослідники права розцінюють Конвенцію ООН протидії корупції як антикорупційний документ глобального значення, який може стати ефективним інструментом міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією»

У законодавчому визначенні корупції підкреслено, що обов'язковою метою корупційної діяльності є корислива мета, а сама ця діяльність, таким чином, обумовлюється корисливими мотивами. Не виключено, що в окремих ситуаціях при здійсненні корупційних діянь або інших правопорушень пов'язаних з корупцією на перший план можуть виступати інші мотиви, наприклад, бажання надати підтримку родичу або знайомому, боягузтво, кар'єризм, бажання помститися, заздрість тощо, але при цьому корисливий мотив також повинен бути присутнім у відношенні суб'єкта до чиненого

корупційного правопорушення. У зв'язку з цим корупцію слід розуміти як умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах третіх осіб, виконання чи невиконання службовою особою будь-яких дій із використанням влади чи службового становища всупереч інтересам служби.

Загалом, підходи до розуміння корупції можна звести до таких:

- корупція розуміється як підкуп-продажність державних службовців;
- корупція розглядається як зловживання владою або посадовим становищем, здійснене з певних особистих інтересів;
- корупцію розуміють як використання посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб;
- корупція розглядається як елемент організованої злочинності [7, с. 20].

Кінець XX – початок XXI ст. ознаменувався тотальним переходом корупції в політичну площину, що супроводжувалось небувалим сплеском корупційних скандалів відносно перших осіб ряду держав. Так, в Італії в 1992 р. після десятирічної боротьби з мафією спеціальна комісія юристів у Мілані почала розслідування справи прем'єр-міністра Італії Б. Краксі. Як наслідок, було розкрито численні факти корупції у вищих ешелонах влади. Б. Краксі був заочно засуджений до тюремного ув'язнення за те, що сприяв поповненню партійної каси соціалістів за рахунок хабарів від бізнесменів в обмін на державні контракти. У 1994 р. було порушено кримінальну справу за фактом хабарництва проти одного з ініціаторів операції «Чисті руки» прем'єр-міністра Італії С. Берлусконі. У 1995 р. порушено кримінальну справу за зв'язки з мафією проти Дж. Андреотті, який сім разів обирався на пост прем'єр-міністра Італії.

У свою чергу, «Асоціація аудиторів Японії» в 1997 р. провела спеціальне дослідження, яке свідчило про винятково високий рівень корупції у японському діловому світі. Зокрема, п'ята частина з 1850 досліджуваних компаній у тому чи іншому вигляді була замішана в скандалах, пов'язаних з недотриманням ділової етики. Найчастіше це були порушення антимонопольного законодавства, а також зафіксовані в судовому порядку випадки хабарництва. Найгучнішим скандалом у післявоєнний період була справа компанії «Локхід», що

призвела до політичного краху тодішнього прем'єр-міністра Японії К. Танаки. У 1994 р. у зв'язку зі звинуваченням у фінансових порушеннях був відправлений у відставку прем'єр-міністр М. Хосокава. Один з останніх гучних скандалів пов'язаний з ім'ям Н. Окамуцу, колишнього заступника міністра охорони здоров'я, якого звинувачували в отриманні хабарів у розмірі 472 тис. доларів в обмін на надання державних субсидій на будівництво лікарень [2, с. 43].

Логічним результатом діяльності різних держав в напрямі протидії корупції стало закріплення пріоритету міжнародно-правових актів, ратифікованих їх парламентами, над нормами вітчизняного законодавства про протидію та запобігання корупції. Міжнародні антикорупційні стандарти – це міжнародно-правові норми та принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавного співробітництва. Існують міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини, попередження злочинності й боротьби з правопорушниками, протидії корупції, тощо. Стандарти встановлюють певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких повинні всі держави. Міжнародні стандарти містяться у міжнародних договорах та інших джерелах міжнародного права.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гаращук В. М., Мухатаєв А. О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні : монографія. Х. : Право, 2010. 144 с.
2. Грудзур О. Історія кримінальної відповідальності за хабарництво у праві України та Російської імперії (XVI ст. – початок XX ст.). *Підприємництво, господарство і право*. 2014. №5 (149). С. 21–24.
3. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с.
4. Чишко К. О. Історичні передумови формування антикорупційного законодавства України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 2 (64). С. 73–78.
5. Борсукова С. Ю. Феномен корупції: деякі дослідницькі підходи. *Соціологія і соціологічна антропологія*. 2000. Т. III. № 1. С. 83–101.
6. Бельська Т. Корупція як фактор негативного впливу на взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського

суспільства. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип 1(1). С. 110–117.

7. Задорожній О. В. Міжнародно-правові стандарти боротьби з корупцією. *Право і суспільство*. 2019. № 5. Ч. 2. С. 49–55.

В.О. Кас'ян,
здобувачка вищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)

ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У цивільному судочинстві подання та оцінка доказів відіграють важливу роль у визначенні результату розгляду. Правила доказування спрямовані на забезпечення справедливості, прозорості та пошуку істини, а також на захист прав усіх сторін. Тому актуальним є розгляд складнощів, які пов'язані з доказами в цивільному судочинстві, а також дослідження різних форм доказів, які допускаються до розгляду, критерії та процедури їхнього застосування, а також міркування, що визначають їхню оцінку.

Доказування є центральним інститутом Цивільного процесуального кодексу і відображає одну з основних особливостей національної моделі цивільного судочинства. Не дивно, що ця система зазнала значних змін унаслідок конституційної реформи в судовій сфері, яка заклала підвалини нової філософії судового управління в цивільному процесі під час перегляду Цивільного процесуального кодексу. Зокрема, предмет доказування як категорію доказового права не можна розглядати абстрактно стосовно всіх видів цивільного судочинства. Коло обставин, що підлягають доказуванню в кожному виді цивільного судочинства і за кожною категорією цивільних справ, принципово різне. Наприклад, предмет доказування в індивідуальному провадженні визначається метою, з якою заявник звертається до суду за захистом [1, с. 74].

Відповідно до ч. 1 ст. 76 ЦПК України, докази – це матеріали, за допомогою яких суд встановлює наявність обставин (фактів), що підтверджують вимоги та зустрічні вимоги сторін у справі, а також інші обставини, що мають значення для вирішення справи [2]. Цивільне судочинство ґрунтується на принципі тягаря доказування, і цей тягар зазвичай покладається на сторону, яка висуває претензії або звинувачення. Ця сторона зобов'язана представити достатні та переконливі докази на підтримку своєї версії, а протилежна сторона має змогу заперечити або спростувати представлені докази. Суд,

який виступає як неупереджений арбітр, зрештою оцінить вагу і достовірність усіх доказів, щоб винести обґрунтоване рішення.

Варто зазначити, що докази можна поділити на прямі та непрямі, залежно від характеру їхнього змісту та зв'язку з фактами, що підлягають доказуванню. Прямі докази дають змогу зробити однозначний висновок про наявність чи відсутність факту, що підлягає доказуванню. Наприклад, свідоцтво про шлюб встановленої форми та змісту є прямим доказом, що підтверджує факт реєстрації шлюбу. Непрямі докази відрізняються від прямих тим, що характеризуються наявністю низки зв'язків із фактами, що доводяться, і, отже, під час доказування можна зробити кілька можливих висновків про ці факти. Наприклад, квитанція про поштовий переказ не дає підстав для очевидного висновку про наявність між сторонами договору позики. Передання грошових коштів могло відбутися на підставі договору або через інші обставини.

Також докази поділяють на первинні та похідні залежно від процесу формування даних про факти. Первинні докази (первинні дані) формуються під безпосереднім впливом фактів, що підлягають встановленню інформатором. Наприклад, первинний документальний доказ є оригінальним. Похідні докази – це просто відтворення (копія) даних, отриманих з інших джерел. Наприклад, до похідних доказів належать копії документів, показання очевидців тощо. Похідні докази відображають ситуацію не прямо, а опосередковано. Використання похідних доказів підвищує ймовірність фактичних помилок і тому потребує більш ретельної перевірки. Залежно від джерела доказів їх можна поділити на особисті та речові. До особистих доказів належать показання сторін, третіх осіб та їхніх представників, допитаних як свідки, показання свідків та висновки експертів, а до речових доказів - письмові документи, речові докази, аудіо- та відеозаписи та електронні докази (наприклад, графічні зображення, малюнки та фотографії).

Відповідно до ч. 2 ст. 76 ЦПК України, можна виділити такі докази: письмові, речові і електронні докази; висновки експертів; показання свідків [2]. Письмові докази, що охоплюють широкий спектр документів, такі як контракти, угоди, листування, звіти та записи, є одним з основних компонентів цивільного судочинства. Справжність і надійність письмових доказів – найважливіший момент, оскільки вони можуть бути піддані перевірці або оскаржені

щодо їх джерела, авторства або можливої фальсифікації. Належні процедури засвідчення автентичності та документи ланцюжка зберігання мають важливе значення для встановлення допустимості та доказової сили письмового акта.

Речові докази, до яких належать зброя, одяг, інструменти, фотографії та інші матеріальні об'єкти, що мають безпосередній стосунок до справи, можуть стати вагомим аргументом на користь однієї зі сторін провадження. Збереження та належне поводження з речовими доказами має важливе значення для підтримання їхньої цілісності та забезпечення їхньої прийнятності в суді. Для збирання, зберігання та подання речових доказів існують суворі процедури, що запобігають їхній фальсифікації або забрудненню. Варто зазначити, що ЦПК України передбачає дві підстави для проведення відеозапису перегляду речових доказів: відсутність хоча б однієї зі сторін і визнання судом необхідності проведення відеозапису. Однак у ньому не вказано перелік випадків, коли виникає така необхідність. До них доцільно віднести огляд речових доказів, які є швидкопсувними, змінюють форму чи інші властивості та унеможливають отримання інформації з таких предметів чи об'єктів у майбутньому» [3, с. 114].

В епоху цифрових технологій електронні докази стають дедалі поширенішими та впливовішими в цивільному судочинстві. До них належать дані, що зберігаються або передаються в електронному вигляді, такі як електронні листи, текстові повідомлення, цифрові документи, повідомлення в соціальних мережах, аудіо- та відеозаписи і метадані. «На відміну від інших форм доказів, електронні докази можуть зберігатися без змін стільки, скільки буде потрібно. Крім того, однією з основних характеристик електронних документів як засобу доказування є те, що вони не прив'язані до конкретного матеріального носія, оскільки технічні засоби дають змогу копіювати такі документи без обмежень і використовувати їх у будь-який час» [4, с. 113]. Підтвердження автентичності та збереження електронних доказів - найважливіше завдання, оскільки електронні докази схильні до фальсифікації, зміни або випадкового видалення. Для встановлення автентичності та цілісності електронних доказів можуть використовуватися криміналістичні методи та експертний аналіз.

Висновки експертів відіграють важливу роль у цивільному судочинстві, де потрібні спеціальні знання і технічний досвід для

інтерпретації та аналізу складних доказів. Експерти, що володіють відповідною кваліфікацією і досвідом, можуть бути викликані для проведення експертної оцінки, аналізу та винесення висновків з різних аспектів справи, таких як судово-медична експертиза, медичні записи, фінансові дані та технічні характеристики. Неупередженість, достовірність і надійність експерта підлягають оцінці судом, який стежить за тим, щоб його висновки були об'єктивними, розумними і ґрунтувалися на прийнятих наукових або професійних стандартах.

Показання свідків являють собою розповіді з перших уст про події, спостереження або взаємодії, що мають відношення до справи, і є речовими доказами в цивільному процесі. Свідками можуть бути сторони, які безпосередньо беруть участь у справі, очевидці або особи, яким відомі конкретні факти чи обставини. Достовірність показань свідків часто ретельно перевіряється з урахуванням таких факторів, як можлива упередженість, провали в пам'яті, непослідовність і звинувачення у зв'язку з попередніми суперечливими заявами або діями.

Варто зазначити, що допустимість і вагомість кожного доказу регулюється спеціальними правилами і процедурами, встановленими Цивільним процесуальним кодексом. Ці правила регулюють порядок подання, засвідчення та оцінки доказів і забезпечують відповідність доказів необхідним стандартам належності, достовірності та доказової сили. Допустимість доказів характеризується органічним зв'язком між процесуальною формою засобів доказування і законністю одержання відомостей про конкретні факти, що мають значення для справи. Таким чином, під отриманням доказів у встановленому законом порядку слід розуміти відсутність порушень норм матеріального та процесуального права під час отримання доказів, а також одночасне дотримання немайнових і майнових прав осіб та встановленої законом процесуальної форми доказів [5, с. 71]. Неприпустимі докази, такі як повідомлення з чужих слів або конфіденційні повідомлення, можуть бути виключені з розгляду, якщо не застосовується спеціальний виняток.

Принципи належної правової процедури, справедливості та прагнення до істини мають першорядне значення впродовж усього процесу доказування. Сторони мають право на розумну можливість представляти докази, заперечення, проводити перехресний допит свідків і висувати юридичні аргументи щодо допустимості та вагомості доказів. Роль суду полягає в забезпеченні рівних умов і

послідовному та справедливому застосуванні правил доказування, водночас на власний розсуд приймаючи або відхиляючи докази з урахуванням їхньої значущості, надійності та потенційного преюдиціального ефекту.

Традиційно питання доказування в цивільному судочинстві розглядалося через призму змагальності. Колишнє цивільне законодавство, як правило, регулювало модель чистої змагальності, коли тягар доказування повністю покладался на сторони, суд не мав права збирати докази з власної ініціативи та міг бути зобов'язаний зібрати докази тільки в разі утруднення з їх отриманням за клопотанням сторони. Загальні правила про розподіл ролей між сторонами та судом у процесі збирання доказів впливають із системного тлумачення положень Цивільного процесуального кодексу. Таким чином, кожна сторона повинна довести обставини, що мають значення для справи, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і зустрічних вимог, якщо інше не передбачено ЦКУ. Роль суду зводиться до керівництва ходом розгляду справи і, за необхідності, роз'яснення сторонам процесу їхніх процесуальних прав та обов'язків, наслідків вчинення або невчинення процесуальних дій, а також надання допомоги сторонам процесу в реалізації їхніх прав, передбачених Цивільним процесуальним кодексом.

Якщо з об'єктивних причин особа не може подати докази у встановлені законом строки, сторона у справі сповіщає про це суд у письмовій формі та зазначає докази, які вона не може подати, причини, з яких вона не може подати докази у зазначений строк, і докази, які підтверджують вчинення нею всіх дій, на які вона розраховує з метою отримання таких доказів. Суд може встановити додатковий строк для подання таких доказів, якщо вважатиме, що у сторони є поважні причини для неподання доказів у встановлений законом строк. Якщо суд встановить, що сторона не оцінила будь-яку обставину, суд може встановити строк для подання доказів, що стосуються цієї обставини. Якщо обставини, що підлягають доказуванню, змінилися у зв'язку зі зміною предмета чи підстави позову або пред'явленням зустрічного позову, суд встановлює строк для подання додаткових доказів відповідно до цих обставин.

Варто зазначити, що докази, не подані у встановлений законом або судом строк, не розглядаються судом, якщо той, хто їх подав, не обґрунтує неможливість їх подання в зазначений строк з

незалежних від нього причин. Копії поданих до суду доказів (за винятком речових) мають бути завчасно надіслані або надані представником іншим учасникам процесу. Якщо направлення (надання) копій іншим учасникам процесу не підтверджено, суд не розглядає такі докази, за винятком випадків, коли докази є доступними заінтересованій особі, обсяг доказів є надмірно великим, їх подано до суду в електронній формі або вони перебувають у відкритому доступі. Однак, цивільне процесуальне право не містить механізму захисту електронних доказів від підробки або знищення. Швидкий розвиток електронних технологій та поява великої кількості нових програм допомагають спростити підробку або знищення інформації в електронній формі, що унеможливорює або дуже ускладнює для суду дослідження та оцінку електронних доказів [6, с. 366].

Якщо інше не передбачено Цивільним процесуальним кодексом України, докази, не додані до позовної заяви чи відзиву на неї, подаються в судовому засіданні через канцелярію суду з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або шляхом заявлення клопотання про долучення до матеріалів справи. У разі подання заяви про те, що документ, долучений до справи або поданий суду для дослідження стороною у справі, викликає сумнів щодо його достовірності або є підробленим, особа, яка надала документ, вправі до закінчення підготовчого засідання просити суд виключити цей документ із числа доказів та розглянути справу на підставі інших доказів. Особа може просити суд виключити документ із числа доказів та розглянути справу на підставі інших доказів. Важливо зазначити, що конкретні правила і процедури, що стосуються доказів у цивільному судочинстві, можуть відрізнятися залежно від юрисдикції та правової системи. Однак основні принципи справедливості, належної правової процедури та прагнення до істини залишаються незмінними, забезпечуючи ухвалення рішень на основі ретельного аналізу всіх дотичних до справи та допустимих доказів, що зрештою призводить до обґрунтованого та справедливого результату.

Отже, подання та оцінка доказів у цивільному процесі – важливий компонент правової системи, покликаної захищати права всіх сторін, сприяти прозорості та справедливому вирішенню спорів. Дотримання встановлених правил і принципів подання доказів дає змогу ефективно оцінювати обґрунтованість претензій і заперечень, а

також сприяє підвищенню чесності та авторитетності всього судового процесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кройтор В. А. Проблеми визначення предмета доказування в сучасному цивільному судочинстві України. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 68-76.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 22.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.04.2024).

3. Штефан А. С. Речові докази у цивільному процесі. *Приватне право і підприємництво*. 2018. №18. С. 112-115.

4. Петренко В. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. *Молодий вчений*. 2018. №1 (53). С. 111-115.

5. Штефан А. С. Допустимість доказів у цивільному судочинстві. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. №2. С. 69-77.

6. Резворович К. Проблематика дослідження електронних доказів у цивільному судочинстві України. Матеріали: *Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару* (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. С. 364-367.

В.Ю. Кісілевич,
здобувач фахової передвищої освіти
А.В. Авсієвич,
PhD
(м. Хмельницький, Україна)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОВАРИСТВ

У різних країнах світу існують різні види товариств і відповідно процеси створення, управління, функціонування мають різні нюанси.

Традиційно в історії країн Європи, а потім і в Європейському Союзі існують такі види товариств:

- акціонерні товариства;
- товариства з обмеженою відповідальністю;
- господарські товариства або торгівельні товариства;
- командитні товариства;
- виробничі кооперативи.[1, с.43]

Більшість країн вимагають пройти процедуру реєстрації відповідно до законодавства конкретної держави.

У сфері законодавства кожна держава має індивідуальні закони і кодекси що стосуються процесу створення, діяльності, ліквідації, управління товариствами. Наприклад в США регулюється на рівні федеративному, а в країнах Європейського континенту то приймаються закони на рівні країни.

У більшості країн у всіх видах товариств провідне місце управління займають загальні збори учасників.

В Європі досить чітко проводиться межа між акціонерним товариством і товариством з обмеженою відповідальністю.

Товариство з обмеженою відповідальністю - це не тільки об'єднання капіталу, але також і об'єднання невеликої кількості осіб, які добре знають один одного і несуть солідарну відповідальність за результати підприємницької діяльності. Акціонерні товариства – це товариства, де акумулюються кошти великої кількості як фізичних так і юридичних осіб.[2, ст.26]

У Сполучених Штатах Америки існують різні форми товариств, такі як: корпорації (Corporation), товариства з обмеженою відповідальністю (Limited Liability Company, LLC), Спільне

товариство (Partnership), Спільне акціонерне товариство (Joint-Stock Company), Кооператив (Cooperative).

Корпорація – в Сполучених Штатах Америки це найпопулярніша форма товариств. Ця форма передбачає обмежену відповідальність, і залучення капіталу. товариства з обмеженою відповідальністю ця форма популярна серед малих бізнесів. Спільне товариство тут притаманне партнерство учасників, які несуть повну відповідальність за зобов'язаннями. Спільне акціонерне товариство ця форма аналогічна акціонерному товариству і є однією з популярних у США.

Ці форми товариств регулюються законами на рівні США, так і різноманітно на рівні окремих штатів.

Одні з таких законодавчих актів є: Делаверський Закон про Корпорації, Каліфорнійський Закон про Корпорації, Техаський Кодекс Корпорацій, Закон про товариства та корпорації Нью-Йорка, Кодекс товариств Іллінойсу, Кодекс корпорацій штату Вірджинія.

У Німеччині існують різні форми товариств:

1) акціонерне товариство регулює Закон про акціонерну корпорацію в ньому є загальні положення про акціонерні товариства, заснування, правовідносини, вимоги до статуту, порядок затвердження статуту, положення про загальні збори, тощо. Цей вид товариства є одним з найпопулярніших в Німеччині.

2) командитне товариство регулюється Цивільним кодексом Німеччини. В законодавстві прописуються вимоги щодо найменування, права та обов'язки учасників, процес управління тощо.

3) особисте товариство – це одна з форм товариства в Німеччині, в якій два і більше осіб об'єднуються для спільної діяльності і несуть необмежену відповідальність. Регулюється даний вид товариства Німецьким Цивільним Кодексом.

4) кооперативне товариство – добровільне об'єднання осіб, які спільно володіють та керують товариством на основі статуту. Основний законодавчий акт є Закон про кооперативні товариства.

5) громадське товариство – це часто в Німеччині спортивні клуби, культурні організації, благодійні фонди, громадські об'єднання, тощо. Такі товариства мають специфічну діяльність, вони є вільними до членства, наявний статут, та відповідальності не передбачено. Цей вид товариства регулюється Законом про громадські товариства та Цивільним кодексом Німеччини.

б) комунітарне товариство – товариство яке базується на ідеї спільної діяльності учасників товариства. Найчастіше використовується у сфері управління житловими будинками, спільного виробництва, тощо. Регулюється Цивільним кодексом Німеччини [3, с.40].

У Італії існують різні форми товариств, найбільше таких як:

1) спільність з обмеженою відповідальністю – цей вид найпопулярний в Італії особливо серед малого та великого бізнесу. Такий вид товариства характеризується: обмеженою відповідальністю; обов'язковістю статутного капіталу, наявністю загальних зборів учасників; тощо. Правове регулювання здійснюється відповідно до Цивільного кодексу Італії.

2) акціонерне товариство – найрозповсюдженіший в світі вид товариства. Загальні ознаки як в інших країнах: акціонери, акції, органи правління – загальні збори, наглядовий орган; обмежена відповідальність. Правове регулювання забезпечує Цивільний кодекс Італії.

3) кооперативне товариство – типовий вид кооперативу. Зберігаються загальні засади такі як: право голосу співвідношення один член – один голос; принцип співробітництва; відповідальність відповідно до частки. Правове регулювання здійснюється Законом про кооперативи.

4) особисте товариство – товариство в якому, учасники несуть спільну відповідальність за зобов'язаннями товариства, наявні органи правління, основою товариства виступає статут. Правове регулювання здійснюється за допомогою Цивільного кодексу Італії.

5) Командитне товариство – товариство в якому є два види учасників: командитарі та комплектувачі. Комплектувачі несуть необмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства також мають право на управління товариством. Командитарі несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства в межах своєї частки. Правове регулювання здійснюється за допомогою норм Цивільного кодексу Італії.

В Італії діють і інші форми товариств, кожна має свої особливості і свою мету.

У Польщі існують різні форми товариств.

Головні види товариств:

1) спільність з обмеженою відповідальністю. Головними умовами є: статутний капітал, органи правління, обмежена

відповідальність учасників.

2) акціонерне товариство – товариство з акціями, статутним капіталом, обмежена відповідальність акціонерів.

3) товариство з командитною відповідальністю – різні види відповідальності учасників, та різновид органів управління: командитарі та партнери.

4) товариство з командитно-акціонерною відповідальністю – специфічний, комбінований вид товариства, де учасники несуть обмежену відповідальність, а інші необмежену. Має акціонерів та комплектувачів.

Всі товариства в Польщі регулюються кодексом про торгівельні товариства. В якому конкретніші вимоги до кожного виду товариства.

Кодекс визначає форми провадження підприємницької діяльності, порядок створення, реєстрації, діяльності, відповідальності учасників товариства, реорганізації, припинення та інше. У тексті Кодексу наведено їх основні види, а саме: повне товариство, партнерське товариство, командитне товариство, командитно-акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю та акціонерне товариство, крім того вказані товариства поділяє на дві групи: особові товариства та капітальні. [3, с.41]

Список використаних джерел та літератури:

1. Марущак Я. Товариства в Європейському Союзі: права та обов'язки учасників. Підприємство, господарство і право: науково-практичний юридичний журнал. Київ: Науково дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. Академіка Ф.Г. Бурчака, 2017. С. 43-47.
2. Беззубов Д.О. Зарубіжний досвід розвитку господарських товариств і його застосування в Україні. Dictum factum: юридичний збірник Державного університету інфраструктури та технологій: журнал. Київ: Галлапрінт, 2019. С. 25-28.
3. Дякузовський О.Є.; Загальні засади правового регулювання підприємництва в Республіці Польща. *Форум права*. 2016. №5. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2016. С. 35-40.

В.Ю. Кісілевич,
здобувач фахової передвищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Найвищими соціальними цінностями життя та здоров'я людини. Кримінально-правову охорону забезпечує Конституція України та Кримінальний кодекс України.

Життя особи – це найвище та найважливіше благо людини, яке в разі смерті людини, не може бути відновлено; також це особлива форма існування людини, що характеризується цілісністю та здатністю до самоорганізації. Також сюди відносимо нормальне психічне, фізичне, соціальне функціонування людського організму.

Поняття «життя» можна розглядати з різних аспектів: медичного, філософського, релігійного, біологічного та інших. Тобто життя за своєю сутністю є поняттям складним і складається з двох основних шарів:

- 1) перший нерозривно пов'язаний з біологічним існуванням людини;
- 2) другий – з його соціальним розвитком як розумної істоти в часі та просторі.

Невідчужуваність права кожної людини на життя означає, що таке право не може бути відділене від носія ні добровільно, ні примусово, ні постійно, ні тимчасово. Невід'ємність полягає в неможливості передачі цього права як іншій людині, так і державі. Право на життя гарантує недоторканність фізичного існування людини, оскільки життя розглядається як єдине та неподільне благо, що не допускає розпорядження їм ще ким-небудь, крім самої людини.

Здоров'я особи – це стан людського організму, при якому нормально функціонують усі його органи та здійснюється нормальна життєдіяльність організму.

Також поняття «здоров'я» вказується в статті 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я, що здоров'я – стан

повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [1].

Особливо важливою є охорона від суспільно небезпечних посягань, що спеціально спрямовуються на завдання загибелі чи смерті багатьох осіб або шкоди здоров'ю багатьох осіб.

У ст. 3 Конституції України проголошується, що людина її життя і здоров'я честь та гідність, недоторканість і безпека визнається в Україні найбільшою соціальною цінністю [2].

Європейська конвенція з прав людини у ст. 2 передбачає: право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлений життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання [3].

У ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначено: «Право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути довільно позбавлений життя» [4].

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи – це найбільш суспільно небезпечні та протиправні діяння, що посягають на життя й здоров'я особи, руйнують ці найцінніші блага, а також наражають на небезпеку заподіяння їм шкоди.

Ці кримінальні правопорушення законодавець поставив у II розділ Кримінального кодексу України тобто визнавши життя та здоров'я найвищими особистими цінностями та благами громадян. Розділ передбачає два родових об'єкти: суспільні відносини щодо охорони життя та суспільні відносини щодо охорони здоров'я.

Кримінально-правова охорона цих благ починається з моменту виникнення права на життя на закінчується на моменті втрати права на життя тобто смертю. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я охоплюється не тільки II розділом КК України «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи», а в більшості інших статей у Особливій частини КК України є кваліфікуючі ознаки що захищають життя чи здоров'я.

Отже, система Особливої частини КК України націлена прямо чи побічно на збереження недоторканості життя та здоров'я.

Спеціальні питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти здоров'я особи висвітлені в ППВСУ «Про судову практику в справах про необхідну оборону» від 26 квітня

2002 р. №1 [5] та «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. №2. [6].

Систематично кримінальні правопорушення можна розділити на такі групи:

1) кримінальні правопорушення проти життя особи – статті 115-120, 129 КК України. До цих кримінальних правопорушень відносяться: вбивства, доведення до самогубства, погроза вбивством;

2) кримінальні правопорушення проти здоров'я особи – статті 121-128, 130, 133 КК України. До цих кримінальних правопорушень відносяться: завдання тілесних ушкоджень, зараження хворобами, завдання фізичних, психологічних чи моральних страждань;

3) кримінальні правопорушення, що захоплюють сферу небезпеки життя та здоров'я особи – статті 131-132, 134-145 КК України. До цих кримінальних правопорушень відносяться медичні правопорушення щодо покладених на них обов'язків та кримінальні правопорушення у медичній сфері.

Кримінальні правопорушення проти життя характеризуються:

1. Безпосереднім об'єктом: життям іншої людини незалежно від її життєдіяльності, віку, тощо. У ст. 117 КК України безпосереднім об'єктом виступає життя новонародженої дитини. У ч. 2 ст. 115 безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення може виступати: життя двох і більше осіб; життя малолітньої дитини або жінки, яка перебувала у стані вагітності; життя заручника чи викраденої особи; життя особи, яка правомірно виконує службовий чи громадський обов'язок, або життя її близького родича.

2. Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти життя характеризуються:

1) суспільно небезпечним діянням, у вигляді позбавлення життя особи;

2) суспільним небезпечним наслідком, у вигляді смерті потерпілого;

3) причиним зв'язком між суспільним небезпечним діянням та суспільно небезпечним наслідком.

Також в ст. 116 КК України в об'єктивній стороні має значення час вчинення: під час існування стану сильного душевного хвилювання. В ст. 117 КК України в об'єктивній стороні при кваліфікації має бути встановлено час вчинення кримінального правопорушення та обстановка – під час пологів або одразу після

пологів. В п. 5 ч. 2 ст. 115 має місце спосіб вчинення, тобто – особливо небезпечний для життя багатьох осіб.

Склад в більшості кримінальних правопорушеннях проти життя є матеріальний, тобто вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

У ст. 129 КК України (погроза вбивством) склад усічений, тобто кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту погрози – тобто залякуванням позбавлення її життя.

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи»: мотив і мета кримінальні правопорушення є кваліфікуючими ознаками: вбивство з корисливих мотивів; з хуліганських мотивів; вбивство з метою приховати інший кримінальних правопорушення або полегшити його вчинення; вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості [6].

3. Суб'єкти кримінальних правопорушень проти життя поділяються на:

1) загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності на момент вчинення кримінального правопорушення, у статтях 115-116 відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України кримінальна відповідальність за вчинення цих кримінальних правопорушень настає з 14 річного віку, в інших статтях (118-120, 129);

2) спеціальний, наявний у ст. 117 КК України (умисне вбивство матір'ю новонародженої дитини) фізична, осудна матір новонародженої дитини, яка досягла 14 річного віку на момент вчинення кримінального правопорушення;

4. Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти життя характеризується, у більшості статей, виною у формі умислу – особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї діяння, передбачає і бажає настання смерті потерпілого або хоча і не бажає але свідомо припускає настання смерті.

Кримінальні правопорушення проти здоров'я особи характеризуються:

1. Безпосередній об'єкт цих правопорушень – здоров'я потерпілої особи.

2. Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти здоров'я характеризується:

1) суспільно небезпечним діянням, у вигляді будь-якого впливу на потерпілого, що спричинило заподіяння шкоди здоров'ю;

2) суспільним небезпечним наслідком, у вигляді порушення нормальної роботи організму потерпілого;

3) причиним зв'язком між суспільним небезпечним діянням та суспільно небезпечним наслідком.

Склади аналізованих кримінальних правопорушень – матеріальні, тобто кримінальне правопорушення вважається закінчене з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

У статтях 126, 130 склади формальні, тобто кримінальне правопорушення вважається закінчене з моменту вчинення діяння, у ст. 126 це завдання однієї з дій щодо нанесення шкоди тілу, здоров'я потерпілого, а у ст. 130 з моменту зараження хворобою.

Важливою ознакою кримінальних правопорушень проти здоров'я є тяжкість тілесних ушкоджень, вони визначаються судово-медичною експертизою на підставі «Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. №6 [7]. Виділяють такі види тілесних ушкоджень: тяжке, середньої тяжкості та легке.

3. Суб'єктом кримінального правопорушення в більшості кримінальних правопорушень проти здоров'я є: загальний – фізична осудна особа яка досягла на момент вчинення кримінального правопорушення 16 річного віку, але у статтях 121, 122 згідно ч. 2 ст. 22 КК України то на момент вчинення досягла 14 річного віку.

4. Суб'єктивна сторона характеризується в більшості виною у формі умислу, але в деяких кримінальних правопорушеннях присутня необережна форма вини.

Кримінальні правопорушення, що охоплюють сферу безпеки життя та здоров'я особи характеризуються:

1. Безпосереднім об'єктом є здоров'я та життя особи. У ст. 135 КК України здоров'я вагітної жінки, у випадку спричинення смерті потерпілої особи – її життя. У ст. 137 КК України здоров'я неповнолітньої людини (дитини), а також її життя.

2. Об'єктивна сторона характеризується в більшості з матеріальним складом: тобто: суспільно небезпечним діянням, суспільно небезпечними наслідками, причиним зв'язком між діянням та наслідком. Але наявні кримінальні правопорушення з формальним

складом (статті 132, 134, 135, 138, 139, 144 КК України) тобто вважаються закінчені з моменту вчинення діяння.

3. Суб'єкт в кримінальних правопорушеннях є спеціальний.

4. Суб'єктивна сторона в більшості характеризується умислом щодо діяння, та необережністю щодо наслідків.

Також законодавець встановив систему покарань за вчинення кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я: штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; конфіскація майна; пробаційний нагляд; арешт; обмеження волі; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі.

До неповнолітніх можуть бути застосовані за вчинення кримінального правопорушення передбаченого у статтях 115, 116, 117, 121, 122 КК України такі види покарань: штраф; громадські роботи; виправні роботи; пробаційний нагляд; позбавлення волі на певний строк.

Отже, злочини, передбачені у розділі II Особливої частини КК України, являють собою найбільш небезпечні посягання проти особи, оскільки безпосередніми об'єктами цих злочинів є саме життя і (чи) здоров'я особи [8; с. 22].

Список використаних джерел та літератури:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. Дата оновлення: 19.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення 19.04.2024).
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.04.2024).
3. Європейська конвенція з прав людини: Закон від 17.07.1997 р. №995-004. Дата оновлення 01.08.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n300 (дата звернення 17.04.2024).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. №995_043. Дата оновлення 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 17.04.2024).

5. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Верховного суду України від 26.04.2002 р. №1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
6. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Верховного суду України від 07.02.2003 р. №2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
7. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. №6 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95> (дата звернення: 20.04.2024).
8. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Кримінальне право» / за ред. к.ю.н., Бабанін С.В. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 253 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kpk/12.pdf> (дата звернення: 21.04.2024).

Ю.О. Костецька,
здобувачка вищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)

ЗАВДАННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Цивільне судочинство – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок провадження в цивільних справах, який визначається системою взаємопов'язаних цивільних процесуальних прав та обов'язків і цивільних процесуальних дій, якими вони реалізуються їх суб'єктами – судом і учасниками процесу [1, с. 12].

Згідно з ст. 2 ЦПК України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [2]. Із визначення завдань цивільного судочинства робимо висновки:

1) основною метою цивільного судочинства є ефективний захист прав, свобод і законних інтересів осіб, справи яких стали предметом судового розгляду та, коли ці права, свободи чи інтереси порушені, невизнані або оспорується;

2) об'єктом судового захисту визнаються права, свободи чи інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, інтереси держави;

3) цей захист відбувається за визнаними стандартами судочинства: розгляд і вирішення цивільних справ має бути справедливим, неупередженим та своєчасним;

4) завдання цивільного судочинства превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі (стандарт поведінки суду та учасників судового процесу).

Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

У широкому розумінні право на справедливий суд можна розглядати як тотожне поняття праву на доступ до правосуддя, воно включає в себе: 1) необтяженість юридичними та економічними перешкодами доступу до судової установи; 2) належна (справедлива) судова процедура; 3) публічний судовий розгляд; 4) розумний строк судового розгляду; 5) розгляд справи незалежним та безстороннім судом, встановленим законом.

У вузькому значенні право на справедливий судовий розгляд охоплює лише вимогу щодо проведення «справедливої» процедури розгляду справи, елементами якої є:

- 1) процедурні гарантії належної організації судового розгляду;
- 2) «рівність можливостей» (рівність сторін) та змагальність;
- 3) вимога про заборону втручання законодавця у процес здійснення правосуддя;
- 4) правова визначеність [2].

Якщо обговорювати певні питання, то можна сказати, правова визначеність не означає, що судова практика має бути незмінною, оскільки відсутність еволюційного та динамічного підходу попереджують будь-які зміни чи покращення. Існування встановленої судової практики зобов'язує Верховний Суд надавати більш істотне обґрунтування відхиленню від прецедентного права.

Щодо неупередженого розгляду цивільних справ. Неупередженість зазвичай означає відсутність упередженості або суб'єктивного ставлення, що може бути оцінене багатьма способами. Існування неупередженості повинно бути визначено за наступними критеріями:

1) суб'єктивний тест, що вивчає персональні переконання і поведінку конкретного судді, з метою визначення чи існувало неупереджене або суб'єктивне ставлення судді у конкретній справі;

2) відповідно до об'єктивного тесту визначається чи суд, а також, серед іншого, його структура, забезпечила відповідні гарантії для виключення легітимних сумнівів стосовно його неупередженості.

При цьому особиста неупередженість судді презюмується, доки не доведено протилежного». Принцип неупередженості тісно пов'язаний з одним принципом незалежності суддів. Термін «незалежний» стосується незалежності від інших органів влади (виконавчих і законодавчих), а також від сторін.

Незалежність суддів буде порушена, якщо представник виконавчої влади втрутиться у справу, що знаходиться на стадії розгляду її судом з метою впливу на результат; Той факт, що судді призначаються органами виконавчої влади і можуть бути заміщені не є порушення незалежності суду за умови, якщо особи, яких призначають на посади не зазнають впливу або тиску під час виконання судової функції. Поняття незалежності суду передбачає існування процесуальних гарантій, що відокремлюють судову владу від інших органів влади [1, с. 14].

Поняття незалежності суду передбачає існування процесуальних гарантій, що відокремлюють судову владу від інших органів влади. Коло зобов'язань держави у забезпеченні слухання справи «незалежним і безстороннім судом», відповідно до статті 6 § 1 Конвенції, не обмежується лише судами. Цей принцип також запроваджує зобов'язання для органів виконавчої і законодавчої влади, а також будь-яких інших органів влади, незалежно від їх рівня, поважати та виконувати рішення судів, навіть якщо вони з цими рішеннями незгодні [3].

Нажаль, посадові особи виконавчої та законодавчої влади доволі часто критикують суддів, а судді, в силу правил суддівської етики, широко не коментують сказане. Загальне зниження поваги до професії судді, дискредитація суду, судової влади, зловживання процесуальними правами – чинники, які значним чином впливають на незалежність суду. Правова оцінка та публічна критика судового рішення та публічна оцінка дій судді поза законних процедур їх оскарження - є неприпустимими. Нарешті розгляд і вирішення цивільних справ має бути своєчасним, що забезпечується дотриманням процесуальних строків, які встановлені законом.

Відповідно до тлумачення ЕСПЛ положень п. 1 ст. 6 Конвенції у цивільних справах перебіг провадження для цілей ст. 6 Конвенції розпочинається з моменту подання позову і закінчується винесенням остаточного рішення у справі (Лист Верховного Суду України від 25.01.2006 р. «Щодо перевищення розумних строків розгляду справи»). Розумність строків судового розгляду має бути оцінена у кожному конкретному випадку, виходячи з обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, як: 1) складність справи; 2) поведінка заявника; 3) поведінка державних органів; 4) важливість для заявника питання, що розглядається судом [3].

Вчинення дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи, чи виконання судового рішення визнається зловживанням процесуальними правами (п. 1 ч. 2 ст. 44 ЦПК України) із застосуванням відповідних санкцій. Завдання цивільного судочинства тісно пов'язані із принципами цивільного судочинства та пронизують всі його норми, а в деяких виступають критерієм тієї чи іншої поведінки чи їх оцінки. Так, умовою об'єднання і роз'єднання позовів також виступає сприяння виконанню завдання цивільного судочинства (ст. 188 ЦПК). Завданню цивільного судочинства має відповідати судові рішення (ст. 263 ЦПК України) тощо [2].

Отже, здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законами України. Суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників цивільного процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак. Розгляд справ у всіх судах проводиться усно і відкрито. Ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний процес: навч. посіб. для підготовки студентів 3-го та 4-го курсів Ц57 бакалаврату літо 2022 року / [уклад. К. В. Гусаров, М. В. Жушман, С. О. Кравцов та ін.] ; за заг. ред. проф. К.В. Гусарова. Харків : ТОВ «Оберіг», 2020. 229 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/civ_proc-22.pdf
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 22.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

М.М. Лаврієнко,
здобувачка вищої освіти
С.В. Заверуха,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький, Україна)

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію незалежної та суверенної України й це призвело до того, що президент прийняв указ про введення воєнного стану на всій території нашої держави. Спочатку воєнний стан ввели строком на 30 діб, але згодом цей термін неодноразово продовжували і на даний момент він триває вже понад 2 роки. Суттєвих змін зазнали всі аспекти життя, у тому числі ця подія вплинула на сферу забезпечення продовольчої безпеки держави та оформлення договорів оренди землі. Введення воєнного стану неминуче спричинило обмеження деяких конституційних прав та свобод громадян, у тому числі й права на володіння, користування та розпорядження землею.

Регулювання земельних відносин – одне з надвагомих та важливих питань країни в період дії воєнного стану, оскільки згідно зі ст. 14 Основного закону України «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» [1]. Саме тому, всі землі, що знаходяться на території нашої держави утворюють земельний фонд України. Головні та основні правомочності, які виникають з приводу володіння, користування та розпорядження земельними ділянками обов'язково мають здійснюватися згідно з їхнім цільовим призначенням.

Вважаємо, що доцільно дати визначення поняттю «оренда землі». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про оренду землі» оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння та користування земельною ділянкою, що є потрібною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності [2]. Досліджуючи договірні відносини в цій сфері, на думку вченого М.В. Шульги, договір оренди земельної ділянки - це юридично оформлена двостороння угода, згідно з встановленим законом порядком, за

якою орендодавець передає орендареві земельну ділянку в тимчасове платне використання для задоволення його потреб, що визначаються цільовим призначенням орендованої ділянки та націлені на забезпечення відповідного виду діяльності за умови раціональності землекористування та охорони земель як з боку орендаря, так і з боку держави, та на інших умовах, які будуть ними взаємно погоджені [3, с. 138].

Необхідно звернути увагу та погодитися з думкою Р.М. Гнідана, котрий визначає, що спеціальними ознаками договору оренди землі є: 1) особливий предмет – земельна ділянка; 2) міжгалузевий характер правового регулювання; 3) використання земельної ділянки виключно у відповідності з її цільовим призначенням 4) можливість відчуження права оренди земельної ділянки; 5) необхідність дотримання спеціальної процедури - державної реєстрації права оренди земельної ділянки [4, с. 60-61].

З введенням воєнного стану на території всієї України договір оренди землі зазнав певних змін, про які доцільно зазначити. Важливо зауважити, що новацією стало запровадження автоматичного продовження (продлонгації) строку дії договору оренди земельної ділянки. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», який набрав чинності 7 квітня 2022 року [5] доповнено пунктами 27 і 28 розділ X «Перехідні положення», у яких зазначається та зауважується, що в умовах дії воєнного стану на території нашої держави є поновленими на один рік без волевиявлення сторін договори оренди земельних ділянок, строк користування якими закінчився після введення воєнного стану. Але тут необхідно підкреслити, що відбулося відновлення роботи Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Саме тому потреба в застосуванні більшості таких нововведень просто зникла й вже не є потрібною.

Варто зазначити, що вищенаведені положення втратили чинність 19 листопада 2022 року, адже набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського

призначення та покращення законодавства щодо охорони земель. Проаналізувавши зміст введених змін зрозуміло, що припинення договорів оренди зараз регулюється загальним порядком, якщо строк оренди припиняється починаючи з 19 листопада 2022 року, відтак продовження на один рік вже не застосовується [6]. Тобто, можна зауважити, що в період із 7 квітня 2022 року до 19 листопада 2022 року договори оренди земельної ділянки були поновлені на один рік без волевиявлення сторін договору, строк яких сплинув у цей проміжок часу.

Доцільно зауважити також щодо права суборенди земельної ділянки, оскільки воно підлягає державній реєстрації, що прямо передбачено частиною шостою статті 8 Закону України «Про оренду землі». За взаємною згодою сторін договір суборенди земельної ділянки посвідчується нотаріально. Державна реєстрація договорів суборенди земельної ділянки проводиться у порядку, який визначений для державної реєстрації договорів оренди землі [2]. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2145-IX визначено особливості регулювання земельних відносин на час дії воєнного стану, серед яких, зокрема: укладення, виконання, зміна, поновлення та припинення договорів оренди землі та набуття права оренди, суборенди земельних ділянок в Україні або окремих її місцевостях, у яких введено воєнний стан, здійснюється з урахуванням пунктів 27 і 28 розділу Х «Перехідні положення» ЗК України [6].

У контексті дії воєнного стану в Україні нововведення у контексті нормативного закріплення інституту суборенди земельних ділянок стають важливим та вагомим елементом забезпечення стабільності та правової впевненості у земельних відносинах між фізичними особами та суб'єктами господарювання. Згідно з Законом України «Про оренду землі» та змінами, що були внесені через введення воєнного стану, суборенда земельних ділянок може здійснюватися з урахуванням специфічних обставин. Зазначені зміни передбачають, що умови та строки договорів суборенди можуть бути пристосовані до непередбачуваних ситуацій, які можуть виникнути через дію воєнного стану, з урахуванням певних обмежень та правил, що гарантують правовий захист для всіх сторін угоди. При цьому, необхідно підкреслити, що навіть після припинення дії воєнного

стану на території України, договори суборенди можуть продовжувати свою дію до закінчення терміну, на який вони були поновлені. Ці зміни надають вагомий та важливий інструмент для адаптації земельних відносин до сучасних подій, які існують в Україні через незаконне, варварське вторгнення країни-терористки рф, оскільки вищенаведені нововведення забезпечують правову стабільність та визначеність.

Отже з вищевикладеного стає цілком зрозуміло, що земельне законодавство й договір оренди землі зазнав певних новацій та змін, у зв'язку з введенням воєнного стану 24 лютого 2022 року на території всієї України. Ці зміни до земельного законодавства відіграли вагому та значну роль у забезпеченні національної безпеки та захисту територіальної цілісності держави. Проте необхідно зауважити, що будь-які зміни до земельного законодавства на період воєнного стану повинні бути доцільними та проводитися в рамках конституційних процедур.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 08.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України, 1996, №30, ст. 141.
2. Закон України «Про оренду землі» від 06.10.1998. Відомості Верховної Ради України, 1998, № 46-47, ст. 280.
3. Земельне право України: підручник. М.В. Шульга, Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін. К.: Юрінком Інтер, 2004. 368 с.
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, справа № 904/3886/21 від 25 січня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102797678> (дата звернення: 19.04.2024).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України від 19 жовтня 2022 р. №2698-IX. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text> (дата звернення: 19.04.2024).

М.М. Лаврієнко,
здобувачка вищої освіти
Л.С. Тараненко,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЖИТЛО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В УКРАЇНІ

Для будь-якої розвиненої держави система соціального захисту є невід’ємною складовою її нормального функціонування. Українська система соціального захисту зазнала значних змін та потребує подальшого розвитку, щоб відповідати міжнародним стандартам. Збройна військова агресія російської федерації у 2014 році в Україні створила нову категорію осіб в суспільстві – це внутрішньо переміщені особи (ВПО). Активні бойові дії призвели до загострення багатьох соціальних проблем, таких як: місця проживання багатьох українців були пошкоджені або ж зруйновані повністю. Унаслідок цього розпочалася внутрішня міграція населення й з’явилася значна кількість внутрішньо переміщених осіб. Важливо зауважити, що кількість останніх, на жаль, стрімко збільшується, оскільки 24 лютого 2022 року рф розпочала повномасштабне вторгнення на територію нашої незалежної та суверенної держави. Війна спричинила появу великої кількості людей, які змушені були залишити свої домівки та шукати притулку в безпечних регіонах України. Саме тому є крайня необхідність забезпечити таких осіб житлом.

Варто зазначити, що право на житло, гарантоване ст. 47 Конституції України [1], пов’язане з правом людини на достатній життєвий рівень, яке окрім достатнього харчування, одягу включає також житло. Таке право має кожний із нас з моменту народження, а його реалізація націлена на створення гідних умов для життя.

Також потрібно підкреслити, що в ст. 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року (далі — Закон), що забезпечує право на житло внутрішньо переміщених зазначається, що наша держава вживає всіх необхідних заходів, які передбачені в Основному Законі нашої держави, а також іншими законами, міжнародними договорами,

згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [2].

Згідно з ч. 9 ст. 11 цього ж Закону, органи місцевого самоврядування в межах наданих їм повноважень надають у тимчасове безоплатне користування внутрішньо переміщеним особам із комунальної власності житлові приміщення, які придатні для проживання людей в них. Варто підкреслити, що насправді місцеві органи влади не можуть забезпечити кожному внутрішньо переміщену особу належним для проживання житловим приміщенням за умови оплати даними особами згідно з законодавством вартості житлово-комунальних послуг. Така проблемна ситуація змушує внутрішньо переміщених осіб винаймати за власні кошти приміщення для проживання, але не всі мають на це фінансову спроможність, адже через війну багато українців втратили не лише житло, а й роботу.

Після початку повномасштабного вторгнення країни-агресорки росії на території України постійно збільшується кількість населених пунктів, що зазнають руйнувань унаслідок військових дій. Влада нашої держави докладє максимум зусиль, щоб забезпечити ВПО житлом. Проте, на жаль, в умовах війни неможливо в дуже стислі терміни надати їм повний еквівалент житла, яке вони мали до початку бойових дій. Для того щоб вирішити житлове питання якнайшвидше КМУ прийнято Постанову від 29 квітня 2022 р. №495 «Про деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» [3]. Необхідно детальніше зазначити, що передбачається цією Постановою та хто зможе скористатися безоплатною тимчасовою оселею. Фонд житла, яке призначене для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, буде створюватися сільськими, селищними, міськими радами або ж уповноваженими ними органами шляхом:

- викупу житла;
- будівництва нового житла;
- реконструкції вже наявних будинків та гуртожитків, а також переобладнання нежитлових приміщень на житлові;

- передачі житла в комунальну чи державну власність;
- капітального ремонту об'єктів житлового фонду, а саме об'єктів соціального призначення.

Окрім того, необхідно підкреслити, що КМУ 26 січня 2024 року прийнято постанову «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб» для підтримки внутрішньо переміщених осіб, а саме сімей, в яких є особи, які потребують продовження виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам [4]. Кому ж виплати допомоги й надалі продовжать? 1 березня 2024 року виплати допомоги автоматично продовжуються ще на 6 місяців для категорій ВПО, що є найвразливішими категоріями громадян, а саме:

- для пенсіонерів, у яких станом на 1 січня 2024 року розмір пенсії не перевищує 9 444 грн;
- осіб з інвалідністю I чи II групи, дітей з інвалідністю віком до 18 років, тяжкохворих дітей;
- дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, осіб з їх числа віком до 23 років, а також батьків-вихователів та прийомних батьків.

Окрім того, потрібно підкреслити, що за заявою допомога продовжуватиметься іншим членам сім'ї виплата допомоги може бути продовжена на підставі подання заяви на призначення допомоги. З заявою на продовження виплати звертаються:

- родини, у яких є діти до 14 років, які не можуть відвідувати навчальні заклади або навчання відбувається в змішаному форматі, через що батьки не мають змоги працювати.
- родини ВПО з дітьми до 14 років, що проживають в зоні активних чи можливих бойових дій. А також ті родини з дітьми до 14 років, які проживають в умовно безпечних регіонах України, але в цих населених пунктах немає можливості віддати дитину до закладів дошкільної освіти, а навчання в школі відбувається в форматі онлайн;
- родинам, у яких один з членів сім'ї доглядає за особою з інвалідністю I групи, або особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, або особою, яка досягла 80-річного віку, або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, або тяжко хворою дитиною.
- малолітні діти, що прибули без супроводу батьків;
- вагітні жінки (які вже в перебувають у декретній);

- особи, які втратили працездатність, але не можуть отримувати пенсійну виплату [5].

Отже, з вищевикладеного стає цілком зрозуміло, що внутрішньо переміщені особи (ВПО) не обирають свій статус добровільно. Їх змушують до нього трагічні обставини, які, на жаль, відбуваються в Україні вже понад 2 роки, через вторгнення рф, а також прагнення зберегти життя собі та своїм близьким. У таких умовах ВПО потребують особливої уваги та підтримки з боку держави. Їм необхідно створити гідні умови для життя, а також забезпечити захист та реалізацію їхніх прав людини. Окрім того, хочемо зауважити, що забезпечення ВПО правом на житло не є короткостроковою проблемою. Тобто ця проблема не може вирішитися за тиждень чи два. Її вирішення потребує довгострокових підходів та системних рішень. Бачимо, що за останній час вже було розроблено низку механізмів, що забезпечують право на житло для ВПО, а також прийнято нормативно-правові акти, що регулюють питання отримання та користування житлом ВПО.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18?find=1&text=%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%BB%D0%BE#w1_1.
3. Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.2022 № 495 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-%D0%BF#Text>.
4. Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2024 № 96 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2024-%D0%BF#Text>
5. Оформлення допомоги на проживання для ВПО: хто може звертатись та порядок оформлення, відповідно до останніх змін. URL: <https://www.cnap.if.ua/news/850>

Ф.М. Медвідь,
*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук*
М.Ф. Чорна,
доктор філософії в галузі права, здобувач
А.А. Бурлака,
здобувач освіти
(м. Київ, Україна)

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Питання забезпечення людства якісними продуктами харчування у достатній кількості є особливо актуальним. Основні положення даного питання окреслені у Глобальних цілях сталого розвитку ООН, що підкреслює необхідність вирішення питань, пов'язаних з достатнім доступом громадян до якісних продуктів харчування, що

є важливою умовою сталого розвитку держави. Наразі глобальною є проблема голоду, що є наслідком негативного доступу до продуктів харчування у багатьох країнах світу, насамперед країнах, що розвиваються. Окрім цього, проблеми доступу до продуктів харчування спостерігаються і у розвинених країнах, причинами чого є стрімке зростання чисельності населення світу, погіршення кліматичних умов, забруднення довкілля внаслідок господарської діяльності людини, негативна економічна ситуація у багатьох країнах світу. Усе це негативно впливає на стан продовольчої безпеки держави, що визначає належний доступ громадян до продуктів харчування. Наразі стан продовольчої безпеки, з огляду на наявні проблеми, є негативним, внаслідок чого дане питання на сьогодні є глобальною проблемою, яка потребує вирішення як на глобальному, так і на локальному рівні. Враховуючи усе це, актуальним є вивчення питання продовольчої безпеки, як важливої умови розвитку держави та складової її національної безпеки[3, с.420-421].

Економічна безпека, як зазначається в Концепції Національної безпеки України, - це такий стан національної економіки і кредитно-фінансової системи, який дає можливість: а) гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень

науково-технічного прогресу; б) зберігати або швидко оновлювати виробництво в умовах припинення зовнішніх поставок або надзвичайних ситуацій внутрішнього характеру; в) забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи і задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов [17], яка з прийняттям ЗУ «Про основи національної безпеки України»(2003) втратила чинність. Не знаходимо ми розділу, присвяченому економічній безпеці і в новому нині діючому ЗУ «Про національну безпеку України»(2018) і лише Стратегія національної безпеки України (2020) констатує наявність проблем, зокрема і в економічній сфері (пар.53.54) та зобов'язує виконавчий орган (КМУ) на основі Стратегії розробити цілий ряд стратегій, зокрема, Стратегію економічної безпеки [20], яка була розроблена КМУ і введена в дію Указом Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року “Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року”[19, с.224-245].

Економічна безпека держави є комплексною системою, яка включає в себе такі складові: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, соціальна, демографічна, продовольча[22]. Економічну безпеку, на наш погляд, можна визначити як стан захищеності економіки, коли сукупність державних і суспільних гарантій забезпечує її сталий розвиток, захист пріоритетних інтересів народу, джерел його матеріального і духовного розвитку від внутрішніх і зовнішніх загроз[4, с. 11-15]. Вартує зазначити, що автори вже неодноразово зверталися до проблеми економічної безпеки держави[5, с.155-161; 6, с.141-143; 7, с.38-39; 8, с.29-32; 10,с.39-43; 11, с.175-179;12, с. 120-123; 13, с. 129-135;14, с.22-30; 15; 16, с. 473-476].

Заслужовують на увагу підходи стосовно об'єкта (об'єктів) економічної безпеки: за першим підходом до таких об'єктів включаються держава, її економічна система та всі її природні багатства, суспільство з його інструментами, установами, фірмами, кожна конкретна особа; за другим – виокремлюються об'єкти економічної безпеки – економічні інтереси як втілення економічних відносин, та об'єкти забезпечення економічної безпеки – матеріальні та нематеріальні об'єкти економічних відносин[21, с.151-152; 9, с.262-269].

Стратегія продовольчої безпеки на період до 2030 року визначає цілі, завдання та основні напрямки державної соціально-економічної політики для забезпечення продовольчої безпеки країни як складової національної безпеки держави. Стратегію розроблено з метою реалізації Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 та Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженої Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019[18, с.505-506]. Правовою основою Стратегії є Конституція України, закони України, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. 24 березня 2022 р. Верховна Рада України конституційною більшістю голосів ухвалила Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану”, який набув чинності 7 квітня 2022 р. і спрямований на швидке залучення сільськогосподарських земель країни у виробництво сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. В основу Закону покладений пріоритет, як підкреслено в роз'ясненні щодо застосування Закону України “Про продовольчу безпеку в умовах воєнного стану” від 08 квітня 2022 року, суспільних (державних) інтересів над інтересами приватних осіб в умовах війни, тобто нові правові норми розраховані на застосування лише у період воєнного стану.

Після набрання Законом чинності його норми вводяться до Розділу Х “Перехідні положення” (пункти 27 і 28) Земельного кодексу України та до перехідних положень деяких інших законів України[2, с.482-483].

Отже, продовольча безпека як важлива складова національної безпеки України вимагає подальшого теоретичного розпрацювання і конкретного практичного втілення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Данілян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: Навчальний посібник. Харків: Фоліо, 2002. 282 с.
2. Закон України “Про продовольчу безпеку в умовах воєнного стану” роз'яснення щодо застосування від 08 квітня 2022 року // Сервецький І.В., Севрук Ю.Г., Васирина М.М., Вацюк В.О.,

- Гольдберг Н.О. Стратегії національної безпеки України: навч.пос.для закл. вищ.освіти / за заг.ред. д.ю.н., проф. А.М.Кислого. К. : “Вид-во Людмила”, 2023. - С.482 - 499.
3. Кваша С.М., Вакуленко В.Л. Теоретичні основи продовольчої безпеки в умовах сьогодення // Вісник ХНТУ. 2023. № 4(87). С.419 - 428.
4. Медвідь Ф.М., Курчина Т.О., Чорна М.Ф. Економічна безпека України в умовах євроінтеграції // International Scientific-Practical Conference Economic Development Strategy in Terms of European Integration:Conference Proceedings, May 27, 2016. Kaunas: Baltija Publishing. –С.11-15.
5. Медвідь Ф.М., Медвідь А.М. Бухгалтерський облік як мова бізнесу: деякі питання історії та теорії // Історія української науки на межі тисячоліть: Збірник наукових праць /Відпов. редактор О.Я. Пилипчук. Вип.23. – К., 2006. – С.155-161.
6. Медвідь Ф.М. Бюджетно-податкова політика в період політичної модернізації крізь призму загроз національним інтересам України // Бюджетно-податкова політика в Україні (проблеми та перспективи розвитку). Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. (20-22 грудня 2001 року). – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. –С.141-143.
7. Медвідь Ф.М., Біленчук П.Д. Економічна безпека України в контексті небезпек, ризиків і загроз національним інтересам України: політико-правові та соціально-психологічні засади // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. - № 5.- С.38-39.
8. Медвідь Ф.М., Біленчук П.Д. Економічна безпека України в контексті небезпек, ризиків і загроз національним інтересам України: політико-правові та соціально-психологічні засади // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. - № 6.- С.29-32.
9. Медвідь Ф.М. Національні економічні інтереси України, їх пріоритети, загрози і небезпеки в системі регіонального розвитку держави // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2009. - Вип..44 (підсекція « Курасівські читання». –С.262-269.
10. Медвідь Ф.М., Медвідь Я.Ф. Фінансова безпека України в умовах глобалізації // Фінансове право у ХХ сторіччі: здобутки та перспективи: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 4-7 жовтня 20011 року. Ч.І/НДІ фінансового права. – К.: АЛЕРТА, 2011.-С.39-43.

11. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Економічна безпека України в умовах глобальної нестабільності // Становлення і розвиток української державності:[зб. наук. праць]/ МАУП. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. – Вип.13: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Управління бізнесом в умовах глобальної нестабільності», 26 березня 2015 р./ редкол.: А М. Подоляка (голова) [та ін.]. – 2015.-С.175-179.
12. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Фінансова безпека України в умовах нової соціально-економічної реальності // Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25 березня 2016 р./ Національний університет ДПС України, Навчально-науковий інститут фінансів, банківської справи. – Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2016.-С.120-123.
13. Медвідь Ф. Економічна безпека: небезпеки і загрози національним та національно-державним інтересам України // Вісник УАДУ. – 2003. - №3. – С.129-135.
14. Медвідь Ф.М. Економічна безпека України крізь призму небезпек і загроз національним та національно-державним інтересам України: політико-правові засади// Малий і середній бізнес. Економіко-правовий науково-практичний журнал.– 2003. - № 1-2.С.22-30;
15. Медвідь Ф.М. Економічна безпека: небезпеки і загрози національним та національно-державним інтересам України // Юридичний Вісник України. -2007. - №9-10. – 3-16 березня.
16. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Економічна безпека України в умовах нової економічної реальності // Проблеми модернізації України: [зб. наук. пр.] / МАУП. - К.: МАУП, 2008 - Вип. 16: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 25 травня 2023 р.) /редкол. : М. Ф. Гончаренко (голова) [та ін.]. 2023.580 с.
17. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16.01.97 р. № 3/97// Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 10. – ст.85.
18. Стратегія продовольчої безпеки на період до 2030 року (проект) //Сервецький І.В., Севрук Ю.Г., Васирина М.М., Вацюк В.О.,

- Гольдберг Н.О. Стратегії національної безпеки України: навч.пос.для закл. вищ.освіти / за заг.ред. д.ю.н., проф. А.М.Кислого. К. : “Вид-во Людмила”, 2023. - 516 с. С.505 - 515.
19. Сервецький І.В., Севрук Ю.Г., Васирина М.М., Вацюк В.О., Гольдберг Н.О. Стратегії національної безпеки України: навч.пос.для закл. вищ.освіти / за заг.ред. д.ю.н., проф. А.М.Кислого. К. : “Вид-во Людмила”, 2023. - 516 с. С.505 - 515
20. Указ Президента України №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегія національної безпеки України».
21. Чеховська М.М., Лісовська О.Л. Економічна безпека України //Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навч. пос.: у 2-х ч.: Ч.І./ В.А. Омельчук, М.П. Стрельбицький, С.Г. Гордієнко та ін.: за заг.ред. А.М. Кислого і М.П. Стрельбицького. К.: МАУП, 2021. – 304 с.-С.151 -177.
- 22.Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: суть і напрями забезпечення. – К.: НІСД, 1997. 144 с.

Ф.М. Медвідь,
*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук*
М.Ф. Чорна,
доктор філософії в галузі права, здобувач
А.Р. Красун
*здобувачка освіти
(м. Київ, Україна)*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДОКТРИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ

*«...Він був кріпаком – і став велетнем
у царстві людської культури...
Найкращий і найцінніший скарб доля дала
йому лише після смерті – невмирущу славу і всезростаючу
радість, яку в мільйонів людських сердець все наново
збуджуватимуть його твори»
Іван Франко*

Сучасне українське духовне відродження передбачає глибинне осмислення літературної спадщини українських мислителів, поетів і письменників, зокрема, Тараса Шевченка. Весь світ, як і вся Україна буде відзначати 210-річницю від дня народження Тараса Шевченка (1814-1861), геніального українського мислителя, поета і письменника, видатного художника [36;2;3;4;5;6;11; 12;14, с.6-9;17; 18; 20;21;22;23;25;26; 35; 40; 41; 42; 47;45;46]. В березні 2014 р. пройшли Парламентські слухання "Тарас Шевченко як постать світового значення (до 200-річчя з дня народження), Шевченківський міжнародний конгрес [37]. Вступне слово виголосив Голови Верховної Ради України [38]. З нагоди ювілею прийнято Постанову Верховної Ради України[39]. Пророк національного відродження України, що увібрав і синтезував у своїй творчості надбання і сподівання української інтелігенції, думки загальноєвропейських мислителів, поєднав їх із одвічними прагненнями українського народу до волі і самостійності. Як національний пророк України Тарас Шевченко був не тільки великим талановитим поетом та великим майстром образотворчого

мистецтва, а одночасно й незламним і непримиримим борцем за свободу українського народу та інших поневолених народів Російської імперії, а також і борцем за найвищі людські ідеали свободи, гуманності і демократії[10; 7;36; 44, с. 302].

В історичному розвитку України Т. Шевченко - явище незвичайне як своєю обдарованістю, так і місцем у літературі, мистецтві, культурі. Походженням, становищем та популярністю Т. Шевченко - виняткове явище також у світовій літературі. З 47 років життя поет пробув 24 роки у кріпацтві, 10 - на засланні, а решту - під наглядом жандармів[15,50-66; 36]. Трагічно важкий шлях Шевченка до творчих висот визначив на сторіччя з дня його народження в образній формі І. Франко: «Він був сином мужика і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком і вказав нові, свіжі і вільні шляхи професорам та книжним ученим...»[49, т.39, с. 255]. Революційна творчість Шевченка була одним із головних чинників формування національно-політичної свідомості народних мас України. Впливи Шевченка на різні сторони духовно-національного життя нації відчуються до сьогодні[33, с.86-97].

«Основною рисою цілої духовної постаті Шевченка, - на авторитетну думку Д.Чижевського, - провідним почуттям в цілій його творчості, основним патосом його життя треба визнати його *«антропоцентризм» - поставлення людини в центрі цілого буття, цілого світу* – як природи і історії, так і усіх сфер культури. І природа, і історія і культура – мистецтво, наука, релігія – усе має значіння і цінність лише і виключно в залежності від цього загального і універсального вихідного пункту – від людини, її переживань, бажань, потреб, стремлень»[50, с. 124]. Людина, - у поета, - що стогнала і стогне в кайданах, від «неволі» і «неправди», що уособлюються царями і панами. У поета народ – образ Прометея, прикутого до скелі, Україна – образ заплаканої матері. Поєми «Кавказ», «Сон», «Заповіт» та ін.. передають нестримний гнів проти абсолютизму, бездушної системи влади, кріпосництва, неволі.

Характерною ознакою політико-правових поглядів Т. Шевченка є глибоке несприйняття, засудження самодержавства. Для нього немає «добрих» царів. У поемі «Сон», яку сам поет назвав комедією, він із нищівним сарказмом розвінчує образ царя як помазаника божого на землі, а у творі «Юродивий» називає його «фельдфебелем на троні», верховодою зграї насильників і

кровожерних поміщиків-нелюдів. За умов жорстокої реакції Т. Шевченко сміливо поставив питання «чи довго ще на сім світі панам панувати?». В історії експлуататорських держав він бачив сатрапів, тиранів-царів, цезарів, імператорів, які правила, спираючись на церкву, що освячувала свавілля й насильство над людиною. У творі «Царі» поет розкриває й рішуче засуджує злочинну сваволю самовладців-деспотів [19, с. 292].

Феодално-самодержавна Росія змальовується в творах Т. Шевченка поділеною на два соціальні полюси: визискуване селянство й визискувачі-поміщики з царями на чолі. Івана Грозного він називає «мучителем», різко викриває у поемі «Сон» гнобительську політику Петра I, називає його тираном, катом, людоджером, «першим, хто розпинав Україну». Поет їдко засуджує антинародний характер правління Катерини II – «вторая, що її доконала», яка в 1782 р. наказала спорудити пам'ятник Петру I з написом «Первому – Вторая», цим самим підкресливши спадковість необмеженої влади монархів Росії. Поет не чекає змін на краще від Російської імперії, бо там «від молдованина до фіна на всіх языках все мовчить»[51, т.1, с. 180-191].

До цього слід додати, що ненависть і рішуче політичне неприйняття в Т. Шевченка було не лише до російського царизму, а й до українських експлуататорів, до української шляхти, до шукачів російського дворянства: «І хилитесь, як і хилились/ І знову шкіру дерете/ З братів незрячих гречкосіїв...». Гетьмани для поета — таке ж зло, як і царські чиновники. Він із презирством писав про тих українських діячів, які багато говорять про «неньку Україну», про її «долю-волю», а насправді заодно з російськими поміщиками та царатом «деруть шкіру» з селян, «праведную кров із ребер, як водицю, точать».

Відповідно до творчості Т.Шевченка, людина наділена природними правами, вона від природи вільна. У неї «доля - воля». Однак давно вже — у ярмі в панів, несправедливих законів («луплять за законом»), тому що право в Росії «катами писане», тут неправосуддя («правди немає в суді»). Поет славить волю запорізьких козаків, Козацької держави, коли «Пишалася синами мати,/ Синами вольними...». Він закликає пам'ятати колишню славу, вивчати славне минуле («Подивіться лишень добре, / Почитайте знову / тую славу. Та читайте / Од слова до слова...»), боротись за волю поневоленого народу.

Поряд із різко критичним ставленням Т. Шевченка до абсолютної монархії він не абсолютизує й буржуазно-республіканський лад, кваліфікує його як далекий від інтересів трудяшого люду, від тої «челяді», кріпаків-трудівників, того стану, з якого вийшов сам[19, с. 245].

У своїх творах він докоряв французьким енциклопедистам ХУІІІ ст., які проголосили гасло «Свобода, рівність і братерство», в тому, що вони «почали» та не закінчили ліквідацію «батоїв, престолів і корон». Світле майбутнє України поет, якого сучасники назвали «пророком», пов'язував не з буржуазно-правовим ладом, а з самоуправлінням народу, з громадською, колегіальною формою реалізації влади як гарантією від свавілля властителів. В основу самоуправління народу він поклав суспільну власність і, насамперед, власність на землю. Говорячи про ці погляди Т. Шевченка та інших мислителів, слід мати на увазі одну характерну особливість тогочасного суспільного розвитку. Адже перехід від феодально-кріпосницьких основ економічного життя до буржуазних пов'язаний зі зміною форм власності, а відповідно й мотивації праці, себто відмову від позаекономічного примусу й впровадження натомість економічного стимулу. Рабовласницька й феодально-кріпосницька форми виробництва базувалися на позаекономічному примусі, тоді як буржуазний лад мав і має економічні методи залучення до праці, а отже — право приватної власності.

Т. Шевченко, як ніхто інший, дав глибоку й нищівну критику російського законодавства, організації суду та судочинства, першим в історії революційної думки в Україні показав злочинну суть тодішніх законодавчих актів, висловив рішучий протест проти царських законів та юридичного їх трактування як способу пригнічення трудової людини[43; 48, с.267-272; 32, с. 120-128]. Він писав, що ці закони «катами писані», що «правди в суді немає». Його ідеалом була трудова демократична республіка. Говорячи про політичний ідеал Т.Г. Шевченка, слід підкреслити його увагу до сили закону, причому «праведного закону», як він неодноразово наголошував. «Праведний» закон уже за своєю суттю збігається з традиційними поняттями «права», «воля», «справедливість». Т. Шевченко чітко показав, що закон, прийнятий експлуататорською владою, не можна сприймати як «справедливий», тому що він не відповідає людським цінностям[1, с. 431-432; 8, с. 163-170; 29, с. 66 -71]. Для Т. Шевченка соціально справедливим є

рівномірний розподіл землі між членами суспільства, ліквідація станового поділу громадян, уведення юридичної рівності, обов'язкова праця всіх членів суспільства, усунення експлуатації. У творах Т. Шевченка поряд з антикріпосницькими, антицарськими ідеями проходить думка про самостійність України. Уся його творчість проіннята безмежною любов'ю до України, її народу. У вірші «Чи ми ще зійдемося знову?», написаному в засланні, він закликав своїх співвітчизників: «Свою Україну любіть,/ Любіть її. во время люте,/ В останню тяжкую минуту /За неї господа моліть»[24, с. 45-66]. Для Т.Шевченка суспільно-політичним ідеалом виступає Запорізька Січ, Козацька держава часів Б.Хмельницького, з сучасних йому держав – США, з їх демократією і «праведним законом» («...Коли ж / Діждемось Вашингтона з новим і праведним законом / А діждемось – таки колись!»). «Праведний закон» - синонім правди і справедливості, закон, що відповідає природному праву, оберігає свободу людини, свободу соціальну і політичну. («Бо нема святої волі, / Не буде там добра ніколи. Нащо ж себе таки дурить?»). У поета тільки соціально справедливе може бути правом, законом, не підвладним державній сваволі[9, с.293; 27; 28, с.23-25; 29, с.66 -71].

Національне звільнення поет пов'язує з революційними перетвореннями, з відродженням слов'янського братства. Він вірить: «Вогонь добрий, смілим серцем» оживить «слов'янську сім'ю велику / Во тьмі й неволі», коли обіймуться брат із братом («Навіки і віки!») і «потечуть в одне море слов'янські ріки».

Під впливом Т.Шевченка, інших членів братства, Конституції США членом Кирило-Мефодіївського братства Георгієм Андрузьким були підготовлені декілька варіантів Конституції Слов'янських Сполучених Штатів, де формою державного правління мала стати президентська республіка. Общинні управи поєднують владу розпорядчу, виконавчу і судову в межах своїх повноважень. З депутатів усіх громад в округах передбачалося створення обраних окружних палат і дум (для рішення «мирових тяжених справ» і угод), «совісних судів», а також духовних рад у справах духовних і для управління духовництвом округу. У майбутній президентській республіці передбачалося створення Законодавчих зборів і Державної ради [16,с. 9-10; 17, с. 443-491;30, с.23-26; 31, с. 249 -263].

Отже, у творчості Т. Шевченка, в його політичних поглядах поєднувались ідеї революційності, демократизму і самостійності України[13;34, с. 112]. Його творчість справила великий вплив на

розвиток визвольних ідей, національної самосвідомості українського народу, на формування української інтелігенції, здатної до боротьби за ідеали соціальної і національної свободи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антоненко В.Г. Шевченко Тарас Григорович // Юридична енциклопедія: В 6 т./Редкол. Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін..-К.: «Укр.енцикл.», 1998. – Т.6: Т-Я. – 2004. - С.431-432.
2. Антоненко, В. Тарасова гора. До 75-ї річниці відкриття музею та пам'ятника Т.Г.Шевченку в Каневі / В. Антоненко // Голос України. – 2014. – № 27 черв. – С.16.
3. Біленко, В. Шевченкова правда / В. Біленко ; В.Біленко // Персонал-Плюс. – 2010. – №9. – С.5.
4. Балабан, М. Шевченко, який об'єднує / М. Балабан // Освіта України. – 2014. – №8. – С.8.
5. Виставка Шевченкіани // Персонал-Плюс. – 2010. – №10-11. – С.13.
6. Галата, С. Шевченко: погляд крізь час / С. Галата // Освіта України. – 2014. – №10. – С.4.
7. Грабович Г. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка. – К.: «Критика», 1998. – 206 с.
8. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К.: Наукова думка, 1996. – 286 с.
9. Демиденко Г.Г. Історія вчень про право і державу: Підручник. – Харків: Консум, 2007. – 432 с.
10. Дзюба І.М. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 720 с.
11. Жежера, В. Образи Великого Кобзаря в українській інтелектуальній історії (до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка) / В. Жежера, В. Суддя, С. Борисенко // Голос України. – 2014. – № 7 бер. – С.8-9.
12. Жулинський, М. У сплетінні чорних і червоних руж / М. Жулинський // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 7 березня.
- 13. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – К.: Факт, 2001. – 383 с.
14. Зворський С. Вшанування пам'яті Тараса Шевченка в українських бібліотеках: історичний аспект / С. Зворський // Бібліотечна планета. – 2014. – №2. – С.6-9.

15. Історія української культури. У 5 т. – Т.4.- кн..2. –Українська культура ХІХ століття. – К.: Наукова думка, 2005. – 1294 с.
- 16.Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х./АН УРСР. Археогр.комісія та ін.; упоряд.М.І.Бутич, І.І.Глизь, О.О.Франко; редкол.: П.С.Сохань (голов.ред.) та ін.. – К.: Наукова думка, 1990. – Т.1.. – 544 с.
- 17.Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х./АН УРСР. Археогр.комісія та ін.; упоряд.М.І.Бутич, І.І.Глизь, О.О.Франко; редкол.: П.С.Сохань (голов.ред.) та ін.. – К.: Наукова думка, 1990. – Т.2.. – 564 с.
- 18.Красовська, О. Пробудження совісті нації / О. Красовська // Віче. – 2014. – №7. – С.54.
19. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера / Пер. з нім. – К., 2002.-245 с.
20. Корніюк В. Із Шевченком у серці / В. Корніюк // Віче. – 2014. – №1-2. – С.50-52.
- 21.Литвин В. Образи Великого Кобзаря в українській інтелектуальній історії (до 200-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка) / В. Литвин // Голос України. – 2014. – № 6 бер. – С.20-21.
- 22.Литвин В. Образи Великого Кобзаря в українській інтелектуальній історії (до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка) / В. Литвин // Голос України. – 2014. – № 7 бер. – С.10-11.
- 23.Литвин В. Образи Великого Кобзаря в українській інтелектуальній історії (до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка) / В. Литвин // Голос України. – 2014. – № 5 бер. – С.10-11.
- 24.Маланюк Є. Книга спостережень. – К.: Атіка, 1995. – 236 с.
25. Матат, Д. Конкурс на вшанування кобзаря / Д. Матат // Освіта України. – 2014. – №8. – С.9.
26. Матвійчук, Ю. 200-літньому ювілею Тараса Шевченка НБУ присвятив дві пам'ятні монети / Ю. Матвійчук // Вісник Національного банку України. – 2014. – №4. – С.12-13.
- 27.Медвідь Ф. Пророк національного відродження. Політико-правова доктрина Тараса Шевченка // Юридичний Вісник України. Загальнонаціональна правова газета. – 2014. - № 9 (974). – 1-7 березня.
28. Медвідь Ф.М. Політико-правова доктрина Тараса Шевченка в системі української філософської культури// Постать Тараса Шевченка та українська філософська культура. Матеріали круглого

столу філософського факультету (в рамках Шевченківського літературного конгресу) 11 березня 2014 р. – К., 2014.- С.23-25.

29. Медвідь Ф.М., Медвідь А.М., Чорна М.Ф. Політико-правова доктрина Тараса Шевченка в контексті сучасного національного відродження //Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток Української держави в умовах активізації євро інтеграційних процесів» (19 лютого 2016 р.). – К.: МАУП, 2016.-С.66 -71.

30. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І., Урбанський М.В. Проект слов'янського союзу Кирило-Мефодієвського товариства: історіософсько-правові засади (до 175-річчя заснування)//Круглий стіл з нагоди 175-річчя заснування Кирило-Мефодіївського товариства, 17 грудня 2020 р. Тези доповідей. – Київ: І НАН України, 2021. – 159 с.- С.23-26.

31. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І. Історіософська концепція Пантелеймона Куліша в контексті українського національного відродження// Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.- К, 2019. – Вип. 29.-С.249-263.

32. Медвідь Ф.М. Українська державність у ХУІІ - ХУІІІ ст.: питання становлення правової системи Гетьманщини // Ad notam: Колективна монографія пам'яті Володимира Кривошеї (1958 - 2015). - Київ: Вид. "КНТ", 2023. - 216 с. - С.120 - 128.

33. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І., Красун А.Р. Національна ідея як духовна детермінанта державотворчих процесів українського народу в контексті історичних подій ХХ -ХХІ століть // Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті історичних подій ХХ–ХХІ століть : зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту МАУП. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2023. Вип. 16.248 с.- С.86-97.

34. МIRONENKO О.М., Горбатенко В.П. Історія вчень про державу і право: навч. посібник /О.М.МIRONENKO, В.П.Горбатенко. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 456 с.

35. Молодий Тарас: бронзова постать у Варшаві // Віче. – 2014. – №1-2. – С.45-26.

36. Одарченко П. Тарас Шевченко і українська література. Збірник статей /Редактор О.Зінкевич. – К.: Смолоскип, 1994. – 424 с.

37. Програма Шевченківського Міжнародного конгресу присвяченого 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка 10-12 березня 2014 року. – 74 с.

- 38.Парламентські слухання "Тарас Шевченко як постать світового значення (до 200-річчя з дня народження)" Вступне слово Голови Верховної Ради України Олександра Турчинова // Голос України. – 2014. – 7 березня.
- 39.Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Тарас Шевченко як постать світового значення (до 200-річчя з дня народження): Постанова Верховної Ради України від 05.06.14 р. № 1236-VII" // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 25 червня.
40. Презентуючи Україну через постать Шевченка // Зовнішні справи. – 2014. – №2. – С.60-61.
- 41.Пасько, С. Йорданські шляхи Тараса / С. Пасько // Зовнішні справи. – 2014. – №4. – С.10-15.
- 42.Петрушенко, М. Він став національним символом / М. Петрушенко // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 25 лют. – С.12.
- 43.Розвиток філософської думки в Україні: навч.посібник; [за ред. проф. Ю.М.Вільчинського]. – 3-тє вид., перероб. і доп. –К: КНЕУ, 2014. – 327 с.
- 44.Сверстюк Є. Феномен Шевченка //На святі надій: Вибране. – К.: Наша віра, 1999. – С.302-320.
- 45.Скалига, В. "Заповіт" арабською та японською / В. Скалига // Освіта України. – 2014. – №10. – С.4.
- 46.Славинський, М. Спадщина генія / М. Славинський // Віче. – 2014. – №9. – С.66-67.
- 47.Фазлєєва, В. Пророк національного єднання / В. Фазлєєва // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – №3. – С.50-51.
- 48.Філософія.Курс лекцій: Навч.посібник / Бичко І.В., Табачковський В.Г., Горак Г.І. та ін..- К.: Либідь, 1993. – 576 с.
- 49.Франко І.Присвята // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К.: Наукова думка, 1981. - Т.39.- С.255.
- 50.Чижевський Д. Філософські твори: у 4-х тт./Під заг.ред.В.Лісового. – Т.1. – К.: Смолоскип, 2005. – 402 с.
51. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 12 т./Редкол.:Є.П.Кирилук (голова) та ін.. – К.: Наукова думка, 1989. – Т.1. – 528 с.

Ф.М. Медвідь,
*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук*
М.Ф. Чорна,
доктор філософії в галузі права, здобувач
В.І. Чалчинський,
аспірант
(м. Київ, Україна)

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ЦІННІСТЬ І ОБЕРІГ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Конституцію України можна розглядати як інструмент ціннісного наповнення правової системи держави. Цінність Конституції проявляється в тому, що вона є унікальним документом, в якому виражається система цінностей і програма життя суспільства, держави, яка володіє якостями загальності і обов'язковості [13, с. 21 - 23; 14, с.343-353]. Конституція закріплює і гарантує загально-правові цінності, цінності, які мають фундаментальне значення, а саме: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека (ст.ст. 3, 27, 49 Конституції України); гідність та свобода людини (ст.ст. 21, 28 Конституції України); право на вільний розвиток особистості (ст.ст. 23, 34, 35, 53 Конституції України); правова рівність (ст.ст. 21, 24 Конституції України); верховенство права (ст.ст. 1, 8 Конституції України); демократія (ст.ст. 1, 5 Конституції України); суверенітет та територіальна цілісність України (ст.ст. 1, 2, 17 Конституції України); республіканська форма правління (ст. 5 Конституції України) та інші [8].

Значний внесок у розроблення конституційної проблематики, зокрема системи конституційних цінностей, здійснили такі дослідники, як : О. Бандура, Х. Бехруз, С. Бобровник, М. Братасюк, О. Бориславська, О. Гвоздік, С. Головатий, О. Грищук, М. Дамірлі, В. Демиденко, М. Костицький, О. Кресін, А. Крусян, Н. Кушакова-Костицька, Н. Камінська, С. Максимов, В. Нерсисянц, Л. Наливайко, О. Павлишин, Т. Подорожна, П. Рабінович, М. Савчин, А. Селіванов, П. Стецюк, О. Скрипнюк, Н. Шаптала, Ю. Шемшученко та ін.

Конституційні цінності виступають якісними характеристиками державно-правових явищ вищого порядку, які пов'язані з усвідомленням самим суспільством ідей добра, справедливості, людської гідності, фундаментальних ідей і норм розвитку, найбільш значущих форм конституційного ладу. В процесі розвитку суспільства з'являються так звані "вічні" цінності, значення яких майже не піддається сумніву. Це: справедливість, рівність, безпека, народний і державний суверенітет та ін. Отже, конституційні цінності розглядають як блага, втілені в різних юридичних формах, які закріплені в конституції і виводяться з її змісту шляхом офіційного тлумачення. Конституційні цінності також розглядають як універсалії, які забезпечуються засобами правового захисту відповідно до конституції та визначають зміст її принципів і норм [2, с.15-62].

Власне категорія «цінність» означає певне благо, загальне позитивне значення тих чи інших явищ для окремої людини та соціальних спільнот. Це універсальне й багатовимірне явище, що поширюється практично на всі сфери людського життя. Вона відображає сутність і водночас становить умову повноцінного існування суб'єкта, об'єктів певних суспільних відносин [15, с. 707-708; 11, с.486 - 497]. Цінності є своєрідним культурним «кодом», специфічність якого зумовлена тим, що кожна культура породжує свою, лише їй притаманну ціннісну систему [4, с. 207-210; 9, с.73-85]. Цінності є категоріями духовного або матеріального характеру, що мають позитивну або негативну значущість для окремого індивіда, соціальної групи або суспільства загалом, здатні слугувати їх інтересам і меті. Водночас це критерій для оцінки, важливий індикатор, що означений певними перевагами (чеснотами) тощо [7, с.28 -50; 12, с.261-265].

Як стверджує А. Крусян, у системі політико- правових цінностей сучасного українського конституціоналізму основоположне значення мають цінності, що визначають мету і зміст принципів конституціоналізму. До таких основних цінностей сучасного конституціоналізму належать людина, її конституційно-правова свобода, право та верховенство права, а також демократія [6, с.3-13].

Із закріпленням цінностей на конституційному рівні вони набувають загальноюридичного обов'язкового значення, стають основоположними орієнтирами суспільного і державно-правового

розвитку. Конституція України на найвищому правовому рівні зафіксувала низку визначальних цінностей, які відтворюють важливі ідеї та традиції українського народу, визначають завдання та основні напрями конституційно-правового та іншого галузевого регулювання, національної правової системи. 3-поміж конституційних цінностей можна виокремити такі: демократія, конституційний лад, суверенітет, незалежність, унітарність, мир, територіальна цілісність, недоторканність, оборона, безпека, правовий порядок, права та свободи людини, верховенство права й закону, українська нація, державна мова, місцеве самоврядування, державна влада, територіальна громада, поділ влади; принципи соціальної справедливості й незалежності суду тощо. Згідно зі ст. 3 Основного Закону України, «Людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, держава відповідає перед людиною за власну діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [8; 16, с.29-40; 10, с. 54-55; 1, с.10-67]. Дана стаття, розвиваючи відповідні положення преамбули та ст.1 про Україну як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу, закріплює загальнолюдське гуманітарне підґрунтя Української держави, гуманітарний вимір у здійсненні її влади. Відповідно до змісту цієї статті, дотримання прав людини - фундаментальна конституційна засада в Україні, дія якої відповідно спрямовує всю сукупність суспільно-політичних відносин.

У статті даний принцип закріплюється багатоплпно. На рівні конституційно визнаної найвищої соціальної цінності в Україні в ч. 1. ст.3. перелічені не всі права і свободи людини, які передбачені цією Конституцією. Однак право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку належать до тих прав людини, що зумовлені її природою та не залежать від наявності певного статусу особи в державі. Саме тому всі вони в міжнародній практиці позначаються як фундаментальні. Конституція України, визнавши їх як найвищу соціальну цінність, приєдналася до європейського і світового бачення цього питання, закріпила його загальнолюдське вирішення як обов'язкове для держави і для всіх інших учасників суспільних відносин. Як принцип всієї практичної діяльності держави, всіх її органів та посадових осіб за ст. 3 права і свободи людини та її

гарантії визначають зміст і спрямованість функціонування держави. Їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави. В цій редакції конституційний принцип дотримання прав людини юридично пов'язує дії держави, її органів та посадових осіб. Принцип відповідальності держави за свою діяльність перед людиною, закріплений тут у формі загального положення, конкретизується в інших нормах Конституції, зокрема про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної особі державою (ст.56), про конституційну відповідальність народних депутатів (ст.79) та ін.[5, с.32-33; 3, с.76-82] Згадані положення деталізуються в численних нормативно-правових актах України, імплементуються міжнародно-правові стандарти у відповідних сферах, а також у правозастосовній практиці.

Проблематику цінностей в праві слід розглядати і досліджувати в різних аспектах: філософському, соціологічному, політологічному, власне правовому і, звичайно, конституційно-правовому, адже специфіка конституційно-правових цінностей обумовлюється предметом і методом конституційного права та його роллю в системі права. Сьогодні саме конституційна аксіологія розглядається як форма безпосереднього відношення до моделі і практики реального конституціоналізму. Таким чином, можна зробити висновок про те, що конституційні цінності - це якісні характеристики державно-правових явищ вищого порядку, які пов'язані з усвідомлення самим суспільством ідей добра, справедливості, людської гідності, фундаментальних ідей і норм розвитку, найбільш значущих форм конституційного ладу. Тако ж, не підлягає сумніву теза про те, що правові і, в першу чергу, конституційні цінності виступають джерелом оновлення суспільства. Саме цінності виступають засобом зближення особистостей, культур, народів, вирішення проблем міжнародного характеру, універсальним інструментом досягнення соціальної злагоди і миру, а в останні роки й інтеграції та глобалізації.

Отже, Конституція України як цінність виступає оберегом національної державності українського народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бортник В.А. Честь та гідність особи як об'єкт кримінально-правової охорони: монографія. - К.: "МП Леся", 2016. - 184 с.

2. Гришук О. В. Конституційні цінності: філософські та аспекти : монографія. Вид. 2-ге, доопр. і доповн. Київ : Ваіте, 2020. 530 с.
3. Заросило В.О., Медвідь Ф.М., Авсієвич А.В. Права людини як цінність // Збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції “Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства”. Частина 1.- Київ: Вид-во Людмила, 2023. С.76-82.
4. Камінська Н. В., Демиденко В. О. Теоретико-правові етермінанти конституційних цінностей// Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 17 трав. 2019 р.). Хмельницький, 2019. С. 207–210
5. Коментар до Конституції України. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. 377 с.
6. Крусян А. Р. Політико-правові цінності сучасного українського конституціоналізму (в контексті аксіологічного виміру конституційного права). Актуальні проблеми політики. 2012. Вип. 45. С. 3–13.
7. Крисаченко В.С. Національні цінності України: сутність, розмаїття, консолідуючий потенціал // Українознавство. 2022. № 1(82). С.28 – 50.
8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text>
9. Маркуш М. Конституційні цінності як основоположні засади в кримінальному процесі України. Вісник Конституційного Суду України. 2013. № 6. С. 73–85.
10. Медвідь Ф., Чорна М. Людська гідність як філософсько-правова категорія // Принцип поваги до людської гідності в умовах збройної агресії: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої Міжнародному дню прав людини (11 грудня 2023 року): ел. збірник / Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023. С.54-55.
11. Медвідь Ф.М. Національно-патріотичне виховання студентів в умовах воєнного стану // Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання. Збірник тез методологічного семінару (м. Київ, 6 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ: НАІР, 2023. С.261-265.
12. Ручка А. Цінності і ціннісні зміни в новітній історії України //

Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. - Випуск 8 (22). 2021. С.486 – 497.

13. Стецюк П. Конституція України як цінність, гарантія національної державності українського народу. Львів: Астролябія, 2004. 31 с.

14. Стецюк П. Конституція України як цінність (теоретико-методологічні аспекти). – В кн.: Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна. Збірник наукових статей до 75-річного ювілею проф..М.І.Козюбри / Гол.ред.: А.Мелешевич.- К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. - С.343-353.

15. Цінність // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. С.707-708.

16. Шевчук С. Людська гідність у системі конституційних цінностей // Право України. 2018. № 9. С.29 - 40.

Ф.М. Медвідь,
*доктор наук в галузі політології, канд.філос. наук,
професор кафедри теорії держави і права
та конституційного права, доцент, професор МКА,
академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності*
В.І. Чалчинський,
*аспірант
(м. Київ, Україна)*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА УКРАЇНИ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Сучасний етап світового економічного та соціального розвитку супроводжується тотальною цифровізацією. Розвиток нових інформаційних та комунікаційних технологій породжує системні зміни в усіх сферах суспільного життя. З метою прискореного розвитку інформаційного суспільства був прийнятий Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 р. № 537-V [9]. У Законі визначені передумови формування сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства, поступовим переходом від індустріальної економіки до економіки знань, розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та інформаційних ресурсів, створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів, збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг тощо. Завдяки функціонуванню електронно-цифрових пристроїв, засобів та систем, інформаційні ресурси генеруються та забезпечують електронно-комунікаційну взаємодію в сфері життєдіяльності, що є основною метою цифровізації.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р було схвалено «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки», в якій зазначається, що цифровізація – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливило інтегральну взаємодію віртуального та

фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. Цифровізація є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної, громадської та особистої діяльності.

Концепцією сформульовані основні принципи цифровізації України, а саме: 1) цифровізація повинна забезпечувати кожному громадянину рівний доступ до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій; 2) цифровізація повинна бути спрямована на створення переваг у різноманітних сферах повсякденного життя; 3) цифровізація здійснюється через механізм економічного зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоздатності від використання цифрових технологій; 4) цифровізація повинна сприяти розвитку інформаційного суспільства та засобів масової інформації; 5) цифровізація повинна орієнтуватися на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до Європейського Союзу, виходу на європейський і світовий ринок; 6) стандартизація є основою цифровізації, одним із головних чинників її успішної реалізації; 7) цифровізація повинна супроводжуватися підвищенням рівня довіри і безпеки; 8) цифровізація як об'єкт фокусного та комплексного державного управління[10].

У контексті забезпечення прав людини, конституційно-правові основи цифровізації полягають у створенні дієвих механізмів забезпечення прав і свобод людини, що виступає фундаментом становлення громадянського суспільства, основою функціонування його інститутів і важливим показником рівня цивілізованості держави[13, с.601-628; 14, с.242].

Правова доктрина, на думку дослідників, виступає як система уявлень (ідей) про право; мета правової доктрини забезпечення порядку у суспільних відносинах, вирішення юридичних казусів; суб'єктами, які створюють правову доктрину, виступають, як правило, вчені-юристи. У той же час доктрини, на відміну від наукових праць, можуть бути і не персоніфіковані. Звідси правова доктрина може бути визначена як система уявлень (ідей) про право, що сформульована вченими-юристами з метою забезпечення порядку в суспільних відносинах і вирішення юридичних казусів, яка має письмове вираження і санкціонована державою[6, с.774-887; 8, с.40-66; 1, с.6-9; 2, с. 170-177; 3; 4, с.399-402].

Призначення правової доктрини виявляється: доктрина сприяє усуненню прогалин у праві, ліквідує суперечність правових норм; доктрина забезпечує тлумачення права відповідно до його букви і духу; правова доктрина як система уявлень і цінностей впливає на свідомість і волю всіх суб'єктів правової дійсності, починаючи з правотворців та осіб, які застосовують право, і закінчуючи суб'єктами правовідносин; правова доктрина, виступаючи частиною суспільної правосвідомості, відображає своєрідність національної правової культури і самобутність юридичного мислення [11, с.262-294].

На думку дослідників, «виняткового значення набуває переосмислення базових доктринальних трансформацій у конституційно-правовій свідомості в контексті сучасного конституційного розвитку України», «наполеглива концептуальна розробка та поширення нової парадигми доктринального тлумачення як сутності конституційного права і конституційно-правового регулювання, і тієї ролі, яку вони повинні відігравати в процесі забезпечення взаємодії держави і громадянського суспільства в Україні». Зміна конституційної доктрини сучасної України повинна розглядатись на думку фахівців у власне методологічному аспекті щонайменше у двох вимірах: а) як зміна теоретико-методологічних засад наукового розуміння сутності конституційного права та предмета конституційно-правового регулювання, загальної ідеології конституційного процесу, який повинен втілювати у собі найважливіші цінності сучасного світового конституціоналізму; б) як зміна конституційної організації і функціонування Української держави, яка має знаходити нові форми взаємодії з громадянським суспільством та забезпечувати ті фундаментальні конституційні 86принципи, які й роблять цю державу демократичною, правовою та соціальною [7,Т.2, с.12-15; 5, с. 401- 408]. За своєю сутністю конституційне право України, яке регулює в першу чергу відносини, пов'язані з реалізацією прав і свобод людини і громадянина, відносини політичного володарювання в суспільстві та державі, на думку Скрипнюка О.В., є провідною галуззю національного права, яка впливає на розвиток і зміст системи інших галузей публічного і приватного права в Україні, тобто конституційне право України є серцевиною національної правової системи, її системоутворюючим складником[12, с. 8-9]. Це фундаментальне положення становить сутнісну основу нового доктринального розуміння ролі та значення

конституційного права, яке за своїм змістом є регулятором суспільних відносин, пов'язаних із реалізацією прав і свобод людини і громадянина, а також із здійсненням політичної волі та законних інтересів українського народу, Української держави, суб'єктів місцевого самоврядування та інших учасників конституційного процесу.

З метою успішної організації та здійснення публічної влади в Україні на шляху забезпечення прав і свобод людини і громадянина вартувало би, на думку фахівців, створити оптимальні умови для реалізації і захисту цих прав людини (нормативно-правових, інституційних, фінансово-економічних), зокрема, надати громадянам певні соціальні блага і встановити контроль за використанням цих соціальних благ громадян в межах територіальних органів влади. Для цього необхідно формувати національне конституційне законодавство, що вирішуватиме проблемні питання конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Крім того, важливо дотримуватися міжнародних стандартів у сфері гуманізації публічного управління та шляхів їх реалізації на рині національної держави. Для формування і забезпечення прав людини в Україні важливо розвивати освітні і науково-дослідні напрями, аналізувати мажнародно-правові стандарти та національний досвід, проводити аналіз і систематизацію теоретичних засад дослідження інституту прав людини в публічному управлінні, проаналізувати правореалізацію як базову функцію публічноуправлінської діяльності в галузі прав людини.

Отже, сучасне прочитання конституційно-правової доктрини України передбачає кардинальне переосмислення ролі конституційного права в забезпечення прав людини в умовах цифровізації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кармаліта М. Правова доктрина у романо-германській та англосаксонській правових сім'ях [Текст] /М.Кармаліта // Підприємництво, господарство і право. – 2010. - №2. – С.6-9.
2. Медвідь Ф.М. Політико-правова доктрина Івана Франка // Політичний менеджмент. – 2006. - № 6(21).- С.170 -177.
3. Медвідь Ф.М. Пророк національного відродження. Політико-правова доктрина Тараса Шевченка // Юридичний Вісник України. Загальнонаціональна правова газета. – 2014. - № 9 (974).- 1-7 березня.

4. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Адміністративно- правова доктрина про загальні положення національної безпеки України// International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage»:Conference proceedings, January 25-26, 2019, Arad: Izdevnieciba «Baltija Publishing». - С.399 – 402.
5. Медвідь Ф.М., Урбанський М. В., Боршиполець К. В., Височін Ф. С., Воробей В. М., Кузьменко В. Л. Конституційно-правова доктрина про загрози і небезпеки національній безпеці України // The 1 st International scientific and practical conference “Innovations and prospects of world science” (September 8-10, 2021) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2021.- С.401 – 408.
6. Правова доктрина України : у 5 т. - Х. : Право, 2013 - Т.1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. – 976 с.
7. Правова доктрина України : у 5 т. - Х. : Право, 2013 - Т.2: Публічно- правова доктрина України / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка. – 864 с.
8. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.-Х.: Право, 2008. – Т.1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми функціонування і розвитку правової системи України / за заг. ред..М.В. Цвіка, О.В. Петришина. - 728 с.
9. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 року за № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.
10. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
11. Рудакевич О.М. Національна політична культура: теорія, методологія, український досвід: Монографія. – Тернопіль: ТНЕУ, вид-во «Економічна думка», 2010. – 456 с.
12. Скрипнюк О.В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання [Текст] / О.В. Скрипнюк. – Х.: Право, 2009.
13. Стратегічні пріоритети політико-правового розвитку України в контексті європейської інтеграції: монографія / кол.авт.; за ред. І.О.

Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В.М.Корецького НАН України; Норма права, 2024. 860 с.

14.Чалчинський В.І. Конституційно-правові основи цифронізації у контексті забезпечення прав людини // Збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції “Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства”. Ч.1. Київ: “Видавництво Людмила”, 2023. - С.239-243.

Д.О. Мельников,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Вінниця, Україна)

ВІЙНИ, ЗБРОЙНІ ПРОТИСТОЯННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ ЯК ФАКТИ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПІВ І НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

В Декларації про принципи міжнародного права, прийнятий 25-ю сесією Організації Об'єднаних Націй 24 жовтня 1970 року вказано, що члени цієї організації повинні дотримуватись таких положень Декларації як: незастосування сили або загрози сили: мирне розв'язання міжнародних суперечок; невтручання у справи, які є внутрішньою компетенцією держав; суверенна рівність держав; сумлінне виконання державами зобов'язань, прийнятих ними за Статутом ООН. В Декларації міститься звернення до всіх держав керуватися цими принципами у своїй міжнародній поведінці.

Підписавши цей документ її учасники, світова громадськість сподівалися на те, що у світі більше не повторяться страхиття Другої світової війни, не будуть гинути люди, запанує мир між народами.

На жаль люди, деякі країни не дотримувалися і продовжують не дотримуватися положень цієї Декларації, порушують принципи міжнародного права, проводять агресивну політику відносно інших країн, розпочинають і ведуть війну, провокують збройні протистояння. Як наслідок цього – численні жертви з боку воюючих, мирних жителів, значні матеріальні збитки. Зафіксовані численні порушення прав людей. Протягом двох років війни росії з Україною Організацією Об'єднаних Націй було задокументовано широко поширені випадки катувань, жорстокого поводження і свавільних затримань цивільних осіб російськими збройними силами. На окупованій території також були задокументовані випадки позасудових страт, насильницьких зникнень людей, порушення права на свободу слова і зібрань.

Правовий аналіз війн, збройних протистоянь неможливий без встановлення причин, які їх зумовили. Зупинимося на головних.

На першому місці є причини економічного характеру. Але, враховуючи певні зміни в міжнародній політиці у повоєнні роки (мається на увазі після Другої світової війни), до них можна додати нові, сучасні причини, які досить яскраво проявилися у 90-х роках ХХ століття, у першій чверті ХХІ століття.

Однією з таких причин є встановлення та політика диктаторських режимів, особисті якості характеру їх лідерів. Яскравим прикладом цього є політика сучасної росії відносно незалежних, суверенних країн, бувших республік Радянського Союзу. Сучасне політичне керівництво росії, її диктатор путін, використовуючи свої засоби масової інформації, телевізійних брехунів, спотворюючи факти історії, потураючи норми міжнародного права, використовуючи збройні сили загарбали частину територій суверенних країн Молдови, Грузії, України, створили там так звані народні республіки, які по сьогоднішній день не визнали більшість країн світу. Продовженням агресивної політики росії є розпочата нею 24 лютого 2022 року війна з Україною. Висуваючи свої незаконні, імперські вимоги перед Україною, а саме: визнати Крим частиною російської федерації; незалежними так звані донецьку та луганську народні республіки; відмовитися вступати в НАТО, росія фактично порушила норми міжнародного права щодо суверенності країн, показала свою агресивну сутність щодо України та країни Заходу.

Нехтуючи правовими нормами щодо ведення військових дій, поводження з полоненими, цивільним населенням російські окупанти проявляли неабияку агресивність, жорстокість не тільки до наших воїнів, але і по відношенню до цивільного населення, в тому числі до жінок і дітей. За два роки війни окупанти вбили тисячі мирних жителів, були зруйновані не тільки об'єкти промисловості, але і значна кількість житлових будинків, об'єктів соціального та культурного призначення.

Порушення принципів і норм міжнародного права, прав людини проявлялося в агресивних діях, збройних протистояннях, розпалюванні ворожнечі між народами, людьми і на етнічній та релігійній основі. До прикладу можна взяти війни та збройні протистояння у 90-х роках ХХ століття на Балканах. В 1991-2001 року відбулася серія збройних конфліктів на території бувшої Югославії, а саме: між сербами з одної сторони і словенцями, хорватами, боснійцями та албанцями з іншої, а також хорватсько-

боснійський конфлікт між Республікою Західна Боснія та Герцоговина та конфлікт між албанцями і македонцями у Північній Македонії.

Примирити воюючі сторони, змусити їх лідерів сісти за стіл переговорів, дотримуватися норм міжнародного права прагнули уряди впливових країн світу, міжнародні організації, зокрема ООН. Завдяки їх зусиллям поступово вдалося зупинити кровопролиття на Балканах.

Югославські війни були самими кровопролитними у Європі після Другої світової війни. Десятки тисяч людей загинуло, було скалічено під час цих війн. Тисячі людей втратили своє житло, стали біженцями. Були зруйновані населені пункти, промислові підприємства, заклади освіти, медицини, культури. Для розслідування здійснених під час війни злочинів був створений Міжнародний трибунал в Югославії.

Війни, збройні протистояння в сучасному світі були б неможливі, якщо б були створені, по-справжньому діяли міжнародні стримуючі сили. Організація Об'єднаних Націй, яка за своїми статутними вимогами повинна цим займатися, знаходиться в кризі. І хоча вона засудила агресію росії по відношенню до України, визнала її як порушення принципів і норм міжнародного права, показала свою стурбованість у спеціально прийнятій заяві, відчутної допомоги від цієї організації Україна не отримала. Рада Безпеки при ООН не в змозі ухвалити рішення про засудження дій росії, не готова навіть розпочати політичну дискусію щодо позбавлення росії права вето. У 2023 році у Раді Безпеки було проведено тридцять три засідання, на яких розглядалися питання щодо України. Але жодного рішення не було прийнято.

Підсумовуючи ми можемо стверджувати, що сьогодні, як ніколи, загострилися суперечності між демократичними країнами і росією. Поштовхом до цього стала війна росії з Україною. Неспокійно зараз і на Близькому Сході, в окремих регіонах африканського континенту. Все це свідчить про те, що продовжується процес потурання принципів і норм міжнародного права, прав і свобод громадян окремими країнами – агресорами, що такі їх дії стали явищем систематичним в їх зовнішній політиці. В зв'язку з цим перед провідними країнами світу, їх лідерами, урядами, міжнародними організаціями стоять завдання знайти нові шляхи, підходи до вирішення цієї проблеми.

В.В. Мушенюк,
доктор юридичних наук, професор
(м. Київ, Україна)

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

З метою захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, після початку російської збройної агресії, яка переросла в повномасштабну окупацію частини території нашої держави, було запроваджено правовий режим воєнного стану. Оскільки, результативність реалізації заходів правового режиму воєнного стану залежить, у першу чергу, від рівня адміністративно-правового забезпечення зазначеного суспільно-політичного процесу, то нами визначено *мету* даного дослідження – аналіз основних вітчизняних нормативних актів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану та надання окремих узагальнень щодо подальших досліджень у царині правового регулювання зазначеного типу управлінсько-регуляторних відносин.

Отже, відповідно до положень Конституції України (надалі – Конституції), правовий режим воєнного стану визначається виключно законом [1]. Водночас, з метою забезпечення захисту конституційних та основоположних прав і свобод людини, Конституцією встановлено перелік тих прав і свобод, які в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» є спеціальним законом, який прийнято на виконання положень Конституції, та за яким здійснюється регулювання адміністративно-правового режиму воєнного стану, зокрема порядку застосування обмежень прав і свобод людини під час його дії [2].

В той же час Конституцією визначено, повноваження та обов'язки Президента України та Верховної Ради України (надалі – ВРУ) щодо введення правового режиму та проведення мобілізації [1]. З огляду на ситуацію, яка склалася, визначаємо, що внесення до Конституції нашої держави зазначених вище норм є необхідним, оскільки загроза втрати державою незалежності та територіальної цілісності безпосередньо впливатиме на основні соціальні цінності:

людину, її життя, здоров'я, свободу і безпеку. Для подолання зазначеної загрози, Конституцією цілком доцільно регламентована необхідність тимчасового обмеження певної категорії прав і свобод особи [1].

Концептуальним нормативно-правовим актом в сфері національної безпеки і оборони, який здійснює і адміністративно-правове регулювання правового режиму воєнного стану є Закон України «Про національну безпеку України», який: 1) визначає систему управління силами безпеки і оборони; 2) здійснює розподіл повноважень між державними органами у сферах національної безпеки і оборони; 3) визначає перелік документів планування з метою реалізації відповідної державної політики; 4) визначає повноваження владно-управлінських суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони (Президент України, Міністерство оборони України (надалі – МО України), Збройні Сили України (надалі – ЗСУ)) [3].

На підставі положень зазначеного вище закону, видано законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які у своїй сукупності сформували систему адміністративно-правового регулювання суспільно-управлінських відносин в умовах правового режиму воєнного стану.

Ще одним законодавчим актом в системі адміністративно-правового регулювання режим воєнного стану є Закон України «Про оборону України», який закріплює такі дефініції як: особливий період, воєнний стан, військове командування, органи військового управління, а також повноваження суб'єктів забезпечення оборони держави: Президента України, РНБО України, Ставки Верховного Головнокомандувача, Кабінет Міністрів України (надалі – КМУ), МО України, Генеральний штаб ЗСУ, а також, у межах своїх повноважень: міністерств, центральних та інших органів виконавчої влади, Рада міністрів АР Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування [4].

Основним суб'єктом забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні є ЗСУ, діяльність яких регулюється Законом України «Про Збройні Сили України» як одним з спеціальних законів, який визначає правові основи функціонування ЗСУ. Цим законом передбачено можливість залучення ЗСУ до здійснення заходів правового режиму воєнного стану та визначено їх функції; склад та правові засади їх організації, діяльності, дислокації,

керівництва та управління. Забезпечення та управління діяльністю ЗСУ здійснюється КМУ та МО України, повноваження яких визначені зазначеним вище законом. Керівництво ЗСУ здійснюється наступними суб'єктами: Президентом України як Верховним Головнокомандувачем ЗСУ; Міністром оборони України, який здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво; Головнокомандувачем ЗСУ як найвищою військовою посадовою особою у ЗСУ; командувачами видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ [5].

Президент України, під час особливого періоду, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану, з метою здійснення керівництва ЗСУ та іншими військовими формуваннями може створювати Ставку Верховного Головнокомандувача ЗСУ, робочим органом якої є Генеральний штаб ЗСУ. Ключова роль безпосереднього військового управління та організації виконання заходів правового режиму воєнного стану, відведена Головнокомандувачу ЗСУ, повноваження якого затверджуються Президентом України та реалізуються через Генеральний штаб ЗСУ [5].

Ще у 2021 році, з огляду на російську збройну агресію та високу ймовірність її переростання в повномасштабну війну, ВРУ було прийнято Закону України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX, яким визначено правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених цим Законом суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву. Ст. 3 зазначеного вище закону визначено складові національного спротиву, якими є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву [6].

Як узагальнення до аналізу основних нормативно-правових актів системи адміністративно-правового регулювання режиму воєнного стану зазначимо, що до такої системи відносяться як закони так і підзаконні акти. До законів належать Конституція та прийняті на її основі закони України, що регулюють суспільні відносини під час запровадження правового режиму воєнного стану. Систему підзаконних нормативно-правових актів складають: постанови ВРУ, Укази, розпорядження та накази Президента України, постанови та розпорядження КМУ, нормативно-правові акти центральних та

місцевих органів виконавчої влади, нормативно-правові акти тимчасових державних органів та органів військового управління, нормативно-правові акти керівників підприємств, установ, організацій, що стосуються виконання заходів правового режиму воєнного стану. У подальших наукових дослідженнях доцільно звертати увагу на особливе місце наказів та розпоряджень спеціальних суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, а саме військового командування та військових адміністрацій, як безпосередніх виконавців передбачених заходів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1991 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-1956>.
4. Про оборону України: Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#n280>.
5. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 груд. 1991 року № 1934-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 108.
6. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#doc_info.

Я.В. Михайліченко,

*вчитель інформатики вищої категорії
(м. Хмельницький, Україна)*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МЕДІА-МАНІПУЛЯЦІЙ

Маніпуляції в медіа — це поширена проблема сучасного інформаційного простору, яка вимагає пильності та розуміння з боку споживачів контенту. В епоху цифрових технологій та соціальних мереж спотворення інформації, фейкові новини та пропаганда здатні впливати на суспільну думку, політичні рішення та навіть на світогляд людей. Засоби масової інформації нерідко використовуються для просування певних ідей чи інтересів, маніпулюючи фактами та створюючи необ'єктивні висвітлення

подій. Маніпуляції можуть впливати на суспільство та окремих людей, порушуючи довіру до ЗМІ та змушуючи сумніватися в об'єктивності інформації.

У сучасному світі медіа відіграють важливу роль у формуванні суспільної думки та впливі на погляди людей. Але, на жаль, медіа можуть також бути інструментом маніпуляцій, коли контент використовується для викривлення фактів або навмисного впливу на аудиторію з метою досягнення певних цілей. У цій статті ми розглянемо різні аспекти маніпуляції в медіа, а також шляхи її виявлення та захисту від неї.

У цій статті розглянуто різні аспекти маніпуляцій в медіа, від перекидання фактів до відвертого поширення дезінформації.

Форми маніпуляції в медіа:

1. Вибіркова подача інформації: маніпулятори можуть обирати певні факти або події, відкидаючи інші, щоб створити певний наратив або точку зору.

2. Дезінформація: розповсюдження неправдивої або спотвореної інформації з метою введення аудиторії в оману.

3. Емоційне підживлення: використання емоційних образів або слів для викликання сильних реакцій у глядачів, що може впливати на їхнє сприйняття ситуації.

4. Контекстуалізація: подача інформації у певному контексті або виділення певних аспектів, щоб вплинути на сприйняття аудиторією.

5. Набір експертів: запрошення до обговорення теми тільки тих експертів, чії думки відповідають бажаному наративу, ігноруючи альтернативні погляди.[4]

Як виявити маніпуляцію в медіа:

1. Перевірка джерел: Перевіряйте, хто саме подає інформацію, чи є джерело надійним і чи воно має власні інтереси в цій темі.

2. Порівняння з іншими джерелами: порівняйте інформацію з декількох різних джерел, щоб отримати повніше уявлення про ситуацію.

3. Аналіз мови та емоцій: зверніть увагу на мову, яка використовується, особливо на емоційні або упереджені вислови.

4. Перевірка фактів: використовуйте незалежні перевіряючі ресурси, щоб перевірити фактичну точність поданих даних.

5. Питання критичності: запитуйте, чи є інші точки зору на цю ситуацію, і досліджуйте альтернативні інтерпретації. [1, с.154]

Як захиститися від маніпуляції в медіа:

1. Освіта з медіаграмотності: вивчіть основи критичного мислення щодо медіа, щоб краще розуміти інформацію та її джерела.

2. Дотримуйтесь різних точок зору: слухайте та читайте матеріали з різних джерел, щоб мати більш повну картину подій.

3. Обмежте вплив соціальних медіа: соціальні мережі можуть бути місцем, де маніпуляція поширюється швидко, тому варто обмежити час, проведений у них, та ретельно підходити до вибору джерел інформації.

4. Будьте обережні з вірусним контентом: звертайте увагу на контент, який швидко поширюється, і перевіряйте його надійність перед тим, як поділитися ним. [5, с. 49]

Маніпуляція в медіа є складним явищем, яке може мати значний вплив на суспільство. Однак, розвиваючи навички критичного мислення та медіаграмотності, ми можемо захиститися від маніпулятивних прийомів і робити більш обґрунтовані висновки.

Закони та норми, які регулюють маніпуляції в медіа, можуть різнитися в залежності від країни або юрисдикції, але в цілому вони спрямовані на забезпечення точності, прозорості та відповідальності в медіа, а також на захист прав громадян та суспільства від неправдивої чи оманливої інформації. Ось основні типи законів та норм, які регулюють маніпуляції в медіа:

1. Закони про наклеп. Ці закони захищають індивідуальні права на репутацію і карають за поширення неправдивої інформації, яка може завдати шкоди чи ввести в оману.

2. Закони про захист приватності. Такі закони захищають особисту інформацію громадян і можуть обмежувати медіа від збору, використання або розповсюдження приватної інформації без згоди.

3. Закони про авторські права. Захищають інтелектуальну власність і перешкоджають поширенню маніпулятивних матеріалів, які порушують авторські права інших.

4. Закони про рекламу та маркетинг. Ці закони регулюють рекламу, вимагаючи точності та чесності в її змісті, щоб запобігти введенню споживачів в оману.

5. Закони проти дискримінації та розпалювання ненависті. Обмежують поширення матеріалів, які містять мову ворожнечі або

пропагують дискримінацію за ознаками раси, релігії, етнічної приналежності, статі тощо.

6. Закони про захист споживачів. Спрямовані на забезпечення чесної торгівлі та захист прав споживачів від шахрайства та обману.

7. Законодавство про цифрові медіа та інтернет. Багато країн розробили закони, які регулюють діяльність у цифровому просторі, включаючи соціальні мережі та інтернет-ресурси, щоб забезпечити відповідальність за поширення контенту.

8. Регуляторні органи. У багатьох країнах існують спеціальні регуляторні органи, які наглядають за медіа, встановлюють стандарти та норми для точності, чесності та об'єктивності контенту.

9. Закони про розголошення. Вимоги до медіа розкривати свої джерела фінансування, власності та редакційної політики можуть допомогти забезпечити прозорість та незалежність медіа.

Важливо зазначити, що закони та норми, які регулюють маніпуляції в медіа, постійно розвиваються у відповідь на нові виклики та технологічні зміни. Кожна країна має свої специфічні правила та підходи до регулювання медіа.

В Україні існує низка законів та нормативно-правових актів, які спрямовані на захист громадян від маніпуляцій в медіа. Основні законодавчі акти, які регулюють цю сферу, включають:

1. Закон України "Про інформацію". Цей закон регулює доступ до інформації та встановлює основні принципи щодо прав громадян на інформацію. Він також передбачає заборону поширення неправдивої інформації та захищає право громадян на достовірну інформацію.

2. Закон України "Про телебачення і радіомовлення". Цей закон регулює діяльність телевізійних та радіоорганізацій і містить положення щодо захисту від маніпуляцій у контенті.

3. Закон України "Про рекламу". Цей закон регулює рекламну діяльність та вимагає точності та чесності в рекламних матеріалах. Він забороняє неправдиву або оманливу рекламу.

4. Закон України "Про доступ до публічної інформації". Цей закон забезпечує право громадян на доступ до публічної інформації та сприяє прозорості діяльності органів влади.

5. Закон України "Про національну раду України з питань телебачення і радіомовлення". Національна рада здійснює нагляд за діяльністю телевізійних та радіоорганізацій, включаючи моніторинг контенту на відповідність законам та стандартам.

6. Закон України "Про захист персональних даних". Цей закон регулює обробку та захист персональних даних громадян, забезпечуючи їхнє право на приватність.

7. Кримінальний кодекс України. Кримінальний кодекс передбачає відповідальність за певні види шахрайства, дезінформації та наклепу, які можуть бути формами маніпуляції.

8. Цивільний кодекс України. Цивільний кодекс регулює цивільно-правові відносини та передбачає відповідальність за наклеп та поширення неправдивої інформації.

Окрім цих законів, в Україні діє низка інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність медіа та захист громадян від маніпуляцій. Важливо стежити за актуальними змінами в законодавстві, оскільки вони можуть впливати на регулювання медіа та захист від маніпуляцій.

Маніпуляції в медіа можуть мати серйозні наслідки для суспільства та окремих осіб. Вони небезпечні з кількох причин:

1. Вплив на суспільну думку. Маніпуляції можуть впливати на те, як люди сприймають реальність та події, формують їхні переконання та погляди. Це може призводити до викривлення громадської думки та поширення дезінформації.

2. Розкол у суспільстві. Маніпуляції можуть розпалювати розбіжності між різними соціальними групами, розколюючи суспільство і посилюючи конфлікти між людьми на підставі етнічності, релігії, політичних поглядів тощо.

3. Підрив довіри до медіа. Якщо люди виявляють маніпуляції в медіа, це може знизити їхню довіру до медіа-джерел загалом, ускладнюючи отримання достовірної інформації.

4. Вплив на політичні процеси. Маніпуляції в медіа можуть використовуватися для впливу на вибори та інші політичні процеси, що підриває демократичні принципи та чесність виборів. [2]

5. Загроза здоров'ю та безпеці. Дезінформація може призводити до поширення небезпечних для здоров'я і безпеки порад, наприклад, щодо лікування хвороб чи поведінки в кризових ситуаціях.

6. Фінансові ризики. Маніпуляції в медіа можуть впливати на фінансові ринки, викликати паніку серед інвесторів або сприяти поширенню фінансових шахрайств.

7. Вплив на правосуддя. Поширення маніпулятивних матеріалів щодо кримінальних справ може впливати на громадську

думку про винність чи невинність осіб, що може перешкоджати справедливому судочинству.

8. Підриив довіри до державних інституцій. Маніпуляції в медіа можуть сприяти недовірі до державних інституцій, що може підривати легітимність влади та викликати суспільну нестабільність.

9. Поширення радикалізму. Маніпуляції можуть сприяти поширенню екстремізму, радикалізму та тероризму, підриваючи мир і безпеку. [3, с. 37]

З огляду на ці ризики, важливо розвивати медіаграмотність та критичне мислення серед громадян, а також забезпечувати регулювання медіа для мінімізації шкідливих впливів маніпуляцій.

Маніпуляції в медіа становлять серйозну загрозу для чесності та об'єктивності інформації, яку ми споживаємо щодня. Важливо навчитися розпізнавати маніпулятивні тактики, перевіряти джерела та критично підходити до будь-якої інформації, яку ми отримуємо з медіа. Кожен із нас має відігравати активну роль у підтриманні прозорості та чесності в медіа-просторі, дотримуючись принципів медіаграмотності та повідомляючи про виявлені випадки маніпуляцій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кулеба Д. Війна за реальність: як перемагати у світі фейків, правд і спільнот: посібник. Київ: Книголав 2022. 348 с.
2. Машкова Я. Українські медіа та війна. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/-i58282> (дата звернення 16.04.2024)
3. Мороз О. Медіаграмотність для громадян: Навчально-методичний посібник. Київ: [Yakaboo Publishing](#). 2020. 288 с.
4. Назарова Є. П'ять порад, як захистити себе та близьких від фейків і медіа маніпуляцій. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/%D0%BF-%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4-%D1%8F%D0%BA-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D0%B1%D0%B5-%D1%82%D0%B0-%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D1%84%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D1%96%D0%B2-%D1%96-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BC%D0%B0>

[D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D0%B9-/30908928.html](https://www.researchgate.net/publication/30908928) (дата звернення 16.04.2024)

5. Сенченко М.І., Сенченко О.М. Мас-медіа, піар, як засоби маніпуляції. Київ: Ліра-К, 2020. 200с.

А.П. Найчук,
здобувачка фахової передвищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Сьогодні злочинність неповнолітніх є, мабуть, однією з найсерйозніших проблем сучасності, оскільки негативно впливає на розвиток суспільства. Хоча темпи дитячої злочинності знижуються, проте частка тяжких злочинів, які створюють підлітки зростає. Фахівці з психології стверджують, що психіка неповнолітніх значно змінилася впродовж останніх десяти років: у них відсутнє почуття страху, цькування з боку батьків, однолітків, неналежний контроль батьків.

До основних причин, які обумовлюють злочини неповнолітніх, відносяться: негативний вплив у сім'ї (тривала бездоглядність; зайва опіка і строгість; конфліктні сімейні стосунки), сфера негативного проведення дозвілля (неповнолітніх правопорушників, саме беззмістовне, бездіяльне проведення вільного часу в групі однолітків або старших товаришів разом із пляшкою спиртного, цигарками призводить до того, що такий спосіб життя стає звичкою, потім формує відповідні потреби), потреба в самоствердженні, вплив засобів масової інформації (Інтернет, телебачення, газети, радіо).

Злочинність неповнолітніх постійно привертала до себе увагу, це пов'язано з тим, що неповнолітні завжди визнавалися злочинцями особливого роду і становлять одну з найбільш кримінально уражених верств населення.

Складовим елементом попередження злочинності серед неповнолітніх є діяльність прокурорів з підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях цієї категорії. Тому що метою покарання за вчинене кримінальне правопорушення відповідно до ч. 2 ст. 50 КК України є не лише кара, але й виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових правопорушень [1]. Безумовно, завдання виправлення

неповнолітнього засудженого обумовлює призначення йому за можливості, не пов'язаного з позбавленням волі. Проте, таке покарання не повинно бути сприйняте як поблажливість з боку держави.

Якщо спиратися на вік, з якого настає кримінальна відповідальність, то в різних країнах він може суттєво відрізнятись. Наприклад, в Ірані кримінальна відповідальність настає з 6 років, у Франції та Греції – з 13, у Швеції – з 15, у Шотландії – з 16, в Іспанії – з 18 [2, с. 115].

Це залежить від ряду факторів, зокрема, історичних і культурних особливостей. За українським законодавством, неповнолітніми вважаються особи, які не досягли 18-річного віку. Відповідно до ст. 22 КК України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років, в деяких випадках – з 14 років.

Наприклад, в Швейцарії існує спеціальний кримінальний кодекс для неповнолітніх і самостійне кримінально-процесуальне законодавство щодо розглянутих осіб – Ювенальний кримінальний-процесуальний кодекс, який поширюється на осіб з 10 до 18 років [2, с. 116].

Підлітки часто вважають, що до повноліття за їх правопорушення відповідають батьки. Та, насправді, це твердження є помилковим. Законодавством передбачено конкретні випадки, коли юридична відповідальність неповнолітніх починається з 16 років, а за вчинення деяких кримінальних злочинів і з 14 років: відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України, особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство (статті 115-117 КК України), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443 КК України), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, ч. 3 статей 345, 346, 350, 377, 398 КК України), жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України), умисне середньої тяжкості тілесне

ушкодження (ст. 122, ч. 2 статей 345, 346, 350, 377, 398 КК України), диверсію (ст. 113 КК України), бандитизм (ст. 257 КК України), терористичний акт (ст. 258 КК України), захоплення заручників (статті 147 і 349 КК України), згвалтування (ст. 152 КК України), сексуальне насильство (ст. 153 КК України), крадіжку (ст. 185, ч. 1 статей 262, 308 КК України), грабіж (статті 186, 262, 308 КК України), розбій (ст. 187, ч. 3 статей 262, 308 КК України), вимагання (статті 189, 262, 308 КК України), умисне знищення або пошкодження майна (ч. 2 статей 194, 347, 352, 378 КК України, ч.ч. 2-3 ст. 399 КК України), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 КК України), незаконне заволодіння транспортним засобом (ч.ч. 2-3 ст. 289 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України) [1].

Особливості покарання неповнолітніх правопорушників зумовлені не лише законодавчим зменшенням кількості видів і скорочення строків і розмірів покарання, що входять в їх загальну систему, а й тим, що: 1) неповнолітній, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання; 2) примусові заходи виховного характеру, передбачені ч. 2 ст. 105 КК України, суд застосовує і до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною ККУ; 3) У разі ухилення неповнолітнього, що вчинив кримінальне правопорушення, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності [1].

Чинний кримінальний кодекс України передбачає окрему систему покарань, яка може застосовуватися до засуджених неповнолітніх. Згідно зі ст. 98 КК України, до неповнолітніх, яких визнано вчиненими злочинними діями, можуть застосовуватися такі основні покарання:

1. Штрафи застосовуються лише до неповнолітніх, які мають незалежний дохід, власні кошти або майно, яке може бути експропрійовано. Розмір штрафу, включаючи злочини, за які може бути накладено штраф у розмірі понад 3000 неоподатковуваних

мінімумів доходу, визначається судом виходячи з тяжкості злочину та враховуючи майно неповнолітнього. Мінімум 500 неоподатковуваних доходів громадян. Неповнолітні, які не мають самостійного доходу, власних коштів або майна, можуть бути засуджені та оштрафовані на суму понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходу, а також можуть бути засуджені до державного покарання, громадських робіт або виправних робіт.

2. Громадські роботи можуть бути призначені неповнолітнім у віці від 16 до 18 років на період від 30 до 120 годин, включаючи вільний час неповнолітніх для роботи під час навчання або основної роботи. Тривалість такого покарання не повинна перевищувати двох годин на день.

3. Неповнолітні у віці від 16 до 18 років можуть проводити виправні роботи на робочому місці від двох місяців до одного року. Відрахування суми, визначеної рішенням суду, з доходу неповнолітнього, засудженого до перевиховання за рахунок праці, може зменшити дохід країни на 5-10%.

4. Арешт включає затримання підлітка, який на момент винесення вироку досяг 16 років, та утримання в спеціально пристосованому закладі на п'ятнадцять-сорок п'ять днів в умовах ізоляції.

5. Тюремне ув'язнення. Якщо інше не передбачено пунктом 5 частини 3 цієї статті, особи віком до 18 років можуть бути засуджені до позбавлення волі на строк від шести місяців до десяти років. Неповнолітні, засуджені до позбавлення волі, відбувають покарання у спеціальних навчальних закладах. Неповнолітній, який вперше вчинив незначне правопорушення, не засуджується до позбавлення волі.

До недоліків чинного Кримінального кодексу України доцільно віднести те, що в переліку покарань арешт вважається більш м'яким видом покарання ніж обмеження волі (ст.51). Таке положення є нелогічним, оскільки відповідно до ст.61 цього Кодексу обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства, арешт же є видом позбавлення волі. Те, що арешт є більш суворим покаранням, впливає й з правил складання покарань, передбачених в ст.72 Кримінального кодексу України. До неповнолітніх, починаючи з 14-річного віку, окремими вченими пропонується введення також так званого молодіжного арешту, тобто відбування

цього покарання у вихідні або святкові дні [3, с. 51]. В ст. 33 Кримінального кодексу Іспанії ця форма арешту застосовується і до дорослих. Крім того, пропонувалося встановити можливість відбування неповнолітніми арешту протягом певного часу доби, що інакше буде сприйматись неповнолітнім, ніж тоді, коли він буде ізолюваний протягом безперервного часу [4, с. 210].

Отже, можна зробити висновок, що кримінальна відповідальність неповнолітніх має свої особливості порівняно з особами, які не досягли 18 річного віку. Зокрема, можливість звільнення від кримінальної відповідальності, наприклад, застосування заходів примусового впливу, є коротшою, примусове виконання вироків та погашення, скасування судимостей, більш пом'якшені умови звільнення від покарання, менша кількість видів покарань, обмеження тривалості покарань та масштаб встановлених покарань.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 28.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Андрусяк Г. М. Кримінальна відповідальність неповнолітніх за законодавством зарубіжних країн. *Правова позиція*. 2020. № 2 (27). С. 114-119.
3. Вишневська І. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. *Вісник Національної академії державної прикордонної служби. Юридичні науки*. Випуск 1. 2017. С. 56-66.
4. Кравчук С.Й. Застосування кримінальної відповідальності до неповнолітніх: проблемні аспекти та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Випуск 66. С. 206-210.

А.О. Наумова,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Харків, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯННЯМ ПРИ ВИКОНАННІ ДЕРЖАВНИХ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Боротьба з корупцією виступає як один з наріжних каменів сучасної кримінальної політики України, а тому центральне місце займають кримінально-правові засоби боротьби з найбільш небезпечними корупційними діяннями, одним із яких є зловживання при виконанні державних оборонних закупівель. Державні оборонні закупівлі – здійснення державним замовником закупівель товарів, робіт і послуг, призначених для виконання державних програм у сферах національної безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони [1].

Слід зазначити, що корупція в Україні має багато причин, серед яких історичний контекст, економічні проблеми, соціальне сприйняття, недостатня ефективність антикорупційних заходів, але серед вказаних має вплив і тривала військова агресія Російської Федерації. З однієї сторони, воєнний стан, потребував швидкого та термінового забезпечення потреб оборони та безпеки держави, а з іншої – він створив додаткові корупційні ризики, такі, як недостатня конкуренція, непрозорий вибір постачальників, переплата за товари та послуги, низька якість продукції тощо. Окрім того, як свідчать матеріали практики, посиляючись на «крайню необхідність» та «терміновість» забезпечення окремих оперативних та інших оборонних потреб, застосовуються спрощені процедури закупівлі необхідного майна та обладнання або навіть здійснюються закупівлі в обхід існуючих правил, наприклад, без проведення відкритих тендерів, тобто з порушенням основних принципів конкурентності, відкритості та прозорості. В результаті таких дій ціна державного контракту штучно збільшувалась, а постачання продукції — фіктивною або із підміною на аналог нижчої якості, або вживаною технікою. Так, наприклад, у жовтні-грудні 2022 р. було ввезено до України з Туреччини 233 тис. вітровологозахисні зимових курток на 20 млн. доларів і 202 тис. вітровологозахисних зимових штанів на 13

млн. доларів Київський науково-дослідний інститут судових експертиз встановив, що «поставлені за договором №VV2022-M1908 куртки вітровологозахисні зимові та штани вітровологозахисні зимові не можуть використовуватись за своїм цільовим призначенням». А зимовий одяг, який їхав в Україну за іншим договором №VV2022- M1708, кордон у Молдові перетинав із документами по 27 500 доларів за партію, а кордон в Україні — вже за 367 500 доларів [2].

Незважаючи на прийняті Закони України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [3], «Про оборонні закупівлі» [1], які покликані забезпечити принципи конкурентності, запобігання корупції, відкритості і прозорості під час витрат бюджетних коштів, а також на те, що сфера публічних закупівель знаходиться під пильним контролем Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, які в межах своєї підслідності розслідують факти закупівлі за державні кошти, за даними правової статистики, кожен другий договір про закупівлю є предметом досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Вищевказане свідчить про відсутність дієвого механізму кримінальної відповідальності за зловживання при виконанні державних оборонних закупівель.

Вважаємо, що для здійснення ефективної боротьби з корупцією в сфері державних оборонних закупівель потрібно здійснити низку заходів:

- 1) виявити корупційні схеми та механізми, що тягнуть за собою корупційні прояви у військово-службовій сфері та на основі їх аналізу виробити нові дієві антикорупційні механізми державних оборонних закупівель;
- 2) забезпечити громадянський контроль, як одну із умов ефективної роботи антикорупційних заходів;
- 3) підвищити ефективності перевірочних заходів, спрямованих на виявлення порушень антикорупційного законодавства;
- 4) удосконалити нормативну базу щодо відповідальності посадових осіб, винуватих у вчиненні корупційних правопорушень у військовій-службовій сфері шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України:

— доповнити частиною третьою статтю 364 «Зловживання владою або службовим становищем» та викласти її у наступній

редакції: «діяння, передбачене частинами першою, другою цієї статті вчинені в умовах воєнного стану або надзвичайного стану, - караються позбавленням волі на строк від десяти п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 5 до 10 років, зі штрафом від однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про оборонні закупівлі: Закон України від 16.03.2024 № [3589-IX](#)// База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>
2. Міноборони закупило куртки та шоломи для ЗСУ за ціною, завищеною втричі - ЗМІ// Новини УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/minoboroni-zakupilo-kurtki-ta-sholomi-dlya-zsu-za-cinoyu-zavishchenoyu-vtrichi-zmi-12357153.html>
3. Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності: Закон України від 13.07.2021 № 1630-IX/ База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1630-20#Text>

А.М.Полюшкевич,
здобувачка загальної середньої освіти
Науковий керівник: Я.В.Михайліченко,
вчитель інформатики вищої категорії
(м. Хмельницький, Україна)

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

У сучасному світі, де цифрові технології грають ключову роль у нашому повсякденному житті, питання приватності стає дедалі актуальнішим. Дані, які ми залишаємо в інтернеті, мають велику цінність і можуть бути використані для різних цілей — від надання персоналізованих послуг до цільової реклами. Проте, якщо наші дані потрапляють у невірні руки, це може призвести до серйозних наслідків.

По-перше, наші персональні дані є частиною нашої особистості, і їх захист — це не лише питання безпеки, а й питання нашої приватності та гідності. Коли дані потрапляють до сторонніх осіб або організацій без нашої згоди, це може спричинити порушення наших прав та навіть поставити під загрозу нашу безпеку.

По-друге, втрата або крадіжка персональних даних може призвести до фінансових втрат. Зловмисники можуть використовувати наші дані для шахрайства, крадіжки ідентичності та навіть доступу до наших банківських рахунків. Такі ситуації можуть завдати серйозного збитку нашим фінансам та репутації.

Захист персональних даних є однією з ключових складових захисту приватності громадян в епоху цифрової трансформації. В Україні, як і в усьому світі, зростає значення регулювання цієї сфери через збільшення обсягів даних, що обробляються та зберігаються в електронному вигляді. Ця стаття розглядає основні аспекти захисту персональних даних в Україні, включаючи законодавчі норми, основні принципи, а також виклики та перспективи. [4]

Основним законодавчим актом, який регулює захист персональних даних в Україні, є Закон України "Про захист персональних даних". Він визначає принципи обробки персональних даних, права суб'єктів даних та обов'язки контролерів та обробників даних. Закон також передбачає механізми контролю та

відповідальності за порушення вимог щодо захисту персональних даних.

Закон про захист персональних даних спрямований на забезпечення конфіденційності та безпеки особистої інформації громадян. Він регламентує збір, обробку, зберігання та передачу персональних даних, а також права громадян на доступ, зміну та видалення своїх даних. Основні моменти, на які звертається увага в цьому законі, включають:

1. Згода на обробку даних. Компанії та організації зобов'язані отримувати чітку та інформовану згоду від осіб перед збором та обробкою їхніх персональних даних.

2. Прозорість. Організації повинні надавати громадянам зрозумілу інформацію про те, які дані збираються, з якою метою, і як вони будуть використовуватися.

3. Обмеження збору. Збір персональних даних має бути обмеженим і зосередженим лише на тих даних, які дійсно необхідні для певної мети.

4. Безпека даних. Організації повинні забезпечувати захист зібраних даних від несанкціонованого доступу, зміни, розголошення або видалення.

5. Права суб'єктів даних. Громадяни мають право на доступ до своїх даних, їх зміну, виправлення або видалення, а також право на перенесення даних до іншого контролера.

6. Обов'язки контролерів та операторів. Контролери та оператори даних зобов'язані дотримуватися правил збору, обробки та зберігання даних, а також забезпечувати їхню безпеку.

7. Відповідальність за порушення. Закон передбачає санкції за порушення норм, включно з штрафами та іншими покараннями для організацій, що порушують права громадян щодо їхніх персональних даних. [1]

Основні принципи захисту персональних даних:

1. Законність, добросовісність і прозорість. Обробка персональних даних повинна бути законною та прозорою для суб'єкта даних.

2. Обмеження цілі. Дані повинні оброблятися з певною метою та не використовуватися поза межами цієї мети.

3. Мінімізація даних. Обробка має обмежуватися лише необхідними даними для досягнення мети обробки.

4. Точність. Дані повинні бути точними та актуальними, неточні дані повинні виправлятися або видалятися.

5. Обмеження зберігання. Дані не повинні зберігатися довше, ніж необхідно для досягнення мети обробки.

6. Цілісність і конфіденційність. Дані повинні бути захищені від несанкціонованого доступу, зміни або розголошення. [5]

Ці основні принципи покликані забезпечити баланс між інтересами бізнесу та правами громадян на конфіденційність. Закони про захист персональних даних встановлюють правила та обов'язки для організацій, допомагаючи захистити приватність і безпеку особистої інформації.

Захист персональних даних в Україні стикається з низкою викликів:

1. Розвиток технологій. Швидке поширення технологій, таких як штучний інтелект та інтернет речей, створює нові ризики для персональних даних.

2. Законодавчі зміни. Законодавство щодо захисту персональних даних продовжує розвиватися, і компанії мають адаптуватися до нових вимог.

3. Освіта та медіа грамотність. Брак поінформованості серед громадян щодо своїх прав та методів захисту персональних даних.

4. Впровадження практик кібербезпеки. Необхідно впроваджувати ефективні практики кібербезпеки для захисту персональних даних.

Захист персональних даних може бути складним завданням через низку факторів:

1. Розвиток технологій. Сучасні технології розвиваються дуже швидко, що призводить до появи нових ризиків і загроз для безпеки персональних даних. Наприклад, атаки хакерів стають дедалі складнішими і винахідливішими.

2. Розширення цифрового сліду. З кожним днем ми залишаємо все більше слідів своєї активності в інтернеті та в цифровому просторі. Це включає використання соціальних мереж, інтернет-покупки, банківські операції тощо. Це збільшує ризики витоку або неправильного використання наших даних.

3. Складність регулювання. Хоча існують закони про захист персональних даних, такі як Загальний регламент із захисту даних (GDPR) у Європі, їх застосування та дотримання може бути

складним. Багато компаній та організацій можуть не завжди повністю розуміти або дотримуватися цих норм.

4. Перетин юрисдикцій. Віртуальний світ не має кордонів, тому захист персональних даних може бути ускладнений, коли дані переміщуються між різними країнами, кожна з яких має свої власні закони та правила щодо конфіденційності.

5. Людський фактор. Людські помилки, недбалість або зловживання владою можуть призвести до порушення безпеки персональних даних. Наприклад, співробітники можуть випадково або навмисно розголосити конфіденційну інформацію.

6. Ризиковані практики. Деякі компанії можуть нехтувати безпекою заради швидкості та зручності. Вони можуть використовувати застарілі системи безпеки або обробляти дані без належних заходів захисту.

7. Зміни в практиках збору даних. Нові технології, такі як інтернет речей (IoT) та штучний інтелект, створюють нові виклики у сфері захисту персональних даних. Наприклад, IoT-пристрої збирають безліч даних про нас і можуть стати вразливими до атак. [3]

Незважаючи на ці труднощі, важливо продовжувати працювати над розробкою ефективних методів захисту персональних даних, підвищувати обізнаність користувачів і посилювати регулювання для забезпечення приватності та безпеки інформації.

Перспективи розвитку полягають у покращенні законодавчого регулювання, підвищенні обізнаності громадян та бізнесу, а також впровадженні передових технологій для захисту даних.

Захист персональних даних може порушуватися в різних контекстах і ситуаціях. Нижче наведено основні сфери та випадки, в яких можуть відбуватися порушення захисту персональних даних:

1. Цифрові платформи та соціальні мережі. Велика кількість персональних даних обробляється та зберігається на цифрових платформах, включаючи соціальні мережі. Порушення може статися через неправомірне використання даних, недотримання політики конфіденційності або витоки даних.

2. Компанії та організації. Бізнес-структури, які обробляють персональні дані, можуть не забезпечувати достатній рівень захисту або порушувати законодавство, наприклад, шляхом продажу даних третім особам без згоди суб'єкта даних.

3. Державні установи. Державні установи, які обробляють персональні дані громадян (наприклад, реєстри населення, системи соціального захисту), можуть порушувати вимоги щодо захисту персональних даних через неправомірне використання або зберігання даних.

4. Медичні заклади. Медичні заклади часто збирають та обробляють чутливі персональні дані пацієнтів. Порушення може статися через витоки даних або неправомірний доступ до них.

5. Банки та фінансові установи. Фінансові установи обробляють конфіденційну інформацію про своїх клієнтів, і порушення може статися через витоки даних або неправомірне використання фінансової інформації.

6. Інтернет-магазини та електронна комерція. Ці платформи збирають персональні дані клієнтів, такі як адреси, номери телефонів, банківські дані, і порушення може статися через витоки даних або продаж даних третім сторонам без згоди.

7. Освітні установи. Школи, університети та інші освітні установи можуть обробляти персональні дані студентів та працівників, включаючи навчальні записи, і можуть стикатися з ризиком порушення захисту даних.

8. Рекламні компанії. Рекламні компанії часто збирають дані про поведінку користувачів в Інтернеті для цільової реклами. Порушення може статися через неналежне використання цих даних або їх передачу третім особам.

9. Телекомунікаційні компанії. Вони зберігають особисті дані клієнтів, включаючи історію дзвінків та текстових повідомлень. Порушення може статися через несанкціонований доступ або витік даних.

10. Витоки даних. Злочинці можуть здійснювати кібератаки, що призводить до витоків даних, включаючи персональні дані. Це є одним із найсерйозніших ризиків порушення захисту персональних даних. [2]

Ці випадки підкреслюють важливість забезпечення належного захисту персональних даних у всіх сферах діяльності, де вони обробляються.

Захист персональних даних в Україні є важливою сферою, що потребує постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів цифрової епохи. Забезпечення балансу між захистом прав громадян і

використанням технологій є ключовим завданням для держави, бізнесу та суспільства в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України "Про захист персональних даних.
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17)
2. І.Бех. Захист персональних даних в Україні.
[URL:https://ukrainepravo.com/news/practice/zahist-personalnikh-danikh-ukrayini-perspektivi-ta-realiji](https://ukrainepravo.com/news/practice/zahist-personalnikh-danikh-ukrayini-perspektivi-ta-realiji)
3. В.Романченка. Особливості захисту персональних даних в умовах цифрової економіки. [URL:https://lvivforum.org.ua/](https://lvivforum.org.ua/)
4. О.Соловійова. Правове регулювання захисту персональних даних в Україні та світі. [URL:https://legalweekly.com.ua](https://legalweekly.com.ua)
5. А. Новаков. Практики забезпечення безпеки персональних даних в українських компаніях. [URL:https://delo.ua/ukraine/](https://delo.ua/ukraine/)

К.В.Прокоф'єва,
здобувачка загальної середньої освіти
Науковий керівник: Я.В.Михайліченко,
вчитель інформатики вищої категорії
(м. Хмельницький, Україна)

КІБЕРЦЕНЗУРА ЯК РЕГУЛЯТОР ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Кіберцензура, як сучасне явище, є темою, яка викликає все більше обговорень та суперечок. Вона відображає складні взаємовідносини між свободою слова, безпекою в Інтернеті та регулюванням контенту в цифровому просторі. Даваймо розглянемо деякі ключові аспекти цієї проблеми.

Що таке кіберцензура? Кіберцензура визначається як контроль чи обмеження доступу до інформації в Інтернеті з боку уряду, корпорацій або інших суб'єктів. Це може включати цензуру веб-сайтів, блокування контенту, моніторинг інтернет-активності тощо.

Історія кіберцензури сягає коренів з початку розвитку Інтернету. У перший час мережа була відкритим простором, де кожен міг ділитися інформацією без обмежень. Проте з часом уряди та корпорації почали усвідомлювати потенційну загрозу, яку необмежена інформаційна свобода може становити для стабільності та контролю.

Перші спроби кіберцензури з'явилися в державних сферах, де уряди почали блокувати доступ до веб-сайтів та моніторити інтернет-активність громадян. Крім того, великі технологічні компанії почали впроваджувати свої власні політики цензури, які часто ставали предметом критики за їхню неоднозначність та відсутність прозорості.

З плином часу та розвитком технологій кіберцензура стала більш складною та витонченою. Уряди використовують технології фільтрації, моніторингу та блокування для контролю інтернет-активності своїх громадян. Крім того, корпорації та соціальні медіа також впроваджують власні політики цензури, щоб відфільтровувати контент, який вони вважають небезпечним або неприйнятним.

У сучасному світі кіберцензура набула нових розмірів через зростання соціальних мереж та великих технологічних платформ.

Деякі компанії ведуть цензорську політику, яка полягає в блокуванні або видаленні контенту, який вони вважають неприйнятним. Це може стосуватися фейкових новин, провокаційних висловлювань, насильства або образливих матеріалів [1].

Одними з перших прикладів кіберцензури були спроби китайського уряду заборонити доступ до політично небажаних веб-сайтів та блокувати певні ключові слова у пошукових системах. Подібні приклади виникали й у інших країнах, де уряди намагалися контролювати інформаційний простір.

Проблеми, пов'язані з кіберцензурою:

1. **Порушення свободи слова:** Кіберцензура може призвести до обмеження прав людини на свободу слова та вираження думки, що є основним принципом демократичного суспільства.

2. **Неоднаковий доступ до інформації:** Кіберцензура може створити нерівність в доступі до інформації, залежно від політичних, соціальних або економічних умов.

3. **Цензура в інтересах влади:** Уряди можуть використовувати кіберцензуру для підтримки своєї влади та обмеження критики або дисидентської думки.

4. **Втручання у приватність:** Моніторинг інтернет-активності для цілей кіберцензури може порушувати права на приватність та конфіденційність користувачів.

Наслідки кіберцензури:

1. **Загроза демократії:** Кіберцензура може стати загрозою для демократичних цінностей та процесів, обмежуючи можливість вільного обміну ідеями та інформацією.

2. **Обмеження інновацій:** Блокування доступу до певних видів контенту або платформ може обмежити можливості для інновацій та розвитку нових технологій.

3. **Збільшення цензури в інших сферах:** Кіберцензура може вплинути на загальну атмосферу цензури в суспільстві, спонукаючи до більшого контролю над іншими видами медіа та вираженнями.

Шляхи вирішення проблеми:

1. **Захист прав людини:** Міжнародні організації та громадські організації можуть працювати над захистом прав людини в Інтернеті та відстоюванням свободи слова.

2. **Технологічні інновації:** Розробка технологій, таких як VPN, які дозволяють обходити блокування контенту, може допомогти зменшити вплив кіберцензури.

3. Публічний тиск: Громадський тиск на уряди та корпорації може сприяти збереженню вільного доступу до інформації та свободи слова [2].

Кіберцензура стає все більш поширеною практикою у різних країнах світу, де влади та корпорації здійснюють контроль над інтернет-простором, обмежуючи доступ до інформації та обміну ідеями. Ось деякі приклади сучасної кіберцензури:

Китай є однією з країн, яка відома своєю суворою кіберцензурою. Велика кількість веб-сайтів та соціальних мереж, таких як Facebook, Twitter та Google, заборонені у Китаї, інтернет-трафік ретельно фільтрується та моніториться, а громадяни, які висловлюють незгоду з політикою чи владою, можуть стикатися з суворими репресіями.

У Росії також спостерігається кіберцензура, зокрема у вигляді законів, що обмежують свободу слова в інтернеті. Закони, які контролюють розповсюдження "небажаної" інформації та критику влади, можуть призвести до блокування веб-сайтів та обмеження доступу до певних контентів.

Туреччина також відома своєю кіберцензурою, яка зосереджена на блокуванні соціальних мереж та інших платформ з метою обмеження доступу до інформації та обміну ідеями, які вважаються небажаними для влади.

Уряд Ірану здійснює кіберцензуру, щоб контролювати політичну думку та розповсюдження "неприйнятної" інформації. Це може включати блокування доступу до певних веб-сайтів, соціальних мереж та інших онлайн-ресурсів.

Саудівська Аравія також застосовує кіберцензуру для контролю інформації та обмеження свободи слова. Уряд має велику контрольовану мережу, яка моніторить інтернет-трафік та блокує доступ до веб-сайтів з небажаною інформацією.

У Корейській Республіці (Південна Корея) і Корейській Народній Демократичній Республіці (Північна Корея) спостерігаються випадки кіберцензури. У Північній Кореї велика частина інтернет-трафіку строго контролюється урядом, а громадяни мають обмежений доступ до зовнішніх веб-сайтів та інформаційних ресурсів.

У Південній Кореї, хоча існує вільний доступ до Інтернету, проте відомі випадки кіберцензури, зокрема щодо контролю над політичною та військовою інформацією. Також інколи здійснюється

блокування певних веб-сайтів або контенту, що вважається небажаним або образливим.

Корейський уряд регулярно моніторить інтернет-активність та може вживати заходів для обмеження розповсюдження вірусних чи провокаційних матеріалів. Така практика відображає баланс між свободою слова та безпекою в Інтернеті, який є складною проблемою у багатьох країнах, включаючи Південну Корею.

Ці приклади показують, що кіберцензура залишається серйозною проблемою у багатьох країнах світу, яка впливає на свободу слова та доступ до інформації в інтернеті.

Кіберцензура може порушувати кілька статей конституцій та законів, залежно від країни та контексту. Ось деякі з них:

1. Свобода слова: Більшість конституцій гарантують свободу слова як основне право громадян. Кіберцензура, що обмежує доступ до інформації або вираження думки в Інтернеті, може суперечити цій статті.

2. Свобода думки та вираження: Подібно до свободи слова, ця стаття захищає право громадян на вільне вираження своїх думок і переконань. Кіберцензура, що перешкоджає цьому праву, може бути протиріччям конституційним нормам.

3. Право на приватність: Закони про захист приватності можуть бути порушені, коли влади чи компанії моніторять інтернет-активність громадян без їхньої згоди та без належних правових механізмів.

4. Закони про свободу доступу до інформації: Кіберцензура може перешкоджати вільному доступу громадян до інформації, що порушує норми законів про свободу доступу до інформації.

5. Закони про заборону дискримінації: Якщо кіберцензура застосовується з дискримінаційними мотивами, то це може суперечити законам про заборону дискримінації за різними критеріями, такими як раса, релігія, стать або політичні переконання [3].

Хоча кіберцензура часто сприймається як негативне явище, деякі аргументи можуть підтримувати її в окремих випадках:

1. Боротьба зі злочинністю та тероризмом: Кіберцензура може допомагати урядам виявляти та запобігати злочинності та терористичним діям, контролюючи розповсюдження вірусної чи шкідливої інформації в Інтернеті.

2. **Захист дитячої безпеки:** Вживання кіберцензури може допомогти обмежити доступ дітей до небезпечного чи нецензурного контенту в мережі, що сприяє їхньому захисту та благополуччю.

3. **Захист від дезінформації та фейкових новин:** Контроль над розповсюдженням дезінформації та фейкових новин може допомогти зменшити вплив неправдивої чи провокаційної інформації на громадян та суспільство.

4. **Захист національної безпеки:** Уряди можуть використовувати кіберцензуру для захисту національної безпеки та збереження державної таємниці в інтересах національного добробуту та безпеки.

5. **Боротьба з онлайн-торгівлею наркотиками та зброєю:** Кіберцензура може допомагати виявляти та запобігати онлайн-торгівлю наркотиками, зброєю та іншими незаконними товарів, зменшуючи їхнє поширення та вплив на суспільство.

Хоча ці аргументи можуть мати певну обґрунтованість, важливо також враховувати потенційні негативні наслідки кіберцензури для свободи слова, прав людини та демократичних цінностей. Баланс між захистом суспільства та збереженням основних прав і свобод громадян є ключовим у вирішенні цієї проблеми.

Протидія кіберцензурі вимагає колективних зусиль. Громадські організації, активісти та технологічні експерти працюють над розробкою інструментів для обходу блокування контенту та захисту приватності в Інтернеті. Крім того, міжнародні організації та правозахисні організації сприяють захисту свободи слова та прав людини в Інтернеті шляхом моніторингу ситуації та роботи з урядами та корпораціями.

Кіберцензура залишається складною проблемою, яка потребує уваги та дії. Посилення захисту прав людини та свободи слова в Інтернеті може допомогти забезпечити більш відкрите та демократичне цифрове суспільство.

Список використаних джерел та літератури:

1. Електронне джерело: <https://netfreedom.org.ua/article/shcho-take-vsesvitnij-den-borotbi-z-kibercenzuroyu-poyasnyuyemo>
2. Електронне джерело: <https://gosta.media/yake-sohodni-svyato/vsesvitniy-den-borotby-z-kibertsenzuroyu-za-vilnyy-dostup-do-informatsii/>

3. Електронне джерело: <https://ms.detector.media/onlain-media/post/7779/2012-03-12-12-bereznya-vsesvitniy-den-borotby-z-kibertsenzuroyu/>

В.А. Рибачок,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У п. 2 ч. 2 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) зазначено, що цивільне судочинство здійснюється відповідно до норм, визначених у ЦПК України, у формі позовного провадження (загального або спрощеного) [1]. Важливо відзначити, що включення інституту спрощеного позовного провадження до національного законодавства України у 2017 році було спрямоване на прискорення розгляду цивільних справ та зменшення навантаження на суди. Оскільки саме через цю процедуру мали розглядатися більшість цивільних справ, що розглядаються в рамках цивільного судочинства.

Описуючи сутність та особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження, як відмінного виду цивільного судочинства всередині традиційної процедури розгляду цивільних справ, варто звернути увагу на визначення цього поняття, різноманітні теоретичні та практичні підходи вчених щодо його юридичної природи, виділення його специфічних рис у порівнянні з загальним позовним провадженням, а також дослідження наукових точок зору щодо можливостей реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства у контексті впровадження спрощених процедур.

В юридичній літературі спрощене провадження визначається як спеціальна, відмінна форма вирішення цивільно-правових спорів у позовному процесі. Воно складається з комплексу цивільно-процесуальних відносин, що базуються на об'єднанні матеріальних та процесуальних аспектів; це спосіб видачі правосуддя у певних категоріях цивільних справ, де для ухвалення рішення достатньо наявності обмеженого обсягу правових фактів та обов'язкових процесуальних дій; результат диференціації форми цивільного

процесу, що виявляється у самостійному веденні та порядку для конкретних категорій справ, які позбавлені надмірних формальностей та не містять окремих елементів процесуальної форми, характерних для звичайного порядку захисту прав, свобод та законних інтересів осіб [2, с. 63].

На думку деяких науковців, спрощене позовне провадження є допоміжною, особливою та спрощеною формою вирішення судової справи, що характеризується оптимізацією провадження і суттєвим зменшенням завантаженості суду. Така процедура є більш короткою та простою, позбавлена зайвого формалізму та допомагає дотримуватися розумних строків розгляду справи [3, с. 78]. Спрощене позовне провадження є простішою формою у порівнянні із загальним позовним провадженням, пріоритетом якого є швидкість, а також одним із варіантів диференціації позовного провадження цивільного процесу, що зумовлена необхідністю послаблення завантаженості суду [4].

Проте більшість науковців, що вивчають юридичну природу спрощеного позовного провадження як одного з видів спрощених процедур у цивільному судочинстві, нахилиються до думки, що у контексті його співвідношення з загальним порядком розгляду справ, спрощене позовне провадження має похідний характер від позовного і є субсидіарним до нього, «виникає у позовному провадженні у зв'язку з існуванням можливості певного спрощення процесуальної форми» [5, с. 92].

З огляду на наведене, правознавці виділяють як загальні ознаки, притаманні позовному провадженню, так і спеціальні, що різнять спрощене позовне провадження від загального [6, с. 86]. Загальними особливостями позовного провадження є спір про право та наявність двох сторін (позивача і відповідача) [5, с. 93].

Порівняно із загальним позовним провадженням, спрощене має низку специфічних рис:

- швидкість: строк розгляду справи значно коротший – не більше 60 днів з дня відкриття провадження;
- відсутність підготовчого провадження: цей етап пропускається, що економить час та ресурси;
- письмове провадження: розгляд справи зазвичай відбувається без виклику сторін, ґрунтуючись на наданих ними документах;

- можливість виклику сторін: суд може за клопотанням однієї зі сторін або за власною ініціативою провести засідання з викликом сторін для заслуховування їхніх пояснень та показань свідків;

- відсутність судових дебатів: ця стадія не передбачена у спрощеному провадженні;

- неможливість подати зустрічний позов: у такому випадку справа розглядатиметься за правилами загального позовного провадження;

- обмежене право на касаційне оскарження: можливість оскарження рішення суду в касаційному порядку.

Окрім наведеного, А.С. Колос серед ознак спрощеного позовного провадження в цивільному процесі виділяє: виняткову процесуальну форму, що викликана необхідністю покращення процесу судового розгляду справ; добровільність застосування; особливі критерії для розгляду справ в порядку даного провадження, серед яких виокремлюється безспірність вимог або малозначність справи; специфіку застосування доказів, зокрема наголошується на документарному провадженні; особливий порядок перегляду [7, с. 34].

Для вирішення судом питання про розгляд справ, визначених у п. 4 ч. 4 ст. 19 ЦПК України – справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення, у порядку спрощеного позовного провадження з врахуванням категорії відповідних справ (предмету спору), необхідним є одночасне існування таких умов як-от:

1) подання до суду позивачем клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження (ч. 1 ст. 276 ЦПК України);

2) відсутність у відповідача заперечень проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження (ч. 4, 5 ст. 277 ЦПК України);

3) необґрунтованість заперечень відповідача проти розгляду справи у порядку позовного провадження у разі подання ним до суду заяви із такими запереченнями (ч. 4 ст. 277 ЦПК України) [8, с. 47].

Очевидно, що при вирішенні судом питання про порядок розгляду справи за правилами загального або спрощеного позовного провадження застосовується ст. 11 ЦПК України, яка має безпосередній регулятивний характер у реалізації принципу пропорційності як норма-принцип. Таким чином, якщо суд вирішує

розглядати справу у порядку спрощеного позовного провадження, то після відповідних процесуальних дій суду можуть бути застосовані обмеження процесуальних прав учасників справи, зокрема передбачених у п. 2 ч. 1 ст. 43 ЦПК України. До таких обмежень можна віднести: розгляд справи без проведення підготовчого судового засідання, розгляд справи без повідомлення сторін за наявності матеріалів у справі у разі відмови сторони в задоволенні клопотання про розгляд справи в судовому засіданні, дослідження доказів і письмових пояснень, викладених у заявах по суті без участі учасників справи, розгляд справи по суті у судовому засіданні без проведення судових дебатів у випадку повідомлення (виклику) учасників справи з огляду на специфіку процесуальної форми розгляду справи за спрощеною процедурою.

Особливий порядок перегляду відображається в тому, що справи розглядаються в апеляційній інстанції без повідомлення учасників справи у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. А відповідно до ч.3 ст.389 ЦПК України касаційному оскарженню не підлягають судові рішення у малозначних справах та у справах з ціною позову, що не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім випадків, якщо: а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для правозастосовчої практики; б) особа, яка подає касаційну скаргу, позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Європейська процедура вирішення дрібних спорів (ЄПВДС) містить застереження щодо принципового значення принципів цивільного судочинства при вирішенні судом таких спорів.

Зокрема, ст. 9 ЄПВДС підкреслює, що суд або уповноважений орган повинні з повагою ставитися до права на справедливий суд та принципу змагальності. Це стосується, зокрема, вирішення питання про необхідність проведення судового засідання (в усній формі), а також отримання та визнання доказів. Таким чином, ЄПВДС визнає, що:

- навіть у справах про дрібні спори сторони мають право на справедливий суд. Це право включає в себе можливість бути

вислуханими, представляти свої докази та брати участь у змагальному процесі.

- суд або уповноважений орган, який розглядає справу за ЄПВДС, має зважити всі ці принципи при прийнятті рішення.

Важливо зазначити, що ЄПВДС не дає чітких вказівок щодо того, як саме суд або уповноважений орган повинен застосовувати ці принципи. Це залишається на розсуд суду або уповноваженого органу з урахуванням конкретних обставин кожної справи. Однак, ЄПВДС надає загальні рамки, які повинні використовуватися при прийнятті рішення. Це гарантує, що сторони у справах про дрібні спори матимуть доступ до справедливого та неупередженого судового розгляду.

У науковій доктрині існує різноманітний підхід вчених до питання обмеження реалізації принципів диспозитивності і змагальності під час розгляду та вирішення справи в порядку спрощеного позовного провадження. Ці принципи є ключовими для цивільного судочинства, оскільки вони характеризують сутність та юридичну природу позовного провадження, а також безпосередньо виявляються в ньому.

Таким чином, при вирішенні питання про порядок розгляду справи у порядку позовного провадження за спрощеною процедурою, з урахуванням зазначеної вище специфіки процесуальної форми, суд має першочергово дотримуватися основних засад (принципів) цивільного судочинства, правова реалізація яких у відповідній площині може мати «обмежений характер».

Підсумовуючи наведене, ми дійшли наступних висновків. Спрощене позовне провадження є формою позовного провадження, яка відрізняється від загального позовного провадження тим, що призначена для вирішення певної категорії цивільних справ шляхом спрощеної процедури. Розмежування між ним і загальною процесуальною формою (загальним позовним провадженням) базується на матеріально-правових критеріях, таких як розмір позовних вимог (ціна позову), предмет позову (категорія справи), складність справи та пріоритетність швидкого вирішення для сторін. Також враховується процесуальний критерій, який включає специфіку процесуальної форми, що характеризується: сукупністю процесуальних передумов для вирішення судом питання про розгляд справи за спрощеною процедурою (у порядку спрощеного позовного

провадження); розглядом справи без проведення підготовчого судового засідання; можливістю розгляду справи без повідомлення сторін за наявності у справі матеріалів; дослідженням доказів і письмових пояснень, викладених у заявах по суті без участі учасників справи; розглядом справи по суті у судовому засіданні без проведення судових дебатів у випадку повідомлення (виклику) учасників справи.

Зважаючи на те, що спрощене позовне провадження є похідною формою позовного провадження, властиві йому загальні ознаки, які є характерними для позовного провадження як виду цивільного судочинства. Серед таких ознак можна відзначити суб'єктний склад та спірний характер правовідносин (наявність спору про право). Однак, разом із загальними ознаками, спрощеному позовному провадженню притаманні і специфічні ознаки, які обумовлені спрощеною процесуальною формою розгляду та вирішення справ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 31.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Зуб О.Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. Науковий вісник публічного та приватного права. 2015. Вип. 131. С. 62–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_131_9.
3. Заборовський В.В., Булеца С. Б., Стойка А. В. Спрощене позовне провадження як особлива форма здійснення цивільного судочинства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2019. Вип. 56. Т. 1. С. 76-82.
4. Коломієць Я.Л., Комісарова Д.О., Сиротенко Я.В. Спрощене провадження: особливості та порядок розгляду цивільних справ. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. Вип. 11. С. 188-192. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/48.pdf
5. Боровська І.А. Особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021. Серія Право. Випуск 65. С. 90-96.
6. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження законодавча регламентація та проблеми судової практики.

Підприємництво, господарство і право. 2018. № 12. С. 85-89. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/16.pdf>

7. Колос А. Теоретичні проблеми спрощеного провадження у цивільному процесі. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 32-35. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/7.pdf>

8. Боровська І. А. Петровський А. В. Сутність та окремі аспекти правової реалізації принципу пропорційності у позовному провадженні цивільного судочинства. Правова позиція. 2021. № 2 (31). С. 44-49.

І.М. Стаднік,
здобувачка фахової передвищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Трудовий договір – це письмова або усна угода між працівником і роботодавцем, яка встановлює умови праці та права та обов'язки сторін у процесі працевлаштування та виконання роботи. Під час укладання трудового договору важко передбачити всі зміни, що можуть статись, важко передбачити обставини, що можуть призвести до розірвання трудового договору. Розірвання трудового договору потрібно розглядати як підставу його припинення. Більше того, вважаємо розірвання трудового договору його припиненням одностороннім волевиявленням [1, с. 94].

Розірвання трудового договору в Україні регулюється Кодексом законів про працю України та іншими нормативно-правовими актами. Згідно з законодавством, трудовий договір може бути розірваний за різними підставами.

Підстави розірвання трудового договору краще класифікувати залежно від двох критеріїв: 1) виду юридичного факту, який припиняє договір; 2) волевиявлення яких саме суб'єктів спричинило припинення трудового договору. За першим критерієм виокремлюємо припинення трудового договору у зв'язку з певними подіями (закінчення строку договору, смерть працівника), а за другим – у зв'язку з певними юридичними діями: взаємне волевиявлення сторін; ініціатива працівника; ініціатива власника або уповноваженого ним органу; ініціатива третіх осіб, які не є стороною трудового договору; порушення правил прийому на роботу [2, с. 107].

Варто погодитись із твердженням О.А. Близнюк, що у ст. 38 КЗпП України неможливо визначити, яка ж дія чи які дії працівника законодавець визнає розірванням трудового договору [3, с. 759]. Слова «попередивши про це роботодавця або уповноважений ним орган письмово за два тижні», що містяться у ч. 1 ст. 38 КЗпП

України, можна тлумачити так, що згадане попередження є способом розірвання трудового договору (є тією вольовою дією працівника, що позначається терміном «розірвання трудового договору з ініціативи працівника») [4].

На думку В.С. Венедіктова, розірвання трудового договору передбачає припинення трудового договору з ініціативи однієї зі сторін трудових правовідносин – працівника або власника чи уповноваженого ним органу, а в деяких випадках – і третьої особи, яка вимагає розірвання трудового правовідношення [5, с. 107]. Схожої позиції дотримується В.В. Жернаков, який вказує, що розірвання трудового договору означає припинення трудових правовідносин одностороннім волевиявленням (або роботодавця, або працівника, або осіб, які не є стороною трудового договору) [6, с. 208]. При цьому розірвання трудового договору на вимогу третіх осіб можливе за таких умов:

- лише з підстав, передбачених законодавством про працю;
- з обов'язковим дотриманням процедури звільнення, передбаченої для конкретної підстави;
- винятково за наявності юридичного факту, що припиняє трудові відносини (наприклад, вироку суду, яким працівника засуджено до позбавлення волі, що унеможливорює подальше продовження роботи).

Таким чином, термін «розірвання трудового договору» фактично є видовим поняттям та означає припинення трудового договору за одностороннім волевиявленням працівника, роботодавця або на вимогу третіх осіб, які не є стороною трудового договору [7, с. 81].

Отже, для припинення трудового договору потрібно написати заяву про звільнення. Заява про звільнення – це документ, який подається для припинення трудових відносин після закінчення періоду попередження. Її може подати як роботодавець, так і працівник. Тобто, заява про звільнення – це документ, який подається для припинення трудових відносин після закінчення періоду попередження. Її може подати як роботодавець, так і працівник.

Також розглянемо типи повідомлень про припинення трудових відносин. Припинення трудових відносин згідно з КЗпП України може відбуватися, коли:

- час для укладення договору минув;

- якщо трудовий договір укладено на певний строк, то розірвання відбувається в обумовлену дату. У такому випадку немає необхідності повідомляти про це. Працівник може залишити роботу в день звільнення;

- трудові відносини закінчилися. Це відбувається, коли працівник або роботодавець помирає. Він також втрачає чинність, якщо працівник не з'являється на роботі протягом 3 місяців у зв'язку з попереднім ув'язненням;

- контракт буде розірвано за взаємною згодою сторін. Цей тип розірвання договору є найбільш вигідним для обох сторін. Однак для цього потрібна згода іншої людини. Припинити трудові відносини в такий спосіб може як роботодавець, так і працівник. Тоді працівник не має права на оплачувану відпустку для пошуку роботи;

- контракт буде розірвано з попереднім повідомленням. Право на нього мають як роботодавець, так і працівник. Це також вигідний спосіб розірвання договору для обох сторін. Працівник має час для пошуку нової роботи.

- контракт буде розірвано без дотримання будь-якого періоду працевлаштування. Це називається дисциплінарним звільненням, або дисциплінаркою. Найменш приємний спосіб звільнення. Найчастіше це відбувається внаслідок порушення працівником своїх обов'язків. Роботодавець може подати його лише в певних випадках. Згідно з п. 1 ст. 52 КЗпП України роботодавець може розірвати трудовий договір без попередження з вини працівника у разі:

-грубе порушення працівником своїх основних обов'язків;

-працівник під час дії трудового договору вчинив кримінальне правопорушення, яке унеможливило подальше перебування працівника на займаній посаді, якщо правопорушення є очевидним або встановлене остаточним судовим рішенням, винна втрата працівником прав, необхідних для виконання роботи на займаній посаді [4].

Дисциплінарне звільнення також застосовується, якщо працівник більше не з'являється на роботі. Роботодавець впише причину звільнення в трудову книжку, і це може мати серйозні наслідки. Така інформація буде назавжди зафіксована в трудовій книжці.

Отже, розірвання трудового договору – це складний процес, який потребує уваги до деталей, врахування прав та обов'язків сторін, а також дотримання вимог законодавства. Дотримання всіх

правил і процедур під час розірвання трудового договору сприяє мирному та справедливому завершенню трудових відносин і зменшує ризики для обох сторін.

Список використаних джерел та літератури:

1. Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. 376 с.
2. Прилипко С.М. Трудове право України : підручник. Харків: ФОП Вапнярчук Н.М., 2008. 664 с.
3. Близнюк О.А. Захист прав сторін трудового договору при його розірванні за ініціативою працівника. *Актуальні проблеми держави і права* / за ред. С.В. Ківалова. Одеса: Юридична література, 2013. С. 758-763.
4. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. Дата оновлення: 11.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
5. Венедіктов В.С. Трудове право України. Харків: Консум, 2014. 304 с.
6. Жернаков В.В., Прилипко С.М., Ярошенко О.М. Трудове право : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. В.В. Жернакова. Харків: Право, 2012. 496 с.
7. Шишлюк В. припинення трудового договору: поняття та відмінності від суміжних понять. *Трудове право, підприємство, господарство і право*. 2016 С. 80-84.

В.В. Ткачук,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Ю.С. Петлюк,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Одним із векторів запобігання та протидії корупції у світовій практиці є створення спеціальних антикорупційних інституцій, діяльність яких спрямована на активну боротьбу з цим негативним явищем.

Як відомо, ст. 36 Конвенції ООН проти корупції передбачається зобов'язання держав-учасниць цієї конвенції забезпечити:

- 1) існування органу або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних засобів;
- 2) надання такому органу або особам необхідну самостійність для того, щоб вони могли ефективно виконувати свої функції без неналежного впливу;
- 3) достатню кваліфікацію та ресурси для співробітників такого органу [1].

Так само у ст. 20 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 р. [2] зазначено, що кожна сторона вживатиме таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення спеціалізації персоналу та органів на боротьбі із корупцією. Для того, щоб вони могли здійснювати свої функції ефективно та без будь-якого невинновданого тиску, вони повинні мати необхідну самостійність відповідно до основоположних принципів правової системи сторони. Сторони забезпечуватимуть персоналу таких органів фінансові ресурси та підготовку, достатні для виконання його завдань.

Як зазначають фахівці Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), огляд діяльності спеціалізованих антикорупційних органів показує більше невдалий, ніж успішних прикладів. Узагальнення такого негативного досвіду вказує на «сім причин невдач у діяльності антикорупційних інституцій, зокрема:

- 1) політичні чинники – відсутність реальної політичної волі;
- 2) економічні чинники – зарегульованість економіки, непрозорість податкової системи, недофінансування;
- 3) недоліки державного управління – розбалансованість системи державного управління;
- 4) недоліки правової системи – слабка судова система, недостатньо виписаний у законодавстві правовий статус антикорупційного органу;
- 5) помилки організаційної структури – калькування структури без урахування місцевої специфіки, порушення балансу між превентивною, правоохоронною, просвітницькою та аналітичною функціями;
- 6) невідповідність реальних результатів діяльності прогнозованим та очікуваним, що створює викривлену картину антикорупції;
- 7) низька суспільна довіра – лише професіоналізм, відкритість та взаємодія з інститутами громадянського суспільства може забезпечити високий рівень суспільної довіри, а відтак запобігти надмірному політичному тиску [3, с. 81].

Щоправда, як зазначає О. І. Пархоменко-Купеців, не у всіх країнах функціонує система антикорупційних органів. Аналіз антикорупційних інституцій в європейських країнах дає підстави зазначити, що країни Європейського Союзу можна поділити на ті, в яких:

- 1) не існує спеціально створених антикорупційних інституцій, а функції з запобігання та боротьби з корупцією делеговані правоохоронним та/або судовим органам (Нідерланди, Ізраїль);
- 2) в яких створена єдина антикорупційна інституція (наприклад, Хорватія, де діє у правління з припинення корупції та організованої злочинності, Данія, в якій функціонує Вища рада профілактики як спеціально уповноважений орган державної влади з запобігання та боротьби з корупцією);
- 3) в яких створена та постійно функціонує система антикорупційних органів державної влади [4, с. 124].

Міжнародні стандарти визначають необхідність утворення спеціалізованих антикорупційних інституцій, а також забезпечення основних мінімально необхідних спеціальних властивостей для їх функціонування. Такими властивостями є: незалежність і автономія,

наявність спеціально підготовлених і кваліфікованих співробітників, забезпечення адекватними повноваженнями і ресурсами. Разом з цим, міжнародні стандарти не передбачають ні порядку створення та організації роботи спеціалізованого антикорупційного органу ні якоїсь однієї максимально ефективної або універсальної моделі такого органу. З цієї точки зору, можна сказати, що положення міжнародного права, які стосуються інституційної бази у сфері запобігання та викорінення корупції, виписані набагато менш докладно і чітко, ніж, наприклад, положення, що стосуються складів корупційних правопорушень, таких як давання і отримання хабаря або правопорушення, пов'язані з торгівлею впливом або зловживанням посадовим становищем. Однак вищезазначені конвенції визначають основні принципи і критерії, відповідно до яких мають бути створені спеціалізовані інституції. Окрім того, міжнародні механізми моніторингу у сфері боротьби проти корупції напрацювали великий обсяг оцінок та рекомендацій, які являють собою корисні приклади найкращої міжнародної практики у цій галузі.

У Висновках та рекомендаціях I Конференції органів, що спеціалізуються на боротьбі з корупцією [5], учасники висловили спільну думку, зокрема, що корупція – це явище, запобігання, розслідування й судове переслідування щодо якого необхідно здійснювати на усіх рівнях, використовуючи спеціальні знання й навички в різних сферах (право, фінанси, економіка, бухгалтерський облік, цивільне будівництво тощо). Тому кожній державі треба мати достатню кількість забезпечених відповідними матеріальними ресурсами фахівців з питань боротьби з корупцією. Спеціалізація може бути різною, зокрема спеціалізація окремих працівників поліції, суддів, прокурорів і адміністраторів або органів чи підрозділів, яким доручають вести боротьбу з корупцією (на кількох напрямках). Проте видається недоцільним зосереджувати боротьбу з корупцією в одному органі. Повноваження спеціалізованих відділень або персоналу мають бути відносно широкі включаючи право доступу до всієї тієї інформації й матеріалів, які можуть становити інтерес для боротьби з корупцією, та захищені від будь-якого політичного, економічного чи персонального тиску.

Очевидно, що антикорупційних судів у «чистому» вигляді не існує в жодній європейській державі. Як у Хорватії та Словаччині, так і в Болгарії на них покладається розгляд ще деяких категорій

справ. Зокрема, щодо організованої злочинності, торгівлі людьми, тероризму тощо. Відомим є і той факт, що антикорупційні суди часто мають більш символічне значення, ніж практичне. Часто подібні органи створюються для того, аби показати суспільству розрив з минулою судовою системою та своєрідний відхід від «старого режиму».

У публікації ОЕСР «Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей» (2007 р.), спеціалізація є необхідною умовою ефективної боротьби проти корупції. Автори зазначеної публікації виділяють три основні моделі спеціалізованих антикорупційних інституцій, залежно від їх основних функцій, зокрема: багатоцільові органи, які мають повноваження правоохоронних органів, а також здійснюють превентивні функції; спеціалізовані служби, управління та/або відділи з боротьби проти корупції у системі правоохоронних органів; уніфіковані інституції із запобігання корупції, розроблення політики та координації [6, с. 18–19.].

Основною причиною створення антикорупційної інституції, як зауважують О. Ярмаш і Р. Мельник, є вирішення конкретної проблеми корупції і зниження її рівня за сприяння спеціалізованого органу. Проте в демократичних суспільствах традиційні антикорупційні функції (виявлення, розслідування і кримінальне переслідування кримінальних правопорушень, забезпечення прозорості державних витрат за допомогою фінансового контролю, відкритість органів державного управління шляхом доступу до інформації і відкритості для громадянського суспільства, запобігання конфліктам інтересів тощо) зазвичай здійснюються в межах існуючих державних інституцій [].

Перші спеціалізовані антикорупційні органи з'явилися задовго до створення комісій в Сінгапурі та Гонконзі відповідно у 1950-х та 1970-х рр. Але саме ці інституції асоціюються сьогодні з образом ефективного, незалежного багатоцільового органу з боротьби проти корупції. Однак, у світі існує велика кількість інших типів антикорупційних органів. Питання корупції привернуло увагу міжнародної спільноти наприкінці 1990-х років і супроводжувалося гучними дебатами стосовно ролі спеціалізованих антикорупційних інституцій.

Цей процес був тісно пов'язаний із процесом демократизації і переходу до ринкової економіки в різних частинах світу, у тому

числі Східній Європі, Латинській Америці та Африці. Він також пов'язувався із зусиллями з утвердження принципу верховенства права та «доброго управління» (good governance) у багатьох поставторитарних і постконфліктних суспільствах, оскільки перехідні умови завжди створюють сприятливе середовище для виникнення корупції. У відповідь, упродовж останнього десятиліття в усьому світі почали виникати органи з боротьби проти корупції, часто спонтанно, без комплексної стратегії, виділення адекватних матеріальних засобів і кадрових ресурсів, іноді з єдиною метою заспокоїти електорат донорську спільноту. Тому в країнах Західної Європи на сьогодні існують лише декілька спеціалізованих органів з боротьби проти корупції, у той час, як у країнах з перехідною економікою та країнах, що розвиваються, такі органи можна зустріти у великій кількості, проте ефективність їхньої діяльності викликає чимало запитань [8].

Найбільш поширеною мотивацією створення спеціалізованих антикорупційних судів у більшості зарубіжних країни, як вважає Н. А. Коломієць, є бажання підвищити ефективність судової системи при вирішенні справ про корупцію. Невідкладність боротьби з корупцією означає, що значні затримки в розгляді справ про корупцію є дуже проблемними, особливо через те, що такі затримки загрожують підірвати впевненість громадськості у відданості уряду боротися з корупцією та його спроможності робити це ефективно. Однією із переваг створення спеціалізованого антикорупційного суду є також бажання створити судовий орган із більшою компетентністю. Багато справ про корупцію, особливо тих, в яких залучені складні фінансові операції або ретельно продумані схеми, можуть бути складнішими, ніж не резонансні, пересічні справи, які знаходяться на розгляді багатьох суддів звичайних судів [9, с. 333].

Таким чином, одним із векторів запобігання та протидії корупції у світовій практиці є створення спеціальних антикорупційних інституцій, діяльність яких спрямована на активну боротьбу з цим негативним явищем. Кожна держава, що є учасницею Конвенції ООН проти корупції, зобов'язана забезпечити існування органу або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних засобів; надання такому органу або особам необхідну самостійність для того, щоб вони могли ефективно виконувати свої функції без стороннього впливу; достатню кваліфікацію та ресурси для співробітників такого органу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
2. Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію (ETS 173). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
3. Новіков О. Світовий досвід створення та діяльності спеціалізованих антикорупційних органів. *Ефективність державного управління : збірник наукових праць*. 2015. Вип. 43. С. 79–82.
4. Пархоменко-Кучевіл О. Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019. 308 с.
5. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції. URL: <https://minjust.gov.ua/m/str/35749>.
6. Спеціалізовані інституції у боротьбі проти корупції: огляд моделей. Організація економічного співробітництва і розвитку. Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії. Paris: OECD Publications, 2007. 131 с.
7. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. URL: <file:///C:/Users/Yura/Downloads/yarmysh.pdf>.
8. Моделі спеціалізованих інституцій з боротьби проти корупції. URL: <file:///C:/Users/Yura/Downloads/39972270.pdf>.
9. Коломієць Н. А. Проблемні питання створення та функціонування спеціалізованого антикорупційного суду в Україні крізь призму світового досвіду. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 331–334.

О.М. Трач,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРЕДСТАВНИКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Представник у цивільному судочинстві має свій спеціальний процесуальний статус, який серед іншого містить свою специфіку. Так, відповідно до ст. 64 ЦПК України він не відносячись до учасників справи. Він здійснює, за загальним правилом, права та обов'язки особи, яку він представляє. Таке здійснення відбувається від її імені [1, с. 104-105].

Цивільний процесуальний правовий статус - це юридичний стан, що виникає на підставі і в зв'язку з цивільною процесуальною правосуб'єктністю особи. Ця правосуб'єктність включає в себе цивільну процесуальну правоздатність та цивільну процесуальну дієздатність.

Категорія повноваження важлива для визначення правосуб'єктності представника, оскільки він без повноважень не може вважатися таким [2, с. 167]. Саме під час здійснення повноваження виникає процесуальне правовідношення між представником і судом. Тому наявність повноваження у представника є обов'язковою умовою для виникнення процесуального представництва. Це означає, що представник наділяється відповідними правами та обов'язками і здійснює процесуальні дії в межах визначених повноважень. Таким чином, повноваження представника визначає конкретний зміст процесуальних відносин, разом із відповідними цивільно-процесуальними нормами [3, с. 98].

Участь у справі представника автоматично розширює суб'єктний склад цивільного процесу. Різні представники різних осіб (сторін, третіх сторін, учасників справи) мають і власну правосуб'єктність, як окремі категорії осіб і правосуб'єктність, якою вони наділені тими особами, яких представляють [4, с. 75].

Отже, для того щоб набути статус представника у цивільному процесі, особа повинна мати цивільну процесуальну правосуб'єктність, яка складається виключно зі спеціальної

цивільної процесуальної правоздатності та повної цивільної процесуальної дієздатності. Такого процесуально-правового статусу може набути чітко визначена категорія суб'єктів. Ст. 60 ЦПК України встановлює коло осіб, що можуть набути цивільного процесуального статусу представника в цивільному процесі.

Питання представництва адвокатом у цивільному процесі стало предметом дискусій. Це пов'язано з тим, що введення адвокатської монополії породжує питання щодо обмеження доступу до ринку юридичних послуг. Існує і протилежна точка зору, відповідно до якої така монополія не означає обмеження доступу до послуг юридичного ринку, а вона сприяє нормалізації регулювання представництва та встановленню єдиних правил. Це сприяє прогнозованості та еволюції ринку, а також забезпечує всім рівний доступ до високоякісних юридичних послуг. Такий підхід допомагає підвищити:

- рівень правової культури в суспільстві;
- поліпшити роботу судів [5, с. 54].

На думку Г. О. Світличної ст. 61 встановлює обмеження щодо представництва в суді, які можуть бути абсолютними або відносними. Адвокати чи не єдині, хто має право представляти інтереси осіб у суді. Такі обмеження можуть фактично обмежувати право інших юридичних осіб та органів влади на представництво своїх інтересів іншими способами, крім використання послуг адвоката [6, с. 39]. О. О. Полуніна відзначає, що ця монополія може забезпечувати вищу якість захисту прав та інтересів сторін завдяки високим професійним знанням та навичкам адвокатів [7, с. 51].

В науковій літературі зверталась увагу на проблематику здійснення представництва органів державної влади та органів місцевого самоврядування адвокатом [8, с. 319].

Цивільне процесуальне законодавство передбачає певні виключення з загальних правил. Згідно з ч. 2 ст. 60 ЦПК України, під час розгляду спорів, які виникають з трудових відносин або у малозначних справах (так звані малозначні справи), представником може бути особа, яка досягла 18 років та має цивільну процесуальну дієздатність. Однак, варто враховувати обмеження, визначені у статті 61 ЦПК України, які можуть стосуватися певних осіб.

Спроможність мати права та обов'язки представника та здатність своїми діями створювати правові наслідки для іншої особи

виступають як єдина представницька правосуб'єктність. Тому як представник може виступати тільки дієздатна особа [3, с. 90].

У судовій практиці під час розгляду малозначних спорів допускаються помилки щодо можливості участі в таких справах представників.

Специфічною ознакою цивільного процесуального правового статусу представника є те, що такий статус може виникати:

- з часу відкриття провадження у справі – у разі, якщо учасник справи ініціює відкриття провадження у цивільній справі через представника;
- в інший процесуальний строк, якщо процесуальний представник вступає (залучається) після відкриття провадження у цивільній справі.

В окремих випадках він може виникати й до відкриття провадження у справі, наприклад, у разі подання заяви про забезпечення позову до відкриття провадження у справі.

Необхідна наявність повноважень у представника, щоб його дії створили юридичні права й обов'язки у особи, яку він представляє. Разом з тим автори рідко зупиняються на його спеціальному визначенні. Проте, незважаючи на цю очевидність, поняття повноваження залишається одним із найбільш спірних у вченні про представництво. Різні науковці пропонують різні визначення та розуміння цього поняття, свідченням чого є розмаїття позицій та визначень, які вони пропонують. У цивільно-процесуальній літературі автори навіть уникають надавати точного визначення поняття повноваження, замість цього розглядаючи різні види повноважень та права представника [3, с. 99].

С. А. Чванкін вказує, що непереконливим є довід учених про те, що представники діють тільки від імені та в інтересах осіб, яких представляють. Це переважно пов'язано з їх правовим статусом як представників. Закон надає представникам самостійні процесуальні права, які є необхідними для виконання їх функцій, і покладає на них певні обов'язки, що дозволяє їм впливати на перебіг процесу [3, с. 112]. На його думку, самостійність правового статусу представника особливо помітна у разі участі адвоката.

Діяльність адвоката як професійного представника у цивільному процесі пов'язана з реалізацією його цивільної процесуальної правосуб'єктності. Важливість цього полягає в тому, що ця правосуб'єктність є передумовою належного здійснення

адвокатом своєї професійної діяльності з надання правової допомоги в цивільному судочинстві. Крім того, це відображає процедуру допуску адвоката до участі як процесуального представника під час розгляду й вирішення цивільних справ судами [9, с. 89-90].

Наділення процесуального представника повноваженнями на вчинення всіх процесуальних дій від імені особи, яку він представляє, дійсно сприяє більш повній і ефективній захисту прав, свобод та інтересів цієї особи у цивільному процесі. Це дозволяє особі, яку представляє процесуальний представник, сконцентруватися на суті справи, забезпечуючи професійний підхід до її представництва в суді.

Надання можливості учаснику справи обмежити процесуальні права представника впливає із принципу диспозитивності. Це означає, що учасники справи мають можливість контролювати процес представництва та визначати стратегію судового процесу на власний розсуд.

Якщо представництво здійснюється адвокатом, то саме в ордері або довіреності має бути застережено щодо обмежень повноважень на вчинення відповідних процесуальних дій. Існуюча форма ордера передбачає відповідну графу. Важливо зазначити це відповідно до п.12.8. Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги у новій редакції [10], про обмеження правомочності адвоката.

Цивільний процесуальний правовий статус представника як має свої підстави виникнення, так і припинення. Припинення цивільного процесуального правового статусу представника визначається рядом обставин, які можуть мати місце до винесення судового рішення. Наявні спеціальні підстави припинення цивільного процесуального правового статусу законного представника.

Список використаних джерел та літератури:

1. Хотинська-Нор О.З. Правовий статус адвоката у цивільному судочинстві у світлі оновлених положень процесуального законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 104-108.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за загальною редакцією Василюк Н. В., Гулька Б. І., Кота О. О. Київ : ВД «Дакор», 2021. 1028 с.

3. Чванкін С.А. Добровільне представництво у цивільному процесі України: дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Одеса, 2005. 230 с.
4. Резворович К.Р., Рябошапка К.В. Особливості здійснення представництва в цивільному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4. С. 73-78.
5. Шандула О.О. Адвокатська монополія: національні тенденції та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 50-56.
6. Світлична Г. О. Представництво у цивільному судочинстві: сучасний стан та перспективи вдосконалення правового регулювання. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 12. С. 38–45.
7. Полуніна О. О. Правнича допомога та представництво в суді виключно адвокатом як новація цивільного процесу. *Новели цивільного процесуального кодексу України* : матер. кругл. столу (Одеса, 26 березня 2018 р.). Одеса: Фенікс, 2018. С. 50-52.
8. Алексеева О. В. Представництво прав та інтересів органів державної влади та органів місцевого самоврядування у судових органах в умовах адвокатської монополії. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 318-322.
9. Шпак М.В. Професійне представництво адвоката у цивільному процесі : монографія. Харків : Право, 2020. 224 с.
10. Про затвердження Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги у новій редакції: Положення, затв. рішенням Ради адвокатів України № 41 від 12.10.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr041871-19?find=1&text=%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B5#w1_1

В.Д. Фліс,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Ю.С. Петлюк,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Переважає більшість фахівців сходяться на думці, що основними причинами великої корупції є недосконалість політичних інститутів, що забезпечують внутрішні та зовнішні механізми заборони. Крім цього, можна виокремити такі причини, як двозначні закони: просте, недвозначне, лаконічне та зрозуміле законодавство скорочує потреби у великому апараті чиновників і полегшує розуміння законів громадянами; незнання або нерозуміння законів населенням, що дозволяє посадовим особам довільно перешкоджати здійсненню бюрократичних процедур або завищувати належні виплати.

Як стверджують А. В. Солонар та І. І. Зимогляд, корупція є досить серйозною проблемою, яка підриває авторитет органів державної влади та виступає однією з основних причин недовіри громадського суспільства до державних органів. Ситуація, що склалася, спричинена насамперед тим, що не зважаючи на законодавчу активність у сфері протидії корупції, дієві результати відсутні. На сучасному етапі можна говорити про недосконалість механізму боротьби з таким антисоціальним явищем, простежуються лише окремі спроби з боку правоохоронних органів виявлення корупційних проявів та притягнення винуватців до відповідальності [1, с. 240].

Антикорупційне законодавство, як наголошує П. Й. Бернадський, почало формуватися в Україні відразу після набуття державою незалежності у 1991 році. Аналіз чинного законодавства України показує, що нормативно-правову базу протидії корупції становлять відповідні положення Конституції України, законів, постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента, постанов і розпоряджень Кабінету міністрів України, відомчих нормативних актів. Але при створенні

антикорупційного законодавства була порушена логіка її формування, яка мала здійснюватися за схемою: Концепція – стратегія – закон – програма – підзаконні акти. Окремі нормативні акти приймалися в різний час за відсутності єдиної науково обґрунтованої концепції протидії корупції. Так, Закон України «Про боротьбу з корупцією» був прийнятий у 1995 році, він містив визначення корупції і адміністративну процедуру про звітування про це явище, а тільки у 1998 році була представлена Президентська стратегія (антикорупційна концепція [2]).

Реформування антикорупційного законодавства на засадах світових стандартів є логічним наслідком інтеграційних процесів України, засобом реалізації зобов'язань перед світовою спільнотою, покликане продовжити імплементацію передового міжнародного досвіду у сфері запобігання та протидії корупції. На міжнародному рівні Україна сприймається як країна, значним чином вражена корупцією, при цьому вказана проблема поширена практично по всій державі, як на центральному, так і на місцевому рівнях.

Низький міжнародний рейтинг України, в першу чергу, обумовлений недосконалістю антикорупційного законодавства, декларативним характером більшості правових норм, у поєднанні з низькою виконавською дисципліною, відсутністю дієвих механізмів координації, взаємодії та контролю органів державної влади щодо реалізації антикорупційних заходів, що значною мірою сприяє виникненню корупційних ризиків і, як наслідок, формуванню корупційного середовища, яке сильно ускладнює правильне функціонування всіх суспільних та державних механізмів [3, с. 129].

Дослідники зазначають, що сутність антикорупційного законодавства полягає у тому, щоб: обмежити, нейтралізувати чи усунути фактори корупції, запобігти конфлікту інтересів (особистих і службових), нормативно визначити рамки правової і етичної поведінки суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення; чітко визначити ознаки корупційних правопорушень, передбачити адекватні заходи відповідальності за їх вчинення, належним чином врегулювати діяльність органів державної влади та їх окремих підрозділів, які безпосередньо протидіють корупції [4, с. 23]. Антикорупційне законодавство, як вважає Т. В. Хабарова можна визначити як систему правових норм, які визначають правові засади антикорупційної діяльності, регламентують основні напрями діяльності держави щодо запобігання корупції та визначають

механізми та форми реалізації запобіжних антикорупційних заходів» [5, с. 121]. Слід зазначити, що зміст поняття «антикорупційна діяльність» – це процес здійснення заходів запобігання та протидії корупції, завдяки яким досягається зниження її рівня.

До антикорупційного законодавства належать усі нормативно-правові акти, які прямо або опосередковано визначають права, обов'язки, компетенцію органів державної влади, встановлюють спеціальні законодавчі обмеження та вимоги, особливості корупційних діянь та відповідальність за них, умови діяльності суб'єктів, уповноважених запобігати корупції, а також засади координації, контролю та нагляду за такою діяльністю, що в кінцевому результаті впливає на створення умов, несприятливих для вчинення корупційних правопорушень. Якісно нові підходи до формування оновленого антикорупційного законодавства розпочалися у жовтні 2014 року.

У зв'язку з євроінтеграційними процесами та встановленням засад побудови держави, що відповідають міжнародним стандартам, актуальним для України є питання боротьби з корупцією. Для вирішення цієї проблеми 14 жовтня 2014 року було прийнято Закон України «Про запобігання корупції», який набрав чинності 26 квітня 2015 року. Вищезазначений Закон замінив Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» та закріпив основні зміни, які стосуються аспектів юридичної відповідальності державних інституцій та заходів врегулювання конфлікту інтересів. Цей законодавчий акт був прийнятий з метою визначення основних засад запобігання корупції в Україні, статус превентивного (попереджувального) антикорупційного органу, його завдання і повноваження, механізми попередження корупції, виявлення та покарання корупційних правопорушень та викорінення даного негативного явища з нашого суспільства [6].

Закон України «Про запобігання корупції» на відміну від попереднього спрямований на застосування превентивних заходів, тобто більша увага приділяється не боротьбі з корупцією, а заходам, які б запобігли виникненню деструктивного (руйнівного) для держави та суспільства явища – корупції.

Одним із важливих для розуміння у чинному Законі є поняття корупції, яке визначено наступним чином: Використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або

прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Оскільки поняття корупції є об'ємним, для з'ясування його сутності необхідно визначити наступні ознаки: безпосереднє заподіяння шкоди авторитету чи іншим охоронюваним законом інтересам держави, дії, пов'язані з корупцією, вчиняються, як правило, умисно, наявність корисливої мети або іншої зацікавленості особи, використання особою свого службового становища всупереч інтересам держави та незаконне одержання особою благ та переваг [6].

Сучасні науковці виокремлюють чотири етапи еволюції антикорупційного законодавства України в період незалежності:

1) з 1991 року по грудень 1994 року, коли основу антикорупційного законодавства складав Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення;

2) з 1994 р. по 2009 рік, протягом якого було прийнято Закон України «Про боротьбу з корупцією», ухвалено новий Кримінальний кодекс України, Розділ XVII якого «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» регламентує відповідальність за корупційні правопорушення;

3) розпочався в 2010 р., коли Україна приєдналась до Конвенції ООН проти корупції та до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією; 7 квітня 2011 р. було ухвалено закони України «Про засади запобігання і протидії корупції» і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»;

4) розпочався після перемоги Революції гідності 2013–2014 рр., було прийнято Закони України «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України» та «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [7, с. 40].

Усвідомлюючи, що системна корупція є суттєвою перешкодою для реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави, Верховна Рада України 14 жовтня 2014 року прийняла

Закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», «Про запобігання корупції»; «Про Національне антикорупційне бюро України», а 10 грудня 2015 року Закон України «Про державну службу», внесла зміни до Закону України «Про прокуратуру», (створена антикорупційна прокуратура) до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та низки інших нормативно-правових актів.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень і має наступну структуру: загальні положення; формування та реалізація антикорупційної політики; запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушеннями; запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; правила етичної поведінки; фінансовий контроль; захист викривачів; інші механізми запобігання та протидії корупції; удосконалення доступу до публічної інформації; запобігання корупції у діяльності юридичних осіб; відповідальність за корупцію або пов'язаними з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків; міжнародне співробітництво та прикінцеві положення.

На виконання міжнародних договорів (ст. 36 Конвенції ООН проти корупції та ст. 20 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією) і рекомендацій міжнародних організацій, учасниками яких є Україна (Стамбульський план дій Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР) і Групи держав проти корупції (ГРЕКО) [38, с. 31], 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». Цим законом, як вказують О. Ярмиш і Р. Мельник [8], регламентовано створення спеціального антикорупційного органу – державного правоохоронного органу, що здійснюватиме попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Чинне антикорупційне законодавство України залежно від його спрямування і предмета регулювання умовно можна поділити на три групи:

1) нормативно-правові акти, які передбачають положення щодо загально соціального та спеціально-кримінологічного запобігання корупції;

2) правові акти, які визначають ознаки корупційних правопорушень і встановлюють за них відповідальність;

3) нормативно-правові акти, які регулюють діяльність державних органів та їх окремих підрозділів щодо безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції, її координації, здійснення контролю [3, с. 83].

До відповідних міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, варто віднести Конвенцію ООН проти корупції від 11 грудня 2003 р. (ратифіковано із заявами Законом № 251-V від 18 жовтня 2006 р.); Кримінальну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. (ратифіковано із заявою законом № 252-V від 18 жовтня 2006 р.); Додатковий протокол до Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 р. (ратифіковано Законом № 253-V від 18 жовтня 2006 р.); Цивільну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. (ратифіковано Законом № 476-IV від 16 березня 2005 р.) та інші.

Таким чином, під антикорупційним законодавством слід розуміти закони та інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, якими встановлюються спеціальні законодавчі положення щодо запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, визначаються ознаки корупційних правопорушень та відповідальність за їх вчинення, регулюється діяльність державних органів чи їх спеціальних підрозділів, до компетенції яких входять протидія корупції, координація такої діяльності чи контроль та нагляд за нею.

Список використаних джерел та літератури:

1. Солонар А. В., Зимогляд І. І. Напрямки вдосконалення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції в органах державної влади. *Форум права*. 2019. № 3. С. 240–244.

2. Бернацький П. Й. Система антикорупційного законодавства України.

URL:

http://www.rusnauka.com/1919_DSN_2010/Economics/69941.doshtm (дата

звернення: 03.04. 2024).

3. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби. Івано-Франківськ : Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації, 2012. 237 с.

4. Теоретико-правові засади протидії корупції: науково-аналітична доповідь / керів. автор. колект. В. Ф. Дейнека. Ірпінь : НДІ фінансового права, 2017. 39 с.

5. Хабарова Т. В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2017. 216 с.

6. Новели антикорупційного законодавства України. URL: <http://km-rda.gov.ua/infoyus/3020-noveli-antikorupcynogo-zakonodavstva-ukrayini.html> (дата звернення: 15.04.2021).

7. Ярошенко М. О. Еволюція антикорупційного законодавства в Україні в період незалежності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2016. Вип. 31. С. 38–44.

8. Ярмиш О., Мельник Р. Антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. URL: <file:///C:/Users/Yura/Downloads/yarmysh.pdf> (дата звернення: 16.04.2024).

Б.В. Хабевич,
здобувач освіти
Науковий керівник: Е.Г. Вох,
вчитель історії та правознавства
(м. Хмельницький, Україна)

РЕКРУТИНГОВА СЛУЖБА. МОБІЛІЗАЦІЯ

Мобілізаційна підготовка - комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту (далі - Збройні Сили України, інші військові формування), сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період;

Рекрутинг у ЗСУ і контрактна служба. Що передбачає нова Концепція кадрової політики Міноборони

Міністр оборони Рустем Умеров підписав наказ про затвердження Концепції військової кадрової політики до 2028 року, про це повідомляє пресслужба міністерства. Цей документ передбачає створення дорожньої карти, яка опише, в які терміни переглянуть політику кар'єрного зростання, психологічного, медичного, соціального супроводу військовослужбовців під час служби.

«Основні акценти концепції — гарантоване задоволення потреб ЗСУ в людях під час повномасштабної війни, інтеграція в євроатлантичний безпековий простір, взаємосумісність ЗСУ зі збройними силами держав-членів НАТО», — зазначають у Міноборони.

Серед найважливіших пунктів:

- В Україні має функціонувати система рекрутингу ЗСУ з професійним і вмотивованим особовим складом.

- У мирний час ЗСУ перейдуть на військову службу за контрактом. Строкову військову службу замінять інтенсивною військовою підготовкою громадян призовного віку.

- Людиноцентричний підхід до управління кар'єрою військовослужбовців з урахуванням їхньої освіти, професійного розвитку, гендерної рівності.

- Рівні можливості чоловіків і жінок в ЗСУ.

- Удосконалена електронна система військового обліку.

- Автоматизовані та цифровізовані процеси управління персоналом.

- Розширена співпраця між українськими вищими навчальними закладами та вищими державами-членами НАТО і ЄС.

- Ефективна та прозора система грошового забезпечення військовослужбовців та забезпечення їх житлом.

- Вдосконалений психологічний супровід.

- Нова культура взаємовідносин між командирами та підлеглими.

- Належні умови для переходу від військової кар'єри до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають звільненню з військової служби.

За словами заступниці міністра оборони Наталії Калмикової, концепція кадрової політики — це рамковий документ, який визначає бачення того, як розвиватиметься система роботи з особовим складом ЗСУ на період до 2028 року.

Новий закон про мобілізацію в Україні: основні зміни та кого вони стосуються

16 квітня 2024 року президент України підписав новий закон про мобілізацію. Він передбачає низку нових обмежень для військовозобов'язаних, а також компенсації для військовослужбовців.

Одна з основних змін, прописаних у новому законі - це облік військовозобов'язаних. Після того, як закон набуде чинності, всі військовозобов'язані протягом 60 днів зобов'язані уточнити свої дані в ТЦК, ЦНАП або ж в електронному кабінеті призовника (на вибір).

Також, поки діє воєнний стан у країні, всі чоловіки від 18 до 60 років зобов'язані мати при собі військово-облікові документи і

пред'являти їх, якщо цього вимагатимуть співробітники ТЦК, поліція, а також під час перетину кордону.

Водночас електронний кабінет призовника не є обов'язком - його можна створювати за бажанням, тож покарання за відсутність кабінету не буде. Не надсилатимуть і електронні повістки. Але ось санкції для ухильників посилюються.

У разі, якщо протягом 60 днів військовозобов'язаний не уточнює свої дані, новий закон про мобілізацію передбачає нові санкції:

1) обмеження на керування автомобілем - ТЦК зможе звертатися до суду з таким клопотанням, а суд протягом 30 днів ухвалює рішення;

2) обмеження на консульські послуги для військовозобов'язаних за кордоном - без уточнення даних такі послуги не надаватимуться.

Також істотно зростуть штрафи для ухильників.

Строкову службу в Україні скасовано. Замість неї запроваджується базова військова підготовка, зокрема, у вишах. Ця підготовка триватиме до трьох місяців під час воєнного стану, і до п'яти - у мирний час.

З 1 вересня 2025 року всі студенти зобов'язані будуть проходити таку військову підготовку, але ті, хто пройшли її, не можуть бути мобілізовані, поки не досягнуть 25 років.

Відстрочка від мобілізації - хто матиме на неї право

У новому законодавстві немає терміну "обмежено придатний". Відтепер ті, хто мали статус "Обмежено придатні до військової служби", повинні протягом 9 місяців повторно пройти медичне обстеження - ВЛК. Зокрема це стосується чоловіків призовного віку, які отримали інвалідність II або III групи після 24 лютого 2022 року - окрім військових.

Водночас щодо доглядачів за особами з інвалідністю новий закон про мобілізацію нічого не змінив - вони не підлягають призову на військову службу, якщо мають право на відстрочку за однією з підстав.

Мобілізація студентів та жінок

Студенти вишів і закладів профтехосвіти, які навчаються заочною формою, викладачі, які працюють не менше, ніж на три чверті ставки, не підлягають призову на військову службу.

Мобілізація жінок проводиться не буде - піти на військову службу жінки можуть лише добровільно.

Компенсації для військових і демобілізація військовослужбовців

У законі не передбачена демобілізація після 36 місяців служби за рішенням Ставки головнокомандувача (цей пункт був у первісній версії законопроекту). Виняток - лише для тих, хто має інвалідність або повернувся з полону і які не виявили бажання продовжувати служити.

Водночас для військовослужбовців затверджено винагороди та компенсації:

1) за знищену ворожу техніку - від 12 112 до 908 400 грн (від 4 до 300 прожиткових мінімумів) і додаткова відпустка, але не більше 15 календарних днів за рік;

2) у разі укладення першого контракту - 50% компенсації першого внеску за іпотечним кредитом за програмою "єОселя", після першого року служби - додатково 100 тис. грн, і після другого року служби - ще 100 000 грн;

3) у разі укладення контракту - сертифікат на купівлю автомобіля (або іншого ТЗ) у розмірі 150 тис. грн (сертифікат можуть отримати протягом 3 місяців).

Сім'ям тих військових, які загинули під час виконання обов'язків, - виплати в розмірі не менше 15 млн грн.

А.С. Шкільняк,
здобувачка вищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький, Україна)

ЗАОЧНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Заочний розгляд справи – це розгляд і вирішення цивільної справи за відсутності належним чином повідомленого про час і місце судового розгляду відповідача, від якого не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності або повідомлені яким причини неявки визнані неповажними.

Заочне провадження є додатковою гарантією зменшення зловживань відповідачем процесуальними правами, усунення причин затягування процесу, дотримання судами строків розгляду справи. Суди мають право постановляти ухвалу про заочний розгляд лише у справах позовного провадження, а не окремого чи наказного.

Мета запровадження заочного розгляду справи в цивільному процесі має кілька важливих цілей, а саме:

1. Економія часу та ресурсів суду: заочний розгляд справи дозволяє суду розглядати справи без необхідності неодноразового виклику відповідача, що економить час та ресурси суду. Це особливо важливо у справах, де відповідач не зацікавлений у розгляді справи або штучно затягує судовий процес.

2. Забезпечення доступу до правосуддя для позивача: заочний розгляд справи гарантує, що позивач зможе отримати судові рішення у справі, навіть якщо відповідач не з'являється до суду. Це важливо, адже позивач може мати законні вимоги, які потребують негайного вирішення, і не може чекати на те, коли відповідач вирішить з'явитися до суду.

3. Боротьба з зловживаннями з боку відповідачів: заочний розгляд справи може бути ефективним інструментом для боротьби з зловживаннями з боку відповідачів, які намагаються штучно затягнути судовий процес або уникнути відповідальності.

На думку Т. Кравцової, заочне провадження застосовується перш за все для забезпечення дієвого та своєчасного розгляду

судових справ, а також для боротьби з несумлінними відповідачами, які уповільнюють розгляд справи [2, с. 18].

Цивільні справи можуть розглядатись в порядку заочного провадження тільки при дотриманні передбачених законом умов. Умовами заочного розгляду справи є обставини, наявність яких необхідна для вирішення справи судом у порядку заочного провадження.

Відповідно до ст. 280 ЦПК України Умови проведення заочного розгляду справи.

1. Суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів за одночасного існування таких умов:

1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання;

2) відповідач не з'явився в судові засідання без поважних причин або без повідомлення причин;

3) відповідач не подав відзив;

4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи [3].

Структура і зміст заочного рішення визначаються загальними правилами, передбаченими ст. 285 ЦПК України. Воно, як і звичайне судові рішення, складається зі вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин.

Статтею 284 ЦПК України передбачено, що перегляд заочного рішення здійснюється за письмовою заявою відповідача, яка може бути подана протягом 30 днів з дня проголошення відповідного заочного рішення. В таких випадках забезпечується захист інтересів та прав відповідача, що не з'явився в судові засідання з поважних причин або якого не було належним чином повідомлено про дату, час і місце проведення судового засідання.

Розглянувши заяву про перегляд заочного рішення, суд шляхом винесення ухвали може або залишити таку заяву без задоволення або скасувати рішення і призначити справу до розгляду за правилами загального чи спрощеного позовного провадження [1].

ЦПК України зазначає, що заочне рішення підлягає оскарженню. Позивач відповідно до ч.2 ст. 288 ЦПК України, а також відповідач відповідно до ч.4 ст.287 ЦПК України, у випадках коли суд залишає рішення без задоволення, мають право оскаржити в апеляційному порядку. Відповідно до ч.3 ст. 288 ЦПК України передбачає можливість оскарження повторного заочного рішення позивачем або відповідачем у загальному порядку.

Як зазначається в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» відповідач має право оскаржити заочне рішення в апеляційному порядку тільки в разі заяви про перегляд заочного рішення без задоволення та в разі ухвалення повторного заочного рішення. Якщо такий порядок не дотримується, то апеляційний суд відмовляє в прийнятті апеляційної скарги на заочне рішення [4].

Скасування заочного рішення передбачених ч.1 ст. 288 ЦПК України. Ця норма передбачає, що заочне рішення підлягає скасуванню за таких умов: якщо суд встановить, що відповідач не з'явився в судові засідання або не повідомив причини неявки; відповідач не подав відзив на позовну заяву з поважних причин; докази, на які відповідач посилається, мають істотне значення для правильного вирішення справи [1].

При дослідженні процесуальних обставин слід враховувати участь представника відповідача у справі, оскільки заочне рішення скасовується лише у випадку неявки у судові засідання й представника відповідача з поважних причин та якщо він не мав можливості повідомити про такі причини.

Що стосується ж матеріальних підстав необхідних для скасування заочного рішення, то відповідач має вказати на докази, якими обґрунтовуються заперечення проти вимог позивача, і ці докази повинні мати істотне значення для правильного вирішення справи.

Виходячи зі змісту ч.1 ст. 288 ЦПК України для скасування заочного рішення необхідне одночасне існування обставин процесуального і матеріального характеру.

Відповідно до п.2 ч.3 ст. 287 ЦПК України, суд може скасувати заочне рішення та призначити справу до розгляду, що має здійснитися на загальних підставах чи за правилами спрощеного позовного провадження.

Суд, постановляючи ухвалу про повторний заочний розгляд справи, повинен врахувати право позивача на справедливий та своєчасний розгляд. На практиці таке право позивача нерідко порушується, оскільки часто виникає ситуація, коли відповідач навмисно затягує розгляд справи. Повторно ухвалене заочне рішення не містить у собі права відповідача на подання заяви про перегляд

заочного рішення, бо таке рішення оскаржують і позивач і відповідач у загальному порядку, відповідно до ч.3 ст. 288 ЦПК України.

При повторному заочному розгляді справи судом значущим моментом є склад суду, який розглядатиме цю справу. Глава 11 Заочний розгляд справи розділу III ЦПК України не містить відповіді на дане питання. Беручи до уваги ст. 37 ЦПК України, яка закріплює, що повторна участь судді у розгляді справи є недопустимою, у тому числі й при новому розгляді її судом першої інстанції після скасування попереднього рішення, можна припустити, що справу слід розглядати іншим складом суду. У той же час п.2 ч.3 ст. 287 ЦПК України зазначає, що після скасування заочного рішення цей же суд призначає справу до розгляду.

Заочний розгляд справи є важливим інструментом у цивільному процесі, спрямованим на ефективне та своєчасне вирішення судових справ. Висновок з тексту вказує на ключові моменти, пов'язані з метою та умовами заочного розгляду, а також процедурами його оскарження.

Згідно з викладеними умовами заочного розгляду, суд може прийняти відповідне рішення лише при дотриманні певних умов, зокрема, коли відповідач належним чином повідомлений про судові засідання, але не з'явився без поважних причин або не подав відзив. При цьому позивач не повинен заперечувати проти такого рішення.

У разі необхідності перегляду заочного рішення, сторони мають право на оскарження в апеляційному порядку. Для скасування заочного рішення необхідне одночасне існування обставин процесуального і матеріального характеру.

Таким чином, заочний розгляд справи є важливим елементом судового процесу, який спрямований на забезпечення справедливості та ефективності розгляду цивільних справ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 22.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Кравцова Т. Боротьба із затягуванням справи. *Юридична газета*. 2015. № 26. С. 18-19.
3. Нижний А. Заочне рішення у спрощеному провадженні без повідомлення сторін. 2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/113924->

[zaochne-rishennya-u-sproshenom-u-provadjhenni-bez-povidomlennya-storin](#)

4. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку: Постанова Верховного суду України від 24.10.2008 № 12.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-08#Text>

Є.А. Ющенко,
здобувачка вищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сфера цивільного правосуддя включає в себе різноманітні категорії справ, які відрізняються за характером та своєю природою. Слід зазначити, що в цивільному судочинстві особливе місце займає окреме провадження, в якому представлені окремі правові аспекти, пов'язані з встановленням юридичних фактів, зокрема, щодо складу суб'єктів, правових інструментів і процедур. Таким чином, за допомогою окремого провадження здійснюється правове врегулювання окремих питань, які потребують встановлення.

Водночас, на практиці та у правовій доктрині спостерігаються неузгодженості в законодавчих положеннях щодо окремих проваджень, які потребують виправлення, що зумовлює актуальність дослідження провадження даного виду.

Питання особливостей порядку розгляду справ окремого провадження є предметом досліджень низки науковців, серед яких В.Ю. Мамницький, Л.А. Зубкова, В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова тощо. Та незважаючи на велику кількість досліджень, дана тема досі є актуальною і потребує подальших наукових підходів.

Варто зазначити, що окреме провадження чітко регламентується законодавчими нормами, а також активно досліджується правовою доктриною. Тож, в першу чергу, слід підкреслити поняття даного виду провадження, закріпленням нормами ЦПК, згідно яких воно визначається як самостійний вид неповного цивільного судочинства, який не має сторін із протилежними інтересами та третіх осіб [1].

Розгляд справ окремого провадження судом пов'язується із здійсненням судового управління, у тому випадку, якщо законодавець направляє на суд функцію, яка йому не належить, для обставин без вирішення спору щодо права. Таке провадження є

унікальним за своєю природою, має правову регламентацію, визначені юридичні факти. У ЦПК України зазначений перелік окремих проваджень, які суд може розглядати. А саме щодо: 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 1) обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх; 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 4) усиновлення; 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення; 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; 8) визнання спадщини відумерлою; 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 10) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

В свою чергу, В. Мамницький окреме провадження розуміє як сукупність норм цивільного процесуального права, що регулюють порядок розгляду окремих видів справ, що характеризується відсутністю спорів про право та специфікою процедури розгляду [2, с. 61].

З цього випливає твердження, що окреме провадження має суттєві відмінності від інших видів здійснення судочинства. Почнемо з того, що головними факторами, які відрізняють справи, є їх зміст, мета та пріоритет. Слід також зазначити, що характеристикою окремого провадження є відсутність судового спору, можна стверджувати, що його взагалі немає, але це може бути спір між визначеною особою та іншими суб'єктами, які належать до кола цивільних правовідносин.

Аналізуючи норми законодавства, Т.Ц. Кашперська зазначає, що окреме провадження може здійснюватися із питань усиновлення, надання неповнолітнім особам повної цивільної дієздатності, визнання фізичних осіб безвісно відсутніми або померлими, поновлення втрачених майнових прав, визнання спадщини відумерлою тощо [3, с. 21]. Також, законодавець намагається запровадити сучасні вдосконалення, зокрема, у 2020 році КПК України до переліку справ, які розглядаються окремим провадженням, додав новий вид, а саме: «обмеження фізичною особою відвідування гральних закладів та участі в іграх» [1].

Враховуючи характер проблем, які підлягають вирішенню в окремих провадженнях, суд вживає заходів для всебічного, повного та об'єктивного з'ясування деталей справи з можливістю самостійного витребування доказів, що є ще однією особливістю даного виду провадження.

Варто також звернути увагу на проблеми, пов'язані з вирішенням справ за окремим провадженням які виникають переважно через неузгодженість законодавства щодо його учасників. А саме, недоліком є те, що внаслідок відсутності спору, інші особи, які беруть участь в окремому провадженні, можуть визначатися як зацікавлені особи. Тому, у деяких випадках суд може не встановити їх як учасників даного провадження, що унеможливує їх доступ до правосуддя з метою захисту своїх прав та інтересів, що як наслідок має не встановлення судом усіх необхідних обставин справи [4, с. 221]. Таким чином, наслідком є недостатнє дослідження обставин, які б спряли ефективному та належному вирішенню того чи іншого питання.

Отже, підсумовуючи, можна дійти висновку, що окреме провадження являє собою вид цивільного судочинства, яке здійснюється з метою встановлення юридичних фактів та вирішення інших питань, які характеризуються відсутністю правового спору та мають окремий процесуальний порядок. Окреме провадження також має певні законодавчі неузгодженості у певних процесуальних аспектах, які потребують вирішення. А саме, виникає необхідність законодавчого встановлення можливості більш широкого дослідження обставин справи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 22.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Мамницький В.Ю., Ножняк О.М., Сєдих В.Р. Процесуальні аспекти розгляду та вирішення справ окремого провадження. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 61-66.
3. Кашперська Т.Ц. Окреме провадження у справах про встановлення фактів, що мають значення для охорони сімейних прав та інтересів : дис. 2015. С. 21.

4. Зубкова Л.А. Судові рішення у справах окремого провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 4. С. 221-226.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авсієвич Алла Валеріївна – аспірант Навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Адамчук Катерина Олександрівна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький, Україна).

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент; директор Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Бурлака Андрій Анатолійович – здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права ім. Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Вох Емма Григорівна – вчитель історії та правознавства комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей № 7 Хмельницької міської ради» (м. Хмельницький, Україна).

Галко Олександр Михайлович – голова циклової комісії з права Хмельницького фахового коледжу Університету «Україна» (м. Хмельницький, Україна).

Дзюба Катерина Сергіївна - здобувачка вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Дячук Аліна Юріївна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький, Україна).

Zhdankina Larysa - Visiting academic at the University of Glasgow, lecturer at the University of Strathclyde, associate professor at the Khmelnytsky Institute of Interregional Academy of Personnel Management, Ukrainian qualified attorney (Glasgow, UK).

Заверуха Сергій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, суддя, заступник голови Господарського суду Хмельницької області (м. Хмельницький, Україна).

Загаєвська Ольга - учениця 11 класу Комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей № 7 Хмельницької міської ради» (м. Хмельницький, Україна).

Зварич Максим Сергійович – здобувач вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Кас'ян Валерія Олександрівна – здобувачка вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Красун Аліна Русланівна – здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права ім. Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Кісілевич Владислав Юрійович – здобувач фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Костецька Юлія Олександрівна – здобувачка вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Лаврієнко Мар'яна Миколаївна – здобувачка вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, Україна).

Медвідь Федір Михайлович – доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Мельников Дмитро Олександрович – кандидат історичних наук, викладач кафедри суспільно - гуманітарних наук Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж (м. Вінниця, Україна).

Михайліченко Ярослава Вікторівна - вчитель інформатики вищої категорії Ліцею №7 ХМР (м. Хмельницький, Україна)

Мушенок Віктор Васильович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна).

Найчук Адріана Петрівна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький).

Наумова Анна Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського інституту ПрАТ “ВНЗ “МАУП” (м. Харків, Україна).

Охман Ольга Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, директор Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП», доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Петлюк Юрій Степанович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Полюшкевич Анастасія - учениця 9-В класу Комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей № 7 Хмельницької міської ради» (м. Хмельницький, Україна).

Прокоф'єва Карина - учениця 9-В класу Комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей № 7 Хмельницької міської ради» (м. Хмельницький, Україна).

Рибачок Вадим Андрійович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Стаднік Іванна Миколаївна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький, Україна).

Тараненко Людмила Станіславівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри соціального забезпечення Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, Україна).

Ткачук Владислав Вікторович – здобувач вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Трач Оксана Михайлівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, Україна).

Фліс Валентин Дмитрович – здобувач вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Хабевич Богдан Володимирович - учень 11 класу комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей № 7 Хмельницької міської ради» (м. Хмельницький, Україна).

Чалчинський Владислав Іванович – аспірант Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України (м. Київ, Україна).

Чорна Марія Федорівна – доктор філософії в галузі права, аспірантка Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Шкільняк Анастасія Сергіївна – здобувачка вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Ющенко Єлизавета Анатоліївна – здобувачка вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	5
А.В. Авсієвич	6
ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ РОЗГЛЯДІВ АРБІТРАЖНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	6
К.О. Адамчук, О.В. Охман.....	12
ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ ПРОФСПЛОК НА ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	12
О.М. Галко	16
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ЦЬКУВАННЮ (БУЛІНГУ ТА МОБІНГУ) ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ	16
К.С. Дзюба, Ю.С. Петлюк.....	22
ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ.....	22
А.Ю.Дячук, О.В. Охман	26
СТАТЕВА СВОБОДА ТА СТАТЕВА НЕДОТОРКАНИСТЬ ОСОБИ, ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ	26
О.І.Загаєвська, Е.Г. Вох	
ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ	32
М.С. Зварич, Ю.С. Петлюк	39
ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	39
В.О. Кас'ян, О.В. Охман	46

ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	46
В.Ю. Кісілевич, А.В. Авсієвич	53
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОВАРИСТВ.....	53
В.Ю. Кісілевич, О.В. Охман	57
ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ	57
Ю.О. Костецька, О.В. Охман.....	64
ЗАВДАННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	64
М.М. Лаврієнко, С.В. Заверуха	68
ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	68
М.М. Лаврієнко, Л.С. Тараненко.....	72
ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЖИТЛО	72
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В УКРАЇНІ.....	72
Ф.М. Медвідь, М.Ф. Чорна, А.А. Бурлака.....	76
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	76
Ф.М. Медвідь, М.Ф. Чорна, А.Р. Красун.....	82
ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДОКТРИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ	82
Ф.М. Медвідь, М.Ф. Чорна, В.І. Чалчинський.....	91
КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ЦІННІСТЬ І ОБЕРІГ	91
НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	91
Ф.М. Медвідь, В.І. Чалчинський	97
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА УКРАЇНИ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ.....	97

ЦИФРОВІЗАЦІЇ	97
Д.О. Мельников.....	103
ВІЙНИ, ЗБРОЙНІ ПРОТИСТОЯННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ ЯК ФАКТИ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПІВ І НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	103
В.В. Мушенюк.....	106
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	106
Я.В. Михайліченко	109
ПРАВОВІ АСПЕКТИ МЕДІА-МАНІПУЛЯЦІЙ.....	109
А.П. Найчук, О.В. Охман	116
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ	116
А.О. Наумова.....	121
ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯННЯМ	121
ПРИ ВИКОНАННІ ДЕРЖАВНИХ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	121
А.М.Полюшкевич, Я.В.Михайліченко	124
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ	124
К.В.Прокоф'єва, Я.В.Михайліченко	130
КІБЕРЦЕНзуРА ЯК РЕГУЛЯТОР ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ....	130
В.А. Рибачок, О.В. Охман.....	136
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	136
І.М. Стаднік, О.В. Охман	143
ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	143

В.В. Ткачук, Ю.С. Петлюк.....	147
ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	147
О.М. Трач.....	153
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРЕДСТАВНИКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	153
В.Д. Фліс, Ю.С. Петлюк.....	158
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	158
Б.В. Хабевич, Е.Г. Вох	165
РЕКРУТИНГОВА СЛУЖБА. МОБІЛІЗАЦІЯ	165
А.С. Шкільняк, О.В. Охман	169
ЗАОЧНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ...	169
Є.А. Ющенко, О.В. Охман.....	174
ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	174
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	178
ЗМІСТ	182

Наукове видання
НАУКОВЕ ВИДАННЯ
НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104485

Актуальні питання юридичної науки та практики

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 4

Актуальні питання юридичної науки та практики: зб. наук. пр. / гол. ред.
Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2024. Вип. 4. 188 с.

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела
відповідальність несуть автори.*

Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Технічні редактори
Алла Авсієвич
Художнє оформлення
Валентина Парандій

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України**

29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А
Тел.: +380382- 63-03-05, 78-94-36 (вн.121)
Ел. адреса: maupsrs2020@gmail.com;
www.km.maup.com.ua

Здано в набір 30 травня 2024 р. Підписано до друку 30 травня 2024 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 5,8.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 300 прим.

Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
e-mail: himaup@ukr.net, офіційний сайт: www.maup.km.ua